

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΛΟΓΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΗΜΙΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ –
Ο ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ ΦΑΡΣΑΛΩΝ

ΦΟΙΤΗΤΗΣ : ΓΚΟΥΖΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ
ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΒΟΛΟΣ, 2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΠΙΛΟΓΗΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ
ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ :
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΗΜΙΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ –
Ο ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ ΦΑΡΣΑΛΩΝ

ΦΟΙΤΗΤΗΣ : ΓΚΟΥΖΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΕΠΙΒΛΕΠΩΝ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ : ΓΟΥΣΙΟΣ ΔΗΜΗΤΡΗΣ

ΒΟΛΟΣ, 2003

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΗΣ & ΠΛΗΡΟΦΟΡΗΣΗΣ
ΕΙΔΙΚΗ ΣΥΛΛΟΓΗ «ΓΚΡΙΖΑ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ»

Αριθ. Εισ.: 2520/1
Ημερ. Εισ.: 12-05-2003
Δωρεά:
Ταξιδετικός Κωδικός: ΠΤ – ΠΣΕ-ΔΑΠΦΠ
2003
ΓΚΟ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

004000070465

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ήταν αυτή που πρώτη εξειδίκευσε χωρικά την περιφερειακή της πολιτική, καθώς έγινε αντιληπτό ότι γενικά, τόσο ο χώρος όσο και τα κοινωνικά σύνολα που τον κατοικούν παρουσιάζουν μεταξύ τους διαφοροποιήσεις, που απαιτούν διαφορετικού τύπου αντιμετώπιση ανάλογα με τις ιδιομορφίες και τα χαρακτηριστικά τους. Στην Ελλάδα, η ανάπτυξη μιας χωρικά εξειδικευμένης πολιτικής περιφερειακής ανάπτυξης κρίνεται αναγκαία, αν λάβει κανείς υπόψη τη μεγάλη ανομοιομορφία του ελληνικού χώρου με το έντονο ανάγλυφο του εδάφους και το πλήθος των νησιωτικών περιοχών. Στα πλαίσια της ανάπτυξης μιας τέτοιας πολιτικής, είναι σαφές ότι απαιτείται επιστημονική έρευνα για τον προσδιορισμό των ιδιαιτεροτήτων του ελληνικού αγροτικού χώρου. Στην παρούσα διπλωματική εργασία εξετάζονται οι ημιορεινές περιοχές. Η ειδική αυτή κατηγορία του ελληνικού χώρου παρουσιάζει σήμερα μεγάλα προβλήματα στην παραγωγική της βάση, στις δημογραφικές τάσεις και στη συνοχή του κοινωνικού της ιστού. Ο ημιορεινός Δήμος Ναρθακίου, αποτελεί ένα τυπικό παράδειγμα. Σήμερα έχει γίνει φανερό, ότι ο μόνος τρόπος αντιμετώπισης της υστέρησης τέτοιων περιοχών, είναι η εφαρμογή ολοκληρωμένων στρατηγικών τοπικής ανάπτυξης που θα έχουν ως γνώμονα την ανάπτυξη του τόπου με σεβασμό στον κάτοικο και το φυσικό του περιβάλλον.

Λέξεις κλειδιά: Ημιορεινή ζώνη, μειονεκτικές περιοχές, ολοκληρωμένη ανάπτυξη

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ	5
ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ	6
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	7
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	8
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1^ο: ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΗΜΙΟΡΕΙΝΗΣ ΖΩΝΗΣ	17
1.1 Η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις ημιορεινές περιοχές	17
1.1.1 Η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή πολιτική.....	17
1.1.2 Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)	19
1.1.3 Η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader.....	21
1.1.4. Ευρωπαϊκή Πολιτική Ανάπτυξης της Υπαίθρου (Κανονισμός ΕΚ αριθ. 1257/1999).....	22
1.1.5 Αξιολόγηση των Ευρωπαϊκών Πολιτικών	26
1.2 Η Ελληνική νομοθεσία για τις ημιορεινές περιοχές	27
1.2.1 Η Αγροτική Πολιτική	27
1.2.2 Η Περιβαλλοντική Πολιτική.....	28
1.2.3 Η Αναπτυξιακή Πολιτική	29
1.2.4 Η Πολιτική του Οικιστικού Δικτύου	29
1.2.5 Το Σχέδιο Εθνικής Οδηγίας για τον Αγροτικό Χώρο.....	30
1.2.6 Ο νέος Χωροταξικός Νόμος (Ν. 2742/99).....	31
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ	
ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ	34
2.1 Ο Δήμος Ναρθακίου	34
2.2 Ιστορικά στοιχεία για την περιοχή	35
2.3 Φυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής	36
2.4 Δημογραφικά στοιχεία	38
2.5 Τομείς της οικονομίας	44
2.5.1 Πρωτογενής Τομέας	44
2.5.2 Δευτερογενής Τομέας	51
2.5.3 Τριτογενής Τομέας	51
2.6 Δίκτυα Υποδομής	52
2.6.1 Οδικό δίκτυο	52

2.6.2 Υποδομές ύδρευσης.....	54
2.6.3 Υποδομές Αποχέτευσης.....	54
2.6.4 Διαχείριση απορριμμάτων	55
2.6.5 Δίκτυα τηλεπικοινωνιών.....	55
2.6.6 Πολιτιστικές υποδομές	56
2.6.7 Αθλητικές υποδομές	56
2.6.8 Υποδομές υγείας	56
2.6.9 Εκπαίδευση.....	57
2.6.10 Κατοικίες	58
2.7 Περιβάλλον.....	59
2.8 Χρηματοδότηση των έργων και προγραμματισμένες παρεμβάσεις	60
2.9 Ιεραρχία αστικού δικτύου της περιοχής	61
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ – ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ	63
3.1 Η ανάλυση SWOT στην περίπτωση ενός δήμου.....	63
3.2 Εσωτερικό περιβάλλον (πλεονεκτήματα & αδυναμίες)	63
3.3 Εξωτερικό περιβάλλον (ευκαιρίες & απειλές).....	65
3.4 Συμπεράσματα της ανάλυσης.....	67
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ.....	70
4.1 Προτεραιότητες και Στόχοι της ανάπτυξης.....	70
4.2 Παρουσίαση των προτεινόμενων μέτρων ανά τομέα –στόχο	72
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	85
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι: ΧΑΡΤΕΣ	89
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	95

ΚΑΤΑΛΟΓΟΣ ΠΙΝΑΚΩΝ

Πίνακας 1.1: Το νομικό πλαίσιο που αφορά τις ημιορεινές και μειονεκτικές ζώνες.....	33
Πίνακας 2.4.1: Μεταβολές του πληθυσμού στο Δήμο Ναρθακίου από το 1951 έως το 2001	42
Πίνακας 2.4.2: Μεταβολές πληθυσμιακής πυκνότητας στο Δήμο Ναρθακίου την περίοδο 1981 – 2001	42
Πίνακας 2.4.3: Ηλικιακή διάρθρωση του πραγματικού πληθυσμού του Δήμου Ναρθακίου	43
Πίνακας 2.4.4: Κατανομή πληθυσμού κατά φύλο στο Δήμο Ναρθακίου το 1991....	43
Πίνακας 2.4.5: Μετακινήσεις πληθυσμού από το Δήμο Ναρθακίου μετά το 1981 ..	44
Πίνακας 2.5.1α: Κατανομή των εκτάσεων του Δήμου Ναρθακίου ανά δημοτικό διαμέρισμα στις βασικές κατηγορίες χρήσεων γης το 1991	49
Πίνακας 2.5.1β: Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις αυτών κατά είδος καλλιέργειας, το 1991	49
Πίνακας 2.5.1γ: Καλλιεργήσιμη έκταση ανά είδος καλλιέργειας και η εξέλιξη της μεταξύ 1992-1999, στο Δήμο Ναρθακίου	50
Πίνακας 2.5.1δ: Απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα ανά δημοτικό διαμέρισμα, το 1991	50
Πίνακας 2.6.1: Υφιστάμενη κατάσταση εσωτερικής οδοποιίας Δήμου Ναρθακίου	53
Πίνακας 2.6.2: Υφιστάμενη κατάσταση υποδομών ύδρευσης στο Δήμο Ναρθακίου	54
Πίνακας 2.6.10: Νοικοκυριά και μέλη αυτών στο Δήμο Ναρθακίου το 1991	59
Πίνακας 4.1: Ταξινόμηση των αναπτυξιακών προτάσεων για τον Δήμο Ναρθακίου	84

ΑΡΚΤΙΚΟΛΕΞΑ

ΑΕΠ = Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΑΝ.ΚΑ = Αναπτυξιακή Καρδίτσα

Β.Δ. = Βασιλικό Διάταγμα

ΕΕ = Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΚ = Ευρωπαϊκή Κοινότητα

ΕΣΥΕ = Εθνική Στατιστική Υπηρεσία Ελλάδας

ΚΑΠ = Κοινή Αγροτική Πολιτική

ΜΟΠ = Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα

ΝΔ = Νομοθετικό Διάταγμα

ΟΤΔ = Ομάδες Τοπικής Δράσης

Π.Ε.Χ.Π. = Περιοχές Ειδικών Χωροταξικών Παρεμβάσεων

ΠΔΕ = Προϋπολογισμός Δημοσίων Επενδύσεων

ΥΠΕΧΩΔΕ = Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων έργων

ΦΕΚ = Φύλλο Εφημερίδας Κυβέρνησης

SWOT = Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Η παρούσα διπλωματική εργασία συντάχθηκε στα πλαίσια των σπουδών μου στο Γμήμα *Διαχείρισης Αγροτικού Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων* (ΠΣΕ). Επιβλέπων Καθηγητής της διπλωματικής εργασίας ήταν ο κ. Γούσιος Δημήτριος, τον οποίο ευχαριστώ για τις κατευθύνσεις, υποδείξεις και διορθώσεις που μου παρείχε κατά τη διάρκεια εκπόνησης της διπλωματικής. Χωρίς τη συμβολή του η ολοκλήρωση της διπλωματικής θα ήταν αδύνατη.

Ιδιαίτερες ευχαριστίες οφείλω στον Δήμαρχο του Δήμου Ναρθακίου, Καπετάνο Δημήτριο και στον δημοτικό υπάλληλο Καραγιάννη Βασίλη για την πολύτιμη βοήθεια που μου προσέφεραν κατά τη φάση της συλλογής των στοιχείων. Ευχαριστώ τους Βασιλειάδη Λάμπρο και Μανέτο Παναγιώτη για την βοήθεια τους σε θέματα τεχνικής φύσης. Επίσης, ευχαριστώ όσους φίλους και συμφοιτητές μου με στήριξαν και με βοήθησαν άμεσα ή έμμεσα στη συγγραφή της παρούσας διπλωματικής.

Τέλος, θερμές ευχαριστίες θέλω να εκφράσω στην οικογένεια μου για την ηθική και υλική υποστήριξη που μου παρείχε καθ' όλη τη διάρκεια των σπουδών μου.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Η παρούσα διπλωματική εργασία συντάχθηκε στα πλαίσια του Προγράμματος Σπουδών Επιλογής *Διαχείριση Αγροτικού Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων* του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας. Η διπλωματική ασχολείται με τη διαχείριση των ημιορεινών περιοχών και μάλιστα με τη μελέτη συγκεκριμένης περίπτωσης - ημιορεινής περιοχής. Η επιλογή του θέματος στηρίχτηκε στα εξής:

- Τη σχετικά περιορισμένη βιβλιογραφία που έχει αναπτυχθεί ειδικά για τις ημιορεινές περιοχές. Η βιβλιογραφία που αναφέρεται στις πεδινές ή/και στις ορεινές περιοχές είναι πιο εκτενής, ενώ οι ημιορεινές περιοχές παρουσιάζονται σαν τα κατώτερα και μειονεκτικά μέρη των ορεινών περιοχών
- Τον πρακτικό χαρακτήρα του θέματος, που δίνει τη δυνατότητα της διατύπωσης συγκεκριμένων και εφαρμόσιμων προτάσεων
- Η καταγωγή του συντάκτη της διπλωματικής από την περιοχή του Νομού Λαρίσης, που συνεπάγεται την καλύτερη γνώση της περιοχής και εγγυάται το ενδιαφέρον για περαιτέρω μελέτη της.
- Τη φύση του Προγράμματος Σπουδών μας, που ασχολείται με θέματα διαχείρισης και ανάπτυξης του αγροτικού χώρου, προστασίας των φυσικών πόρων, κλπ.

Η παρούσα διπλωματική εργασία διαρθρώνεται από δύο σκέλη, το θεωρητικό σκέλος περί των ημιορεινών περιοχών και το πρακτικό σκέλος, που ασχολείται με μια συγκεκριμένη περίπτωση περιοχής που ανήκει στην ημιορεινή ζώνη.

Στο θεωρητικό σκέλος παρουσιάζονται ιστορικά στοιχεία για τον ελληνικό αγροτικό χώρο, που δείχνουν τους παράγοντες που επηρέασαν την ημιορεινή ζώνη. Το νομικό πλαίσιο που αναφέρεται ή επηρεάζει εμμέσως τις ημιορεινές περιοχές, αποτελεί έναν πρόσθετο παράγοντα που εξηγεί τις συνθήκες που επικρατούν σήμερα στον ημιορεινό χώρο. Αναφορά γίνεται τόσο στην ελληνική νομοθεσία, όσο και στη νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης, η οποία επηρεάζει πολύ της χώρα μας στον τομέα της περιφερειακή ανάπτυξης.

Το πρακτικό σκέλος της διπλωματικής εργασίας ασχολείται με την μελέτη του ημιορεινού Δήμου Ναρθακίου, που βρίσκεται στην περιοχή της πρώην επαρχίας Φαρσάλων. Καταρχάς επιχειρείται η διερεύνηση της υπάρχουσας κατάστασης, όπου διαπιστώνονται οι βασικές ελλείψεις και αδυναμίες της περιοχής, ενώ ταυτόχρονα,

ανακαλύπτονται αναξιοποίητοι πόροι. Ο συνδυασμός των στοιχείων αυτών με τις ευκαιρίες και τις απειλές του εξωτερικού περιβάλλοντος, είναι στοιχεία ικανά να οδηγήσουν στη διαμόρφωση μιας συνολικής εικόνας της περιοχής μελέτης. Οι προτάσεις που ακολουθούν, βασίζονται στην ανάλυση που προηγήθηκε και εντάσσονται σε κάποιες γενικότερες αρχές, τις προτεραιότητες και τους στόχους του αναπτυξιακού σχεδιασμού που προτείνεται για την περιοχή μελέτης.

Για την καλύτερη κατανόηση του χαρακτήρα της ημιορεινής ζώνης (τρόπος οργάνωσης της κοινωνίας, οικονομικές διαρθρώσεις, κλπ) θεωρείται αναγκαίο να προηγηθεί οποιασδήποτε ανάλυσης, η διερεύνηση ιστορικών στοιχείων. Έτσι, στη συνέχεια, επιχειρείται μια ιστορική ανασκόπηση με θέμα τις μετακινήσεις του αγροτικού πληθυσμού της χώρας κατά τις παλαιότερες δεκαετίες, η οποία πιστεύουμε ότι θα φανεί αρκετή διαφωτιστική και θα βοηθήσει στην κατανόηση των συνθηκών που επικρατούν σήμερα στην Ελληνική αγροτική ενδοχώρα γενικότερα. Ιδιαίτερη έμφαση θα δοθεί στον ημιορεινό πληθυσμό, ο οποίος κατά τις προηγούμενες δεκαετίες αφενός ενισχύθηκε από τον ορεινό πληθυσμό και αφετέρου αποδυναμώθηκε εξαιτίας της αστικοποίησης, της εξωτερικής μετανάστευσης και της μετακίνησης ανθρώπινου δυναμικού προς τις πιο εύφορες πεδινές περιοχές.

Από το 1950 και μετά οι αγροτικές περιοχές της Ελλάδας στο σύνολό τους αλλάζουν, σε βαθμό μεγαλύτερο από ότι στο διάστημα που είχε μεσολαβήσει μετά την τουρκοκρατία. Το 1951 δεν έχουν απαλειφθεί όλες οι επιπτώσεις του Εμφυλίου πολέμου. Πολλά από τα κατεστραμμένα χωριά της υπαίθρου δεν ξαναχτίστηκαν και ένα μέρος του πληθυσμού τους είχε συγκεντρωθεί στις περιοχές που βρίσκονταν κάτω από τον έλεγχο των κυβερνητικών δυνάμεων, χωρίς να επιστρέψει στον προηγούμενο τόπο κατοικίας του. Μπορούμε να συμπεράνουμε λοιπόν ότι η μείωση του πληθυσμού που καταγράφεται εκείνη την περίοδο σε ορισμένες πεδινές κοινότητες, συνδέεται με την πληθυσμιακή αύξηση που παρουσιάζουν κάποιες ορεινές και ημιορεινές περιοχές την ίδια ακριβώς περίοδο (Sivignon, 1975).

Μέχρι το 1960 η μετανάστευση προς το εξωτερικό παρέμενε σε πολύ χαμηλά επίπεδα στο σύνολο της χώρας: 25 έως 30.000 αναχωρήσεις το χρόνο με σημαντικότερο προορισμό την Αμερική. Από το 1960 άρχισε στην Ελλάδα ένα μεγάλο ρεύμα αναχωρήσεων με προορισμό την δυτική Ευρώπη, με αρχή την συμφωνία για την μετανάστευση ανάμεσα στην Ελλάδα και την Ομοσπονδιακή

Δημοκρατία της Γερμανίας. Το ρεύμα αυτό τροφοδοτήθηκε κυρίως με ανθρώπινο δυναμικό προερχόμενο από τα πιο αδύναμα οικονομικά κομμάτια των περιοχών της υπαίθρου (ορεινές και ημιορεινές περιοχές) (Sivignon, 1975).

Οι κοινότητες της ημιορεινής ζώνης χάνουν ένα σημαντικό μέρος του πληθυσμού τους καθ' όλη τη διάρκεια της εικοσαετίας 1971-1991, ανάλογα με τη θέση τους στα ριζα ή στα ψηλότερα μέρη της ημιορεινής ζώνης. Αν παρατηρήσει κανείς τη δημογραφική εξέλιξη των δυο αυτών ομάδων κοινοτήτων, θα διακρίνει ότι η μείωση του πληθυσμού είναι σημαντικότερη τη δεκαετία 1971-1981 και για τις δυο ομάδες, απ' ό,τι την επόμενη δεκαετία (1981-1991). Ωστόσο, και για τις δυο δεκαετίες, η μείωση παρουσιάζεται πολύ σημαντικότερη για τις κοινότητες που βρίσκονται στα υψηλότερα ημιορεινά μέρη (Γούσιος, 1999).

Όπως παρατηρούμε στις αντίστοιχες απογραφές πληθυσμού της ΕΣΥΕ, οι κοινότητες των οποίων το σύνολο της έκτασης βρίσκεται στην ορεινή ζώνη, γνώρισαν μεταξύ 1971 και 1981 την πιο μεγάλη μείωση, που φθάνει κατά μέσο όρο το 35-45 %. Η μείωση αυτή συνεχίστηκε με την ίδια ένταση σ' όλη τη διάρκεια της παραπάνω εικοσαετίας (Γούσιος, 1999).

Η συγκράτηση του αγροτικού πληθυσμού, κατά την τελευταία δεκαετία, δεν θα πρέπει να αποκρύψει τις εσωτερικές δημογραφικές διαφοροποιήσεις σε τοπικό επίπεδο. Η ανάλυση των δεδομένων της απογραφής του 1991, κατά γεωγραφική ζώνη (πεδινά, ημιορεινά, ορεινά) και η σύγκριση με τα αποτελέσματα των εμπειρικών μελετών, προσδιορίζουν καθαρά το νέο δημογραφικό χάρτη του αγροτικού χώρου (Γούσιος, 1999):

- Σημαντική συγκέντρωση πληθυσμού στις κωμοπόλεις,
- Συγκράτηση, αν όχι αύξηση, του πληθυσμού των πεδινών και μέρους των ημιορεινών κοινοτήτων και τάσεις βελτίωσης των δημογραφικών δομών,
- Μείωση και γήρανση του πληθυσμού των υπόλοιπων ημιορεινών και ορεινών κοινοτήτων

Η μείωση των ορεινών και ημιορεινών κοινοτήτων, σε πολλές περιοχές, συνδέεται με το γεγονός ότι ένα μεγάλο μέρος του πληθυσμού τους, όντας πρώην νομάδες κτηνοτρόφοι, εγκαταστάθηκαν στις πεδινές περιοχές και έγιναν ιδιοκτήτες γης ή απέκτησαν το δικαίωμα νομής πάνω στα κρατικής ιδιοκτησίας λιβάδια. Αυτοί οι πληθυσμοί ήταν οι πρώτοι που άρχισαν να εγκαταλείπουν τα χωριά τους πριν και μετά το 1960 (Γούσιος, 1999).

Το κυριότερο χαρακτηριστικό που προσδιορίζει μέχρι σήμερα την εξέλιξη των ημιορεινών περιοχών είναι η αδυναμία τους να ξεφύγουν από τις παραδοσιακές εκτατικές καλλιέργειες με στόχο την αύξηση των εισοδημάτων τους. Το γεγονός αυτό είχε ως συνέπεια η αγροτική έξοδος να είναι πιο σημαντική στους οικισμούς των ημιορεινών από ότι των πεδινών περιοχών μεταξύ 1960 και 1975. Από την άλλη πλευρά, η εγκατάλειψη της κτηνοτροφίας και ο εκμηχανισμός των δημητριακών καλλιεργειών επέτρεψαν σε όσους παρέμειναν στο γεωργικό επάγγελμα να μειώσουν κατά πολύ το χρόνο απασχόλησης στις εκμεταλλεύσεις τους και, επομένως, να ενισχύσουν την δυνατότητα εγκατάστασης στις κωμοπόλεις της περιοχής τους, πολύ νωρίτερα από τους γεωργούς των πεδινών οικισμών (Γούσιος, 1998).

Στους οικισμούς τόσο των ορεινών όσο και των ημιορεινών περιοχών, το κόστος βελτίωσης των παλιών κατοικιών (η διαρρύθμιση των οποίων εξέφραζε ανάγκες και αξίες μιας παλαιότερης εποχής), η εγκατάλειψη και οι σεισμοί επιτάχυναν τους ρυθμούς μεταφοράς, σχεδόν του συνόλου, των παλαιών οικισμών (εκτός από τα κεφαλοχώρια) από τις πριν τους σεισμούς τοποθεσίες τους σε νέες. Οι νέες αυτές τοποθεσίες είχαν επιλεγεί κατά την αγροτική μεταρρύθμιση του 1922, οπότε οι οικισμοί κτίστηκαν με βάση ένα νέο ρυμοτομικό σχέδιο. Όλα αυτά φαίνεται να συμβάλλουν ως ένα βαθμό στην απόφαση, ιδιαίτερα των νέων οικογενειών, για οριστική μετανάστευση προς τις γειτονικές κωμοπόλεις (Γούσιος, 1999).

Πριν το 1922, οπότε και έγινε η αγροτική μεταρρύθμιση, μεγάλες εκτάσεις των εύφορων πεδινών περιοχών ανήκαν είτε σε Τούρκους προύχοντες (κατάλοιπα από την εποχή της Τουρκοκρατίας), είτε σε Έλληνες τσιφλικάδες, είτε αποτελούσαν μετόχια-κτήματα της Εκκλησίας. Η καλλιέργεια των τσιφλικιών γινόταν από τους κολίγους οι οποίοι δεν είχαν δική τους ιδιοκτησία, ενώ οι ελεύθεροι μικροϊδιοκτήτες γης εκείνη την εποχή, αφενός ήταν λίγοι σε αριθμό και αφετέρου κατείχαν πολύ μικρής έκτασης εκμεταλλεύσεις.

Το 1922 η άφιξη των Μικρασιατών προσφύγων, πολλοί από τους οποίους εγκαταστάθηκαν σε περιοχές της υπαίθρου, επέσπευσε την αγροτική μεταρρύθμιση, η οποία είχε ήδη δρομολογηθεί από τις κοινωνικές αναταραχές που προκαλούσε η ανέχεια και τα χαμηλό επίπεδο διαβίωσης των αγροτικών πληθυσμών της ελληνικής υπαίθρου (βλ. εξεγέρσεις στη Λάρισα και στο Κιλελέρ, το 1911). Με την αγροτική μεταρρύθμιση ουσιαστικά η γη των μεγαλογαιοκτημόνων περιήλθε στο ελληνικό κράτος και στη συνέχεια διαμελίστηκε και μοιράστηκε στους ακτήμονες καλλιεργητές. Η έκταση που παραχωρήθηκε διέφερε ανάλογα με τον τόπο, την

γονιμότητα του εδάφους και τη σύνθεση της οικογένειας, αλλά κυμαίνονταν γενικά από 50 έως 200 εκτάρια. Ορίστηκαν επίσης ως κοινοτικές γαίες οι βοσκότοποι, τα δάση, τα λατομεία, κλπ. Οι νέοι καλλιεργητές υποχρεούνταν να πληρώσουν ένα σχετικά χαμηλό αντίτιμο για τις ιδιοκτησίες που τους παραχωρήθηκαν, οπότε αποζημιώθηκαν και οι παλιοί ιδιοκτήτες.

Ωστόσο, η αγροτική μεταρρύθμιση δεν άγγιξε όλα τα χωριά. Σε κάποια ορεινά χωριά, καμιά ιδιοκτησία δεν έφτανε το μέγεθος που είχε καθοριστεί από την αγροτική μεταρρύθμιση, γιατί από πολύ παλιά συνηθίζονταν η μικρή ιδιοκτησία. Σε άλλες περιπτώσεις τα παλιά τσιφλίκια είχαν αγοραστεί πριν την μεταρρύθμιση και είχαν χωριστεί ανάλογα με τις οικονομικές δυνατότητες του κάθε χωρικού. Όλα αυτά τα χωριά των μικροκτηματιών, διατήρησαν μια σχετικά διαφοροποιημένη δομή της ιδιοκτησίας (Sivignon, 1975).

Πριν το 1922, το παραγωγικό σύστημα των ημιορεινών περιοχών, χαρακτηρίζονταν από το μοντέλο της διπλής δραστηριότητας: (α) καλλιέργειας μικρών εκτάσεων κοντά στον οικισμό και (β) κτηνοτροφία στα ψηλότερα μέρη της ημιορεινής ζώνης (Sivignon, 1975).

Οι καλλιέργειες γίνονταν σε πολύ περιορισμένες εκτάσεις, τεμαχισμένες και διαμορφωμένες σε πεζούλες που διαβαθμιζόνταν σε διαφορετικό υψόμετρο. Από την στιγμή που οι κάτοικοι των ημιορεινών περιοχών εγκατέλειψαν, σχεδόν ομαδικά, τις πιο απομακρυσμένες πεζούλες που καλλιεργούσαν με ξερικές καλλιέργειες, σιτάρι, κριθάρι και σίκαλη, οι καλλιεργούμενες εκτάσεις συγκεντρώθηκαν στις αρδευόμενες επιφάνειες κοντά στον οικισμό. Οι εντατικότερες καλλιέργειες απαιτούσαν περισσότερα εργατικά χέρια για την ίδια επιφάνεια. Οι κυριότερες καλλιέργειες ήταν καλαμπόκι τριφύλλι και όσπρια (Sivignon, 1975).

Μετά την μείωση των χειμερινών εκτάσεων επινομής, αρκετοί κτηνοτρόφοι άρχισαν να αγοράζουν δικές τους εκτάσεις σε πεδινές περιοχές. Το μεγάλο κύμα πώλησης των ιδιοκτησιών που προκλήθηκε με την αγροτική μεταρρύθμιση του 1922 τους επέτρεψε να αποκτήσουν μεγάλες επιφάνειες. Ευνοήθηκαν μάλιστα από την νέα νομοθεσία που τέθηκε τότε σε ισχύ. Η νομοθεσία αυτή περιόριζε την έκταση των εκμεταλλεύσεων, ορίζοντας ένα μέγιστο που κυμαίνονταν μεταξύ 50 έως 200 εκτάρια, ανάλογα με την περιοχή. Αντίθετα, δεν υπήρχε κανένας περιορισμός για τα βοσκοτόπια, που δεν τα θεωρούσαν απαραίτητα για τους ντόπιους χωρικούς και τα έκριναν ακατάλληλα για καλλιέργεια, παρόλο που ο χαρακτηρισμός ήταν εντελώς σχετικός (Sivignon, 1975).

Από τους ημιορεινούς πληθυσμούς εκείνοι που διατηρούν μέχρι σήμερα ένα σημαντικό αριθμό κτηνοτρόφων, είναι τα χωριά που δε διαθέτουν δάση και έτσι δεν επηρεάστηκαν από τα όρια που επέβαλε στους κτηνοτρόφους η Δασική Υπηρεσία (απαγόρευση βοσκής σε μεγάλες δασικές επιφάνειες). Οι περιορισμοί που επέβαλαν ορισμένες δημόσιες υπηρεσίες συντέλεσαν βέβαια στην μείωση της ημινομαδικής κτηνοτροφίας, ωστόσο, δεν αποτελούν την βασική αιτία. Αυτή θα πρέπει να αποδοθεί στον αρχαϊσμό ενός συστήματος με ξεπερασμένες τεχνικές, στον εκτατικό χαρακτήρα του και στο γεγονός ότι ευνοείται ελάχιστα από την γενική οικονομική κατάσταση της κτηνοτροφίας στην Ελλάδα. Θα πρέπει ακόμα να αποδοθεί στον αναχρονισμό που αποτελεί κάθε τύπος νομαδισμού στα πλαίσια μιας κοινωνίας που εξελίσσεται όλο και περισσότερο σύμφωνα με τους κανόνες των αναπτυγμένων χωρών, αλλά και στη γοητεία που ασκεί στον πληθυσμό η μόνιμη εγκατάσταση (Sivignon, 1975).

Η απόκτηση γης στα πεδινά ήταν το πρώτο βήμα για τη μετεγκατάσταση μέρους του πληθυσμού των ημιορεινών περιοχών και την αλλαγή της παραγωγικής τους δραστηριότητας. Το δεύτερο βήμα έγινε όταν ο κτηνοτρόφος συνειδητοποίησε ότι ένα τμήμα των βοσκοτόπων που είχε χαμηλή απόδοση, θα μπορούσε να δώσει μεγάλη ποσότητα ζωοτροφής αν το καλλιεργούσε. Η πρώτη καλλιέργεια ήταν το κριθάρι και προορίζονταν για τη βοσκή του κοπαδιού του. Γρήγορα έγινε το πέρασμα από την καλλιέργεια του κριθαριού στην σιτοκαλλιέργεια, η οποία δεν απαιτεί πολλές ώρες εργασίας. Στην περίπτωση του σιταριού η παραγωγή δεν προορίζονταν πια για ζωοτροφή. Γίνεται έτσι το αποφασιστικό βήμα προς τις γεωργικές καλλιέργειες και την μόνιμη εγκατάσταση (Sivignon, 1975).

Η ιδιοκτησία γης στις πεδινές περιοχές σήμαινε για τους κατοίκους των ημιορεινών τη δυνατότητα να αποκτήσουν σπίτι στους πεδινούς οικισμούς. Οι πεδινόι οικισμοί διέθεταν ευκολίες που ήταν άγνωστες στους κατοίκους των ορεινών και ημιορεινών οικισμών :ηλεκτρικό ρεύμα, συγκοινωνιακή σύνδεση με την κοντινότερη πόλη, ευκαιρίες μόρφωσης για τα παιδιά τους. Έτσι, όλο και περισσότερο, οι προερχόμενοι από τις ορεινές και ημιορεινές περιοχές κάτοικοι άρχισαν να εγκαθίσταται μόνιμα στην πεδιάδα, πουλώντας τα κοπάδια τους και εγκαταλείποντας τις εποχιακές μεταναστεύσεις (Sivignon, 1975).

Στις πεδινές περιοχές, όπου είχε εισρεύσει ένα μεγάλο κομμάτι του πληθυσμού των ορεινών και ημιορεινών περιοχών, άρχισε να εντατικοποιείται η καλλιέργεια γαιών. Η αύξηση της καλλιεργήσιμης γης προήλθε από τακτικές όπως η, σχεδόν εξ ολοκλήρου, εξάλειψη της αγρανάπαυσης, οι εκχερσώσεις γύρω από τους πεδινούς

οικισμούς και οι αποστραγγίσεις λιμνών. Είναι δύσκολο να δοθεί η ακριβής έκταση των εκχερσώσεων που πραγματοποιήθηκαν από το 1950. Οι περισσότερες εκχερσώσεις οφείλονται σε ατομική πρωτοβουλία, χωρίς τη βοήθεια της Γεωργικής Υπηρεσίας και της Αγροτικής Τράπεζας. Βέβαια οι εκτάσεις με την θαμνώδη βλάστηση που εκχερσώθηκαν δεν έχουν τις περισσότερες φορές εδάφη καλής ποιότητας. Είναι όμως σχετικά εκτεταμένες και η μηχανοποιημένη καλλιέργειά τους δεν δημιουργεί πρόβλημα. Μάλιστα σήμερα, χάρη στη χρήση των φυτοφαρμάκων, οι εκτάσεις αυτές μπορούν να δώσουν αρκετά ικανοποιητικές αποδόσεις σε ορισμένες καλλιέργειες (π.χ. δημητριακά). Αντίθετα, οι εκτάσεις που καλύπτονταν πριν από νερό έχουν συνήθως εξαιρετικά εδάφη. Πρόκειται συνήθως για μαύρα χώματα, που είναι αρκετά γόνιμα. Αντίθετα με την εκχέρσωση, η αποστράγγιση των γαιών πραγματοποιήθηκε σε όλες τις περιπτώσεις με πρωτοβουλία των δημόσιων υπηρεσιών, γεγονός που δικαιολογείται από το μέγεθος της επέμβασης (Sivignon, 1975).

Ωστόσο, η αύξηση που παρουσιάζει η γεωργική παραγωγή τις τελευταίες δεκαετίες δεν οφείλεται μόνο στην επέκταση της επιφάνειας των καλλιεργούμενων γαιών. Υπήρξε μια γενική αύξηση της απόδοσης, που επιτεύχθηκε χάρη σε μια ορθολογική πρακτική, το λεγόμενο *εκτατικό μοντέλο καλλιέργειας*. Τα κύρια χαρακτηριστικά του μοντέλου αυτού είναι η εκμηχάνιση της παραγωγής, η εισαγωγή των φυτοφαρμάκων στις μεθόδους καλλιέργειας, η κυριαρχία ορισμένων ειδών και ποικιλιών καλλιεργητικών φυτών και η εφαρμογή καθολικών συστημάτων άρδευσης (Sivignon, 1975).

Αρχικά η μηχανοποίηση της γεωργίας σήμανε την εξαφάνιση του παραδοσιακού αρότρου και την αντικατάστασή του από το αλέτρι με υνί. Ωστόσο, στο τέλος του Εμφυλίου πολέμου, ο εξοπλισμός των περισσότερων καλλιεργειών υστερούσε πολύ σε σύγχρονα αλέτρια. Το πέρασμα στο αλέτρι με υνί πραγματοποιήθηκε κυρίως μετά το 1950. Η μεγαλύτερη επανάσταση όμως πραγματοποιήθηκε με την εισαγωγή των γεωργικών ελκυστήρων (τρακτέρ) στον χώρο της γεωργικής παραγωγής. Η χρήση του μηχανήματος αυτού επέτρεψε μεγαλύτερη ταχύτητα στην εκτέλεση των αγροτικών εργασιών, βοηθώντας έτσι σημαντικά στην βελτίωση των αποδόσεων. Το τρακτέρ και το συμπλήρωμά του, το αλέτρι με δίσκο, επέτρεψαν εξάλλου το βαθύτερο όργωμα εδαφών στην περιοχή των λόφων, που προηγουμένως παρουσίαζε δυσκολίες στην καλλιέργεια. Το τρακτέρ αποτελεί το βασικό εργαλείο της αγροτικής μηχανοποίησης, όχι όμως και το μόνο. Οι μηχανές που χρησιμοποιούνται σήμερα στη

γεωργία καλύπτουν όλα σχεδόν τα στάδια της παραγωγής, καθώς χρησιμοποιούνται για θερισμό, για το βολοκόπημα, για την λίπανση και την σπορά. Η αξία του κεφαλαίου κατά εκμετάλλευση που έχει επενδυθεί στις περισσότερες αγροτικές περιοχές είναι πολύ μεγάλη και αυτό γιατί η εκμηχάνιση της γεωργικής παραγωγής αποτελεί σχεδόν εξ ολοκλήρου ατομική υπόθεση των παραγωγών (Sivignon, 1975).

Από το 1956 έως το 1970 η κατανάλωση φυτοφαρμάκων στις γεωργικές καλλιέργειες τριπλασιάστηκε στις περισσότερες αγροτικές περιοχές της Ελλάδας. Η χρήση φυτοφαρμάκων είχε ως σκοπό την αύξηση της στρεμματικής απόδοσης και προωθήθηκε σε σημαντικό βαθμό από την Αγροτική Τράπεζα, η οποία χορηγεί βραχυπρόθεσμα δάνεια για την αγορά λιπασμάτων στους παραγωγούς. Η εκτεταμένη όμως χρήση φυτοφαρμάκων προκάλεσε αλυσιδωτά προβλήματα στην ελληνική ύπαιθρο με την μόλυνση των υπόγειων υδάτων, λόγω της απόπλυσης του εδάφους και με την αύξηση της ανθεκτικότητας των φυτικών παρασίτων, που οδηγεί σε μεγαλύτερη χρήση τους και επιτείνει το πρόβλημα.

Η αύξηση της παραγωγής δεν οφείλεται μόνο στη χρήση φυτοφαρμάκων, αλλά και στην επιλογή συγκεκριμένων φυτικών ειδών για καλλιέργεια. Η επιλογή αυτή στηρίχθηκε στις επιδοτήσεις που δόθηκαν από την Ευρωπαϊκή Ένωση και το ελληνικό κράτος για την παραγωγή συγκεκριμένων ειδών καλλιέργειας (π.χ. βαμβάκι). Το γεγονός αυτό κατεύθυνε ένα μεγάλο πλήθος παραγωγών στην εντατική καλλιέργεια του συγκεκριμένου είδους, προωθώντας την μονοκαλλιέργεια και εξαλείφοντας σχεδόν την μέθοδο της αμειψισποράς. Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω ήταν η υποβάθμιση των γαιών και η μονομερής εξάρτηση της πλειοψηφίας του αγροτικού πληθυσμού από μια μόνο καλλιέργεια.

Οι προσπάθειες για τον έλεγχο των υδάτων, που καταβλήθηκαν παράλληλα με την χρήση λιπασμάτων και μηχανών στην παραγωγή, στόχευαν στην αύξηση των αποδόσεων και κατέληξαν σε μια ριζική μεταμόρφωση του καλλιεργητικού συστήματος, επιτυγχάνοντας την ουσιαστική αύξηση της αξίας της αγροτικής παραγωγής. Στις προσπάθειες αυτές συγκαταλέγεται η ανέγερση φραγμάτων, η αποχέτευση των υδάτων ποταμών και παραποτάμων, η κατασκευή αντιπλημμυρικών έργων και η διάνοιξη αρδευτικών καναλιών. Η ατομική, όμως πρωτοβουλία των παραγωγών οι οποίοι προχώρησαν στην διάνοιξη ατομικών γεωτρήσεων για την άρδευση των καλλιεργειών τους είχε σαν αποτέλεσμα την πτώση του υδροφόρου ορίζοντα.

Μέχρι σήμερα, η εντατικοποίηση των μεθόδων παραγωγής, τόσο στον γεωργικό όσο και στον κτηνοτροφικό (σε μικρότερο βαθμό) τομέα, είχε σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση του εδάφους, η οποία εκδηλώθηκε σαν διάβρωση λόγω της εκτεταμένης εκχέρσωσης και υπερβόσκησης. Το διαβρωμένο έδαφος υπέστη απόπλυση σε περιόδους πλημμύρων. Αυτές είναι οι συνέπειες του εκτατικού μοντέλου παραγωγής, το οποίο αν και έχει αρχίσει να οδεύει σε καταστάσεις μειωμένης παραγωγικότητας, είναι δύσκολο να αντικατασταθεί άμεσα, λόγω δυσκολιών στην υιοθέτηση νέων γεωργικών εφαρμογών, ιδίως από τον ήδη γερασμένο αγροτικό πληθυσμό.

Είναι απαραίτητο να αναρωτηθούμε για το μέλλον των γεωργικών δραστηριοτήτων στην χώρα μας. Ο αγροτικός χώρος στην Ελλάδα αντιπροσωπεύει το 80-95 % της επικράτειας φιλοξενώντας το 40 % του πληθυσμού. Ο ελληνικός αγροτικός χώρος παρουσιάζει μεγάλη γεωγραφική διαφοροποίηση, η οποία συνεπάγεται διαφορετικές απειλές και ευκαιρίες ανάπτυξης, καθώς και εξειδικευμένες στρατηγικές και κατευθύνσεις πολιτικής για κάθε τύπο αγροτικής περιοχής. Το γεγονός ότι η γεωργική δραστηριότητα παραμένει βασική συνιστώσα της οικονομίας του αγροτικού χώρου, αλλά δεν μπορεί από μόνη της να εξασφαλίσει την βιωσιμότητα και την ισόρροπη ανάπτυξη των διαφόρων τύπων αγροτικών περιοχών ενισχύει την άποψη ότι είναι ανάγκη να ενθαρρυνθούν συμπληρωματικές και εναλλακτικές προς την γεωργία δραστηριότητες για την συγκράτηση του πληθυσμού και την ανάπτυξη της υπαίθρου (Σχέδιο Εθνικής Οδηγίας του Αγροτικού Χώρου).

Σήμερα, οι ημιορεινές περιοχές αναδεικνύουν μια νέα δυναμικότητα η οποία πηγάζει από την δυναμική τουριστική εκμετάλλευση των φυσικών τους πόρων και κυρίως από τον συνδυαστικό ρόλο που μπορούν να παίξουν μεταξύ ορεινών και πεδινών περιοχών.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1⁰: ΝΟΜΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ ΗΜΙΟΡΕΙΝΗΣ ΖΩΝΗΣ

1.1 Η νομοθεσία της Ευρωπαϊκής Ένωσης για της ημιορεινές περιοχές

Δύο, κυρίως, πολιτικές της ΕΕ επέδρασαν, μέχρι σήμερα, στην διαμόρφωση του χώρου και των κοινωνικό-οικονομικών δομών της υπαίθρου γενικά:

- *Η Πολιτική Περιφερειακής Ανάπτυξης, και*
- *Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)*

1.1.1 Η Ευρωπαϊκή Περιφερειακή πολιτική

Η Πολιτική Περιφερειακής Ανάπτυξης¹ δημιουργήθηκε στην προσπάθεια να επιτευχθεί κοινωνικό – οικονομική συνοχή μεταξύ του φτωχότερου και λιγότερο αναπτυγμένου Νότου και των βόρειων και κεντρικών αναπτυγμένων περιοχών της Ευρώπης. Η προσπάθεια γεφύρωσης των αποκλίσεων εκφράστηκε, αρχικά, με τα Μεσογειακά Ολοκληρωμένα Προγράμματα (ΜΟΠ) και, πιο πρόσφατα, με τη συγκέντρωση των πόρων σε 6 περιοχές – στόχους. Οι στόχοι που σχετίζονται περισσότερο με την αντιμετώπιση προβλημάτων της υπαίθρου, είναι:

- *Στόχος 1.* Αναφέρεται στις περιοχές οικονομικής υστέρησης, με ΑΕΠ κάτω από το 75% του ευρωπαϊκού μέσου όρου. Περιλαμβάνεται το σύνολο της Ελλάδας.
- *Στόχος 5β.* Αναφέρεται στις αγροτικές περιοχές χαμηλού κοινωνικό – οικονομικού επιπέδου, με υψηλή εξάρτηση από τον πρωτογενή τομέα, χαμηλά αγροτικά εισοδήματα και δημογραφικά προβλήματα (χαμηλές πληθυσμιακές πυκνότητες ή μείωση του πληθυσμού).
- *Στόχος 6.* Αναφέρεται στις βόρειες περιοχές της Ευρώπης με δυσμενείς κλιματολογικές συνθήκες και χαμηλές πληθυσμιακές πυκνότητες (κάτω από 8 κάτοικοι / τ. χλμ.).

Οι παραπάνω στόχοι καλύπτουν χωρικά τα ¾ του εδάφους της ΕΕ και αφορούν το 35% του πληθυσμού της.

Στο πλαίσιο της Ευρωπαϊκής Περιφερειακής Πολιτικής, η *Επιτροπή των Ευρωπαϊκών Κοινοτήτων*, το 1975, θεσμοθέτησε την έννοια των «μειονεκτικών ζωνών», στην προσπάθεια της να μειώσει τις περιφερειακές ανισότητες και να

---

¹ Γνωστή και ως Διαρθρωτική Πολιτική.

περιορίσει τις οικονομικές, δημογραφικές και περιβαλλοντικές επιπτώσεις (Γούσιος, 1999).

Συγκεκριμένα, με την Οδηγία 75/268 της 28/5/1975 ορίζονται οι *ορεινές, μειονεκτικές και προβληματικές περιοχές*, στη βάση συγκεκριμένων κριτηρίων. Η οριοθέτηση των μειονεκτικών ζωνών βασίζεται σε κριτήρια *συνεχούς φυσικής μειονεκτικότητας*, όπως μεγάλο υψόμετρο, έντονο ανάγλυφο, μεγάλη διάρκεια χειμώνα, ξηρασία και *δημογραφίας*, καθώς και στην αξιολόγηση των *οικονομικών προβλημάτων* της γεωργικής δραστηριότητας στο τοπικό επίπεδο. Ειδικότερα, ορίζονται τα εξής κριτήρια για την ένταξη περιοχών στη μειονεκτική ζώνη (Γούσιος, 1999):

α) Χαμηλή παραγωγικότητα του εδάφους

β) Χαμηλό γεωργικό εισόδημα (γεωργική παραγωγικότητα ανά εκτάριο ωφέλιμης γεωργικής γης και ακαθάριστο εισόδημα ανά οικογενειακή εκμετάλλευση, ίσα ή κατώτερα του 80% του εθνικού μέσου όρου) σε συνδυασμό με υψηλό ποσοστό του ενεργού πληθυσμού στη γεωργία

γ) Χαμηλή πληθυσμιακή πυκνότητα (μικρότερη του 50% του εθνικού μέσου όρου) σε συνδυασμό με τις τάσεις μείωσης του πληθυσμού

δ) Στοιχεία που υποδηλώνουν συνεχή φυσική μειονεκτικότητα (όπως αναφέρονται παραπάνω), με την προϋπόθεση ότι το σύνολο τους δεν ξεπερνά το 4% της επιφάνειας του κάθε κράτους μέλους.

Τα παραπάνω κριτήρια βασίζονται στην αναγνώριση των φυσικών δυσκολιών που προκαλούν τη μείωση της απόδοσης των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και την έξοδο του πληθυσμού, με συνέπεια την εγκατάλειψη της αξιοποίησης του εδάφους. Η οριοθέτηση των μειονεκτικών ζωνών επιτρέπει τον προσανατολισμό ενός συνόλου ειδική βοήθειας, από το Διαρθρωτικό Ταμείο FEOGA-Προσανατολισμού, στις μειονεκτικές περιοχές, ως αντιστάθμισμα στα χαμηλότερα τοπικά εισοδήματα σε σχέση με τον εθνικό μέσο όρο (Γούσιος, 1999).

Η μειονεκτική ζώνη υποδιαιρείται περαιτέρω στις εξής ζώνες (Γούσιος, 1999):

α) *Ορεινή ζώνη*. Ορίζεται από το υψόμετρο (μεγαλύτερο από 1200 μ.) και από τα πρανή (κλίσεις ανώτερες του 20%)

β) *Ζώνη πρανής*. Είναι συνεχόμενη της ορεινής ζώνης, με υψόμετρο κατώτερο των 600 μ.

γ) *Ζώνη ξηρασίας*. Αντιστοιχεί στις μειονεκτικές περιοχές που υπόκεινται στο μεσογειακό κλίμα.

Στην Ελλάδα το 78,2% του συνόλου της ωφέλιμης γεωργικής γης εντάσσεται στη μειονεκτική ζώνη (Γούσιος, 1999).

1.1.2 Η Κοινή Αγροτική Πολιτική (ΚΑΠ)

Η ΚΑΠ εκφράζει την βούληση της ΕΕ να ενισχύσει τον αγροτικό της τομέα και να τον προστατεύσει από τον παγκόσμιο ανταγωνισμό. Πριν το 1992, τα μέτρα της ΚΑΠ στόχευαν στη στήριξη και αύξηση της γεωργικής παραγωγής και επηρέασαν πολύ τις συνθήκες διαβίωσης του πληθυσμού της υπαίθρου (θεωρώντας τη γεωργία ως κυρίαρχη απασχόληση στην ύπαιθρο). Τα μέτρα αυτά συνοψίζονται στα εξής:

- Ορισμός κατώτατης τιμής για τα αγροτικά προϊόντα και αγορά των παραγωγικών πλεονασμάτων
- Περιορισμοί στις εισαγωγές από τρίτες χώρες και επιδοτήσεις στις εξαγωγές των ευρωπαϊκών αγροτικών προϊόντων.

Η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ το 1992, προκάλεσε σημαντικές ανακατατάξεις στον ύπαιθρο χώρο. Η νέα ΚΑΠ αναπροσανατολίστηκε σε πιο εκτατικά-ποιοτικά μοντέλα παραγωγής, υιοθετώντας τα ανάλογα μέτρα²:

- Δραστική μείωση των επιδοτήσεων στην παραγωγή
- Άμεσες εισοδηματικές ενισχύσεις
- Εύνοια στην αύξηση του μεγέθους των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και την έξοδο των ηλικιωμένων γεωργών (μέτρο της πρόωρη συνταξιοδότησης)
- Στήριξη της παραγωγής προϊόντων ζήτησης
- Προώθηση της μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων.
- Γεωργό-περιβαλλοντικά μέτρα και δάσωση γεωργικών εκτάσεων

Η μεταρρύθμιση της ΚΑΠ, οδήγησε σε μια σταθερά πτωτική πορεία του αγροτικού πληθυσμού σ' όλη την Ευρώπη. Ενδεικτικά, κατά την περίοδο 1990-95 οι αγροτικές εκμεταλλεύσεις μειώθηκαν κατά 9%. Για την Ελλάδα το αντίστοιχο ποσοστό είναι μικρότερο, περίπου της τάξης του 4%. Παράλληλα το μέσο μέγεθος των ευρωπαϊκών αγροτικών εκμεταλλεύσεων αυξήθηκε κατά 16%. (Eurostat, 1995) Ωστόσο, στις χώρες του ευρωπαϊκού Νότου, τα μεγέθη παραμένουν μικρά και η

---

² Η προσπάθεια αυτή είναι γνωστή και ως διαρθρωτική προσαρμογή του αγροτικού τομέα. Αποτελεί, μάλιστα, έναν από τους οριζόντιους στόχους της ευρωπαϊκής πολιτικής για την περιφερειακή ανάπτυξη, τον 5α.

διαχείριση των εκμεταλλεύσεων εξακολουθεί να ανήκει σε ηλικιωμένους, κυρίως, γεωργούς.

Στις μέρες μας, *ανησυχητικά είναι τα προβλήματα που σχετίζονται με την περιβαλλοντική ρύπανση της υπαίθρου*. Αυτό, σε συνδυασμό με την *έξοδο του αγροτικού πληθυσμού από τις παραδοσιακές του εστίες*³, που τείνει να πάρει διαστάσεις δημογραφικού μαρασμού, αποδιοργανώνει και θέτει σε κίνδυνο τη προοπτική του υπαίθρου χώρου.

Η δεύτερη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ αποφασίστηκε το Μάρτιο του 1999. Η νέα ΚΑΠ επικεντρώνεται στην στήριξη ανθρώπων, όχι προϊόντων και στην *αποζημίωση των αγροτών όχι μόνο για την παραγωγή τους, αλλά και για μια πρόσθετη προσφορά τους στην κοινωνία, τη διαφύλαξη και διαχείριση του υπαίθρου χώρου*.

Οι βασικοί στόχοι της είναι:

- Ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας της ευρωπαϊκής γεωργίας στην παγκόσμια αγορά
- Ο εκσυγχρονισμός των γεωργικών εκμεταλλεύσεων και η βελτίωση της βιωσιμότητάς τους
- Προστασία του επιπέδου ζωής των αγροτών
- Εναρμόνιση της αγροτικής παραγωγικής διαδικασίας με τις ανάγκες προστασίας του περιβάλλοντος

Η νέα ΚΑΠ ενσωματώνει σε μεγάλο βαθμό τις σύγχρονες τάσεις – ιδέες σχετικά με τα ζητήματα της γεωργικής ανάπτυξης και της διαχείρισης του αγροτικού χώρου:

- Στροφή από την ποσοτική στην ποιοτική παραγωγή (οικολογικά προϊόντα και προϊόντα ονομασίας προέλευσης)
- Μεταποίηση των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα
- Πολύ-λειτουργικότητα της γεωργίας (παραγωγή και μη διατροφικών προϊόντων)
- Προστασία του περιβάλλοντος (απαίτηση υιοθέτησης περιβαλλοντικά ενδεδειγμένων παραγωγικών πρακτικών)
- Προώθηση του αγροτουρισμού
- Προώθηση της πολύ-απασχόλησης στην υπαίθρο και διαφοροποίηση της τοπικής οικονομίας
- Συγκράτηση του πληθυσμού στην υπαίθρο, για τη διασφάλιση της κοινωνικής, οικονομικής και περιβαλλοντικής ισορροπίας.

---

³ Κυρίως από τις ημιορεινές περιοχές και από τις περιοχές με έντονα αγρό - διαρθρωτικά προβλήματα.

1.1.3 Η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader

Από τα πρώτα κιόλας βήματα της (το 1991) η Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader εισήγαγε μια νέα προσέγγιση για την ανάπτυξη της υπαίθρου, ενθαρρύνοντας την ενεργό συμμετοχή των τοπικών αγροτικών κοινοτήτων στον προσδιορισμό του ίδιου τους του μέλλοντος. Με τη βοήθεια κεφαλαίων της ΕΕ, στα πλαίσια των προγραμμάτων Leader I (1991-1993) και Leader II (1994-1999), σε πολλές αγροτικές κοινότητες έχει δοθεί η ευκαιρία ανάπτυξης και εφαρμογής ολοκληρωμένων και υψηλού βαθμού καινοτομίας προσεγγίσεων, με σκοπό να τονωθεί η ανάπτυξη της τοπικής αγροτικής οικονομίας. Αυτή η συμμετοχική προσέγγιση αγροτικής ανάπτυξης έχει γίνει δεκτή με ενθουσιασμό σε πολλές περιοχές και έχει αποφέρει θετικά αποτελέσματα.

Τον Οκτώβριο του 1999, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ενέκρινε το σχέδιο κατευθυντήριων γραμμών της νέας κοινοτικής πρωτοβουλίας για την αγροτική ανάπτυξη, με την ονομασία *Leader +*. Σύμφωνα με την νέα αυτή πολιτική αγροτικής ανάπτυξης και, αντίθετα με τα δύο προηγούμενα αντίστοιχα προγράμματα, *όλες οι αγροτικές περιοχές της Κοινότητας είναι πλέον επιλέξιμες*. Το πρόγραμμα δίνει τη δυνατότητα συνχρηματοδότησης μέτρων αγροτικής ανάπτυξης που εκτελούν από κοινού οι ομάδες του προγράμματος Leader, τόσο εντός του κράτους μέλους, όσο και μεταξύ των κρατών-μελών της ΕΕ. Το πρόγραμμα εστιάζεται σε κάποια θέματα προτεραιότητας για την ανάπτυξη της ευρωπαϊκής υπαίθρου, όπως τη χρήση της πληροφορικής στις αγροτικές περιοχές, τη βελτίωση της ποιότητας ζωής, την απόδοση προστιθέμενης αξίας στα τοπικά προϊόντα, τη σωστή χρήση των φυσικών και πολιτισμικών πόρων, την παροχή ίσων ευκαιριών στις γυναίκες και την ενίσχυση των νέων των αγροτικών περιοχών.

Το πρόγραμμα αυτό, μέχρι την ολοκλήρωσή του, αναμένεται να συμβάλλει σημαντικά στην αναζωογόνηση των τοπικών αγροτικών οικονομιών και στη διατήρηση και δημιουργία θέσεων εργασίας στις περιοχές αυτές. *Βασικός στόχος της πρωτοβουλίας αυτής είναι να ενθαρρύνει την εφαρμογή πρωτότυπων στρατηγικών υψηλής ποιότητας για την ολοκληρωμένη και αειφόρο ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.*

Το σύνολο της συνεισφοράς της ΕΕ στο Leader +, για την περίοδο 2000-2006, ανέρχεται σε 2.020 εκατομμύρια ευρώ. Η πρωτοβουλία χρηματοδοτείται από το ταμείο ΕΓΤΠΕ.

Δικαιούχοι της χρηματικής συνδρομής της πρωτοβουλίας ήταν ένα σύνολο εταιρών με την ονομασία «ομάδες τοπικής δράσης (ΟΤΔ)». Οι ΟΤΔ αποτελούν τους φορείς της αναπτυξιακής στρατηγικής και είναι υπεύθυνοι για την υλοποίηση της. Πρέπει να αποτελούν ένα ισορροπημένο και αντιπροσωπευτικό δείγμα των κοινωνικοοικονομικών κύκλων της τοπικής κοινωνίας.

Στο Leader+, τα κριτήρια επιλογής για τις ομάδες τοπικής δράσεις έγιναν αυστηρότερα, με στόχο την διασφάλιση των κεφαλαίων και την έμφαση σε καινοτόμες πιλοτικές στρατηγικές ανάπτυξης.

Οι επιλέξιμες δράσεις είναι πιλοτικής φύσης και θα αφορούν μια σχετικά μικρής κλίμακας περιοχή (τυπικό επίπεδο τοπικής κοινότητας, με μέγιστο πληθυσμό 100.000 κατοίκους), επιδιώχθηκε δε να είναι *συμπληρωματικές με εκείνες που έχουν θεσπιστεί με τα γενικής κατεύθυνσης Σχέδια Αγροτικής Ανάπτυξης των κρατών-μελών.*

Ειδικότερα, οι τρεις βασικοί τύποι δράσεων που είναι επιλέξιμοι για υποστήριξη από το Leader +, είναι:

- Ολοκληρωμένες, πιλοτικής φύσης στρατηγικές τοπικής αγροτικής ανάπτυξης, βάσει μιας προσέγγισης «εκ των κάτω προς τα άνω» και μιας οριζόντιας εταιρικής σχέσης
- Συνεργασία μεταξύ αγροτικών ζωνών, εντός ή μεταξύ κρατών-μελών
- Δικτύωση του συνόλου των αγροτικών περιοχών της ΕΕ, ανεξάρτητα από το αν τυγχάνουν ή όχι στήριξη από την πρωτοβουλία Leader +, καθώς και όλων των φορέων της αγροτικής ανάπτυξης.

1.1.4. Ευρωπαϊκή Πολιτική Ανάπτυξης της Υπαίθρου (Κανονισμός ΕΚ αριθ. 1257/1999)

Το Νοέμβριο του 1996, στην ιρλανδική πόλη Cork, συζητήθηκε μεταξύ των ευρωπαϊών εταιρών, η βασική στρατηγική που θα ακολουθηθεί μελλοντικά από την ΕΕ για την ανάπτυξη της υπαίθρου. Η «διακήρυξη του Cork», στην οποία κατέληξε, εστιάζεται σε μια νέα διάσταση: την *ολοκληρωμένη και αειφόρο ανάπτυξη της υπαίθρου*, που θα βασίζεται στην ενεργή συμμετοχή κάθε άντρα και κάθε γυναίκας.

Η πολιτική αυτή υπαγορεύεται από μια *πολυτομεακή και ενοποιημένη θεώρηση της αγροτικής ανάπτυξης*. Αναγνωρίζει, δηλαδή, ότι οι γεωργικές δραστηριότητες έχουν ένα εύρος διαστάσεων, όπως η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και η προστασία του τοπίου και του περιβάλλοντος, αλλά και ότι βασικό μέλημα πρέπει να είναι η ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών εισοδήματος για τους αγρότες. Έτσι μόνο θα αντιστραφεί η τάση προς την οικονομική και κοινωνική παρακμή και τη μείωση του πληθυσμού της υπαίθρου.

Παράλληλα, πρέπει να στηρίζονται και μέτρα για την επίτευξη κοινωνικής ισότητας στις αγροτικές περιοχές και, ειδικότερα, για την προώθηση ίσων ευκαιριών μεταξύ ανδρών και γυναικών.

Στα πλαίσια της οικονομικής στήριξης της υπαίθρου, δεν κρίνεται απαραίτητη η εισαγωγή μέτρων που να ενισχύουν άμεσα ομάδες παραγωγών και τις ενώσεις τους, κάτι άλλωστε που γίνεται από την ΚΑΠ.

Η νέα αυτή πολιτική για την αγροτική ανάπτυξη *καλύπτει όλες τις αγροτικές περιοχές της ΕΕ*, αλλά, λαμβάνοντας υπόψη την απαίτηση για κοινωνική και οικονομική συνοχή, το ύψος των κοινοτικών ενισχύσεων διαφοροποιείται μεταξύ των περιοχών των στόχων 1 και 2 και των υπόλοιπων περιοχών της ευρωπαϊκής υπαίθρου.

Η πολιτική ανάπτυξης της υπαίθρου προορίζεται να βοηθήσει στη συγκρότηση ενός βιώσιμου συνεκτικού πλαισίου για το μέλλον των αγροτικών περιοχών της Ευρώπης. *Αποσκοπεί στην αποκατάσταση και επαύξηση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών και, επομένως, στοχεύει να συμβάλει στη δημιουργία απασχόλησης και στη διατήρηση του πληθυσμού στις περιοχές αυτές.*

- Η προώθηση του πολύ-λειτουργικού ρόλου της γεωργίας και η δημιουργία νέων πολύ-τομεακών ευκαιριών απασχόλησης στην ύπαιθρο (διαφοροποίηση των δραστηριοτήτων με στόχο την προώθηση συμπληρωματικών ή εναλλακτικών δραστηριοτήτων)
- Η ενθάρρυνση της παραγωγής μη διατροφικών αγροτικών προϊόντων
- Η ενίσχυση της ελκυστικότητας της υπαίθρου
- Η προσέλκυση του ιδιωτικού τομέα, που θα ενισχύσει οικονομικά την ανάπτυξη της υπαίθρου
- Η αύξηση της ευημερίας των περιοχών της υπαίθρου
- Ο αναπροσανατολισμός του γεωργικού παραγωγικού δυναμικού, η εισαγωγή νέων τεχνολογιών και η ποιοτική βελτίωση των παραγόμενων προϊόντων

- Η ενεργή ανάμιξη της τοπικής αγροτικής κοινωνίας στον σχεδιασμό των ευρωπαϊκών προγραμμάτων που την αφορούν
- Η διατήρηση και ενίσχυση ενός βιώσιμου κοινωνικού ιστού στις αγροτικές περιοχές
- Η διατήρηση και προώθηση καλλιεργητικών συστημάτων χαμηλών εισροών
- Η αειφόρος ανάπτυξη των δασών
- Η διαφύλαξη και προώθηση της αειφόρου γεωργίας

Τα μέτρα της πολιτικής ανάπτυξης της υπαίθρου δύνανται να συγκεντρωθούν σε τρεις βασικές κατηγορίες:

- *Ισχυροποίηση του γεωργικού και του δασοπονικού τομέα.*
- Περιλαμβάνει μέτρα που αναφέρονται στον εκσυγχρονισμό των αγροτικών εκμεταλλεύσεων και στη μεταποίηση και εμπορία γεωργικών προϊόντων ποιότητας και προϊόντων βιολογικής παραγωγής. Επίσης, μέτρα για την πρόωρη συνταξιοδότηση και για τη διευκόλυνση της εγκατάστασης των νέων γεωργών. Η δασοκομία αναγνωρίστηκε, για πρώτη φορά, ως καίριο στοιχείο για την ανάπτυξη της υπαίθρου και προβλέφθηκαν ειδικά μέτρα.
- *Βελτίωση της ευημερίας και ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών.*
- Περιλαμβάνει μέτρα που στοχεύουν στη βελτίωση της ποιότητας ζωής της αγροτικής κοινωνίας, μέσω της δημιουργίας εναλλακτικών πηγών εισοδήματος και απασχόλησης για τους αγρότες και τις οικογένειες τους.
- *Διατήρηση του περιβάλλοντος και της πολιτιστικής κληρονομιάς.*
- Μέτρα γεωργό-περιβαλλοντικής σκοπιμότητας θα στηρίξουν τις φιλικές προς το περιβάλλον μεθόδους γεωργικής καλλιέργειας, συμπληρώνοντας την οικολογική στροφή της ΚΑΠ και προωθώντας τον πολύ-λειτουργικό ρόλο της γεωργίας.
- Η περιβαλλοντική στήριξη των μειονεκτικών, ιδιαίτερα, περιοχών, προωθείται με την διατήρηση και προαγωγή αειφόρων καλλιεργητικών συστημάτων. Ενώ, για τις περιοχές που υπόκεινται σε περιβαλλοντικούς περιορισμούς, λαμβάνεται ειδικότερη μέριμνα.

Πιο συγκεκριμένα τα μέτρα ανάπτυξης που αφορούν πιο άμεσα τις ημιορεινές περιοχές και για τα οποία παρέχεται κοινοτική στήριξη είναι:

- *Στήριξη της δασοκομίας.*

Συμβάλλει στην ανάπτυξη των οικονομικών, οικολογικών και κοινωνικών λειτουργιών των δασών στις αγροτικές περιοχές.

Αφορά τη δάσωση εκτάσεων (οι εκτάσεις αυτές μπορεί να είναι και γεωργικές) με φύτευση προσαρμοσμένη στις τοπικές συνθήκες, τις επενδύσεις σε δάση (π.χ. για υλοτόμηση, μεταποίηση και εμπορία των δασικών προϊόντων), τη σύσταση ενώσεων δασοκαλλιεργητών και την ανασύσταση του δασικού παραγωγικού δυναμικού που έχει πληγεί από φυσικές καταστροφές και πυρκαγιές.

- *Πρώθηση της προσαρμογής και της ανάπτυξης των αγροτικών περιοχών.*

Περιλαμβάνει μέτρα που αφορούν τις έγγειες βελτιώσεις, τον αναδασμό εκτάσεων, τη δημιουργία υπηρεσιών διαχείρισης των εκμεταλλεύσεων, την εμπορία προϊόντων ποιότητας, τις βασικές υπηρεσίες για τον αγροτικό πληθυσμό, την ανακαίνιση και ανάπτυξη των χωριών, τη διαχείριση των υδατικών πόρων της γεωργίας, την ανάπτυξη της γεωργικής υποδομής, την ενθάρρυνση τουριστικών και βιοτεχνικών δραστηριοτήτων, την ανασύσταση του γεωργικού παραγωγικού δυναμικού που πληγεί από φυσικές καταστροφές.

- *Στήριξη των μειονεκτικών περιοχών*

Ως μειονεκτικές περιοχές χαρακτηρίζονται οι ορεινές περιοχές (δυσχερείς κλιματολογικές συνθήκες, απότομες κλίσεις, περιοχές βορείως του 62^{ου} παραλλήλου), οι μειονεκτικές περιοχές (γαίες χαμηλής παραγωγικότητας, παραγωγή κάτω από το μέσο όρο, μικρός πληθυσμός εξαρτημένος από τη γεωργία) και οι περιοχές που επηρεάζονται από ειδικά μειονεκτήματα.

Το μέτρο συμβάλλει στην διασφάλιση της χρησιμοποίησης της γεωργικής γης, τη διαφύλαξη του φυσικού χώρου και την προαγωγή αειφόρων συστημάτων εκμετάλλευσης στις περιοχές που παρουσιάζουν φυσικά μειονεκτήματα. Η στήριξη γίνεται με τη χορήγηση εξισωτικών αποζημιώσεων στους γεωργούς.

- *Γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα.*

Αναφέρεται στη στήριξη μεθόδων γεωργικής παραγωγής που αποσκοπούν στην προστασία του περιβάλλοντος και στη διατήρηση του φυσικού χώρου (γεωργοπεριβάλλον). Τέτοιες μέθοδοι μπορεί να είναι η εκτατικοποίηση της γεωργικής δραστηριότητας και η διαχείριση συστημάτων βοσκής χαμηλής πυκνότητας. Στήριξη παρέχεται στους γεωργούς που αναλαμβάνουν γεωργοπεριβαλλοντικές υποχρεώσεις διάρκειας τουλάχιστον 5 ετών.

1.1.5 Αξιολόγηση των Ευρωπαϊκών Πολιτικών

Τα ανησυχητικά προβλήματα⁴ που εμφανίστηκαν σε πολλές αγροτικές περιοχές τις τελευταίες, προπάντων, δεκαετίες, οδήγησαν στην υιοθέτηση μιας νέας προσέγγισης αναφορικά με την ανάπτυξη της υπαίθρου στον ευρωπαϊκό χώρο. Το βασικότερο σημείο της νέας αυτής προσέγγισης είναι ότι η ΕΕ, για πρώτη φορά, αναγνωρίζει στους κατοίκους της υπαίθρου τη λειτουργία «διαχείρισης του χώρου» και τους αποζημιώνει για την επιτέλεση της. Η νέα έννοια της «Αειφόρου Ανάπτυξης της Υπαίθρου», αναφέρεται στην δυνατότητα διατήρησης της οικονομικής ανταγωνιστικότητας των αγροτικών περιοχών, με την παράλληλη, όμως, μέριμνα για την προστασία και ανάδειξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της υπαίθρου. Η αποκατάσταση αυτής της ισορροπίας δεν θα επέλθει με την τεχνητή στήριξη κάποιων περιοχών ή προϊόντων, αλλά μέσω της αγοράς, καθώς οι τιμές των αγροτικών προϊόντων και των παρεχόμενων υπηρεσιών στην ύπαιθρο, θα αντιπροσωπεύουν το πραγματικό κόστος. Θα ενσωματώνουν, δηλαδή, πέρα από το παραγωγικό κόστος και το κόστος για την προστασία και διαχείριση της φυσικής και πολιτιστικής μας κληρονομιάς.

Η νέα Κοινή Πολιτική για την Ανάπτυξη της Υπαίθρου περιλαμβάνει μια σειρά μέτρων που στοχεύουν στην στήριξη των αγροτικών περιοχών, στα πλαίσια μιας πολιτικής που δεν περιορίζεται μόνο στην ενίσχυση της ανταγωνιστικότητας του γεωργικού τομέα, αλλά που προσανατολίζεται στην ανάπτυξη νέων δραστηριοτήτων και πηγών απασχόλησης, ώστε να συνεχίσουν οι περιοχές της υπαίθρου να αποτελούν ένα υγιές και δυναμικό κοινωνικοοικονομικό κύτταρο.

Παρά το γεγονός ότι έχουν ήδη αρχίσει να εμφανίζονται τα πρώτα σημάδια ανάκαμψης σε αρκετές περιοχές της υπαίθρου⁵, οι γενικές μακροοικονομικές συνθήκες και η επίδραση των παλαιών και των υφιστάμενων τομεακών πολιτικών που επηρεάζουν την ύπαιθρο, παρεμποδίζουν την ολοκληρωμένη και πολυτομεακή ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών.

---

⁴ Σχετικά με την υποβάθμιση του φυσικού περιβάλλοντος και τη δημογραφική αποψίλωση.

⁵ Ιδίως αναφορικά με την πληθυσμιακή αναζωογόνηση τους και, μάλιστα, στις αγροτικές περιοχές του ευρωπαϊκού Βορρά.

1.2 Η Ελληνική νομοθεσία για τις ημιορεινές περιοχές

Ένα μεγάλο πρόβλημα για την ανάπτυξη των ελληνικών ημιορεινών περιοχών είναι ότι στη χώρα μας, μέχρι πρόσφατα, δεν υπήρξε ειδική πολιτική που να αναφέρεται σε αυτές. Επί πολλές δεκαετίες στην Ελλάδα δεν υπήρξε μια ολοκληρωμένη αναπτυξιακή πολιτική η οποία να είναι χωρικά ή γεωγραφικά εξειδικευμένη. Έτσι, η όποια ανάπτυξη των ημιορεινών περιοχών έγινε απρογραμμάτιστα και επηρεάστηκε από αποσπασματικά μέτρα και νόμους που δεν εντάσσονταν σε ένα γενικότερο πλαίσιο ή μια φιλοσοφία για τον ημιορεινό χώρο. Για το λόγο αυτό στη συνέχεια θα αναφερθούμε στις τομεακές πολιτικές που επηρέασαν τις ημιορεινές περιοχές.

Η Αγροτική Πολιτική, η Περιβαλλοντική Πολιτική, η Αναπτυξιακή Πολιτική και η Πολιτική του Οικιστικού Δικτύου θεωρούνται ως οι πολιτικές που επηρέασαν περισσότερο και με πολλαπλούς τρόπους τις ημιορεινές περιοχές και την ελληνική ύπαιθρο, γενικότερα.

1.2.1 Η Αγροτική Πολιτική

Στις ημιορεινές περιοχές ο πρωτογενής τομέας απασχολούσε μέχρι πρόσφατα τη συντριπτική πλειοψηφία του παραγωγικού δυναμικού. Οι κύριες καλλιέργειες διαφοροποιούνται από αυτές που επικράτησαν στις μεγάλες πεδινές εκτάσεις (βαμβάκι, σιτηρά), προσαρμοζόμενες στα φυσικά χαρακτηριστικά της ημιορεινής ζώνης (περιορισμένες δυνατότητες άρδευσης και μικρό μέγεθος καλλιεργήσιμων εκτάσεων) και προσανατολιζόμενες στην κτηνοτροφία. Έτσι οι βασικές καλλιέργειες που συναντούμε στα ημιορεινά είναι βρώσιμα όσπρια, κτηνοτροφικά φυτά για ξηρές ζωτροφές, αμπέλια, ελιές, κλπ..

Η Αγροτική πολιτική που ακολούθησε το ελληνικό κράτος μεταπολεμικά χαρακτηρίζεται ως ανεπαρκής. Οι δημόσιες επενδύσεις που έγιναν στον αγροτικό τομέα υστέρησαν σημαντικά σε σχέση με αυτές που έγιναν στους υπόλοιπους τομείς της οικονομίας και δεν στάθηκαν ικανές να καλύψουν τις ανάγκες του αγροτικού χώρου σε υποδομή. Χαρακτηριστικό της εγκατάλειψης του αγροτικού τομέα είναι ότι οι δημόσιες επενδύσεις μειώθηκαν από 17,4% του ΠΔΕ το 1970 σε 9,4% του ΠΔΕ το 1981. Αντιθέτως αυξήθηκαν ραγδαία οι επιδοτήσεις της παραγωγής συγκεκριμένων προϊόντων (π.χ. βαμβάκι) σαν αποτέλεσμα της ΚΑΠ., οι οποίες όμως δεν λειτούργησαν σαν σύστημα προσανατολισμού της ελληνικής παραγωγής ικανού να

διασφαλίσει την ορθολογική της διάρθρωση και την ποιοτική της βελτίωση. Επιπρόσθετα, η ελληνική αγροτική οικονομία συνδέθηκε με δεσμούς εξάρτησης από το εξωτερικό σε ό,τι αφορά την προμήθεια βασικών εισροών, κεφαλαιουχικού εξοπλισμού και τεχνικών γνώσεων. Οι τοπικοί αγροτικοί συνεταιρισμοί, όπου λειτούργησαν εγκλωβίστηκαν στη γραφειοκρατία και όπου δεν λειτούργησαν αντικαταστάθηκαν από εμπόρους-μεσάζοντες για την προώθηση των προϊόντων και ακολουθήθηκαν λανθασμένες κατευθύνσεις στη διάρθρωση της παραγωγής, την εμπορία και την προώθηση των αγροτικών προϊόντων, με τελικό χαμένο τον παραγωγό.

1.2.2 Η Περιβαλλοντική Πολιτική

Η Περιβαλλοντική πολιτική άργησε να αναπτυχθεί στη χώρα μας σε σχέση με την υπόλοιπη Ευρώπη και η έννοια της προστασίας του περιβάλλοντος δεν ενσωματώθηκε σε όλες τις δημόσιες πολιτικές. Τα περιβαλλοντικά προβλήματα είναι σήμερα περισσότερο εμφανή στις πεδινές περιοχές και ειδικότερα κοντά στον αναπτυξιακό άξονα (S) της Ελλάδας, όπου συγκεντρώθηκε η μεγαλύτερη συγκριτικά οικονομική δραστηριότητα (βιομηχανική, γεωργική). Στις ημιορεινές περιοχές τα σημάδια της μακροχρόνιας έλλειψης μιας ενεργούς πολιτικής προστασίας του περιβάλλοντος είναι αισθητά περιορισμένα και αυτό οφείλεται στην απουσία της μεγάλης παραγωγικής δραστηριότητας.

Οι δασικές εκτάσεις των ημιορεινών περιοχών αποτελούν σημαντικό στοιχείο τους, το οποίο σχετίζεται και με την ανάπτυξη των τουριστικών δραστηριοτήτων που προβάλλονται τα τελευταία χρόνια ως συμπληρωματική ή και εναλλακτική πηγή εισοδήματος των κατοίκων των ημιορεινών περιοχών. Επιπλέον σε ορισμένες περιπτώσεις οι δασικές εκτάσεις αποτελούν πεδίο εργασίας για τους κατοίκους (υλοτομία, παραγωγή και μεταποίηση δασικών προϊόντων). Δυστυχώς η έλλειψη προγραμματισμού οδήγησε στη σύγκρουση αυτών των δύο εναλλακτικών πηγών εισοδήματος για τους κατοίκους, δηλαδή του τουρισμού και της υλοτομίας.

Η ελληνική νομοθετική δραστηριότητα στον τομέα του περιβάλλοντος ξεκίνησε από το 1937 με το Νόμο 856/1937 με τον οποίο και ιδρύθηκαν οι πρώτοι Εθνικοί Δρυμοί. Ακολούθησαν νόμοι για την προστασία φυσικών περιοχών και ειδικών στοιχείων του περιβάλλοντος (Αισθητικά Δάση, Διατηρητέα Μνημεία της φύσης, Θηραματικά Αποθέματα, κλπ). Η εθνική περιβαλλοντική νομοθεσία συμπληρώθηκε

από διεθνείς συμβάσεις και τις κοινοτικές οδηγίες για την προστασία του περιβάλλοντος (Συνθήκη Ramshar, περιοχές Natura).

1.2.3 Η Αναπτυξιακή Πολιτική

Η αναπτυξιακή πολιτική της χώρας αρχικά χαρακτηρίστηκε από την προσπάθεια για βιομηχανική ανάπτυξη και τη συγκέντρωση των επενδυτικών κεφαλαίων στα μεγάλα αστικά κέντρα (ΝΔ 2687/53 και Ν.4171/61). Η ίδια τακτική ακολουθήθηκε και κατά τα χρόνια της δικτατορίας, με αποτέλεσμα η παραγωγική διάρθρωση της ελληνικής οικονομίας να αναπτυχθεί με τρόπο άνισο και χωρικά πολωμένο. Στη μεταπολίτευση έγιναν προσπάθειες να εξισορροπηθεί η άνιση παραγωγική διάρθρωση της χώρας με αναπτυξιακούς νόμους και επενδυτικά κίνητρα τα οποία εμπεριείχαν την περιφερειακή διάσταση. Ο τελευταίος αναπτυξιακός νόμος είναι ο Ν. 2601/1998 ο οποίος χωρίζει την ελληνική επικράτεια σε αναπτυξιακές ζώνες Α, Β, Γ και Δ (Πετράκος, 1995).

Οι παραπάνω αναπτυξιακοί νόμοι δεν επέδρασαν στις ημιορεινές περιοχές για το λόγο ότι δεν υπήρξε ποτέ στα ημιορεινά βιομηχανική ανάπτυξη, ενώ όσον αφορά τον τουρισμό επειδή υπάρχει στους κατώτατο όριο επένδυσης δεν στηρίζονται οι μικρές επενδύσεις στον τουρισμό, τη βιοτεχνία, την οικοτεχνία κλπ., που θα μπορούσαν να ανθίσουν στις ημιορεινές περιοχές.

Ένα θετικό στοιχείο των αναπτυξιακών νόμων που εφαρμόστηκαν μεταπολιτευτικά είναι η ανασχεση της μετανάστευσης προς τα δύο μεγάλα αστικά κέντρα, την Αθήνα και δευτερευόντως τη Θεσσαλονίκη.

1.2.4 Η Πολιτική του Οικιστικού Δικτύου

Στο 5ετές πρόγραμμα Οικονομικής και Κοινωνικής Ανάπτυξης 1983-1987, μια εξέταση σε επίπεδο Νομού και Επαρχίας έδειξε ότι η μείωση των διαπεριφερειακών ανισοτήτων συνοδεύθηκε από αύξηση των ενδοπεριφερειακών διαφορών στα επίπεδα ανάπτυξης. Πράγματι, κατά τη διαδικασία διάχυσης της ανάπτυξης επωφελούνται πρωτίστως οι δυναμικότερες περιοχές μιας περιφέρειας (αστικά κέντρα), ενώ συνεχίζεται η υποβάθμιση των προβληματικών περιοχών (π.χ. μειονεκτικές ημιορεινές περιοχές).

Για την άρση των ενδοπεριφερειακών ανισοτήτων τόσο σε οικονομικό επίπεδο (κατά κεφαλήν εισόδημα) όσο και σε κοινωνικό (προσφερόμενες υπηρεσίες, ευκαιρίες μόρφωσης, κλπ) δημιουργήθηκε μια πολιτική οικιστικής ανάπτυξης με βασική αρχή την πολυκεντρική δομή σε κάθε επίπεδο. Προωθήθηκε η ενίσχυση των μεσαίων και μικρών πόλεων καθώς κι ενός πλέγματος κωμοπόλεων, οι οποίες θα αναλάμβαναν τον ενδιάμεσο λειτουργικό ρόλο ανάμεσα στα μεγάλα αστικά κέντρα και την αγροτική ενδοχώρα. Η προσπάθεια αυτή επέφερε κάποιες θετικές επιδράσεις στις μειονεκτικές περιοχές, ωστόσο δεν μειώθηκε και η έξοδος από τις ημιορεινές κοινότητες προς τα κοντινά κέντρα που παρέχουν εργασία, καλύτερες εξυπηρετήσεις και γενικά καλύτερο επίπεδο διαβίωσης.

Τα προηγούμενα χρόνια έγιναν στην Ελλάδα κάποιες προσπάθειες για την χάραξη χωρικά διαφοροποιημένων και εξειδικευμένων πολιτικών για την ανάπτυξη της υπαίθρου, προς εναρμονισμό με τις πολιτικές της ΕΕ,. Οι δύο σημαντικότερες για τον ημιορεινό χώρο από αυτές τις προσπάθειες είναι το Σχέδιο της Εθνικής Οδηγίας για τον Αγροτικό Χώρο και ο νέος Χωροταξικός Νόμος, τα οποία αναλύονται στη συνέχεια.

1.2.5 Το Σχέδιο Εθνικής Οδηγίας για τον Αγροτικό Χώρο

Στο Σχέδιο της Εθνικής Οδηγίας για τον Αγροτικό Χώρο, αναγνωρίζεται η ανάγκη ενός πιο ολοκληρωμένου χωροταξικού σχεδιασμού και διαχείρισης του αγροτικού χώρου. Γι' αυτό το λόγο, ο αγροτικός χώρος ταξινομείται σε βασικές κατηγορίες με βάση τις κοινωνικό-οικονομικές εξελίξεις και τους χωρικούς μετασχηματισμούς που σημειώθηκαν στις αγροτικές περιοχές, καθώς και τις προσεγγίσεις για τον αγροτικό χώρο που αναπτύχθηκαν πρόσφατα τόσο σε Ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο. Στο πλαίσιο αυτό, το σχέδιο της Εθνικής Οδηγίας ορίζει ως μια από τις βασικές και αντιπροσωπευτικές κατηγορίες του ελληνικού αγροτικού χώρου τις *ορεινές και ημιορεινές αγροτικές περιοχές με μειονεκτικές διαρθρώσεις* (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1999).

Στο σχέδιο προτείνονται κάποιες ειδικές κατευθύνσεις για το χωροταξικό σχεδιασμό και τη βιώσιμη διαχείριση των ορεινών και ημιορεινών περιοχών, που αντιμετωπίζονται σαν ενιαία γεωγραφική ενότητα. Οι κατευθύνσεις αυτές παρουσιάζονται συνοπτικά στη συνέχεια (ΥΠΕΧΩΔΕ, 1999):

- 1) *Βελτίωση της θέσης του τοπικού πληθυσμού* στις οικονομικές, κοινωνικές και πολιτιστικές διαδικασίες. Για το σκοπό αυτό απαιτούνται: οργάνωση των τοπικών και νομαρχιακών υπηρεσιών με στόχο τη συνεχή και συνολική εξυπηρέτηση της περιοχής, συντήρηση και ενίσχυση των υφιστάμενων υπηρεσιών και υποδομών, ενίσχυση των νέων τεχνολογιών ως βασικού μέσου για τον απεγκλωβισμό των περιοχών αυτών
- 2) *Ενίσχυση του τοπικού παραγωγικού δυναμικού*. Για το σκοπό αυτό απαιτούνται: υποστήριξη των τοπικών επιχειρηματικών πρωτοβουλιών, αντιμετώπιση ελλείμματος πληροφόρησης για νέες δραστηριότητες
- 3) *Διατήρηση και ανάδειξη παραδοσιακών παραγωγικών δραστηριοτήτων και τοπικών προϊόντων*
- 4) *Δημιουργία ειδικού πλαισίου για την ανάπτυξη της κτηνοτροφίας και αναδιοργάνωση των συστημάτων βόσκησης και καλλιέργειών*
- 5) *Ενίσχυση της θεσμικής θέσης του ορεινού και ημιορεινού χώρου με τον προσδιορισμό ζωνών ανάπτυξης και διαχείρισης σε διανομαρχιακό επίπεδο, ενίσχυση οριζόντιων και ενδιάμεσων φορέων, ενίσχυση των συμμετοχικών διαδικασιών του πληθυσμού στη διοίκηση και στην επεξεργασία σχεδίων και προγραμμάτων ανάπτυξης των περιοχών τους*
- 6) *Προβολή, ανάδειξη, διατήρηση και προστασία των αξιόλογων φυσικών και πολιτιστικών πόρων που υπάρχουν στις ορεινές και ημιορεινές περιοχές. Καταγραφή, οριοθέτηση και καθορισμός αυστηρών χρήσεων γης για τις περιοχές φυσικής και πολιτιστικής κληρονομιάς που εμπίπτουν σε ορεινές και ημιορεινές περιοχές. Προώθηση των ήπιων μορφών τουρισμού και αναψυχής, όπως του οικοτουρισμού, του χειμερινού τουρισμού, του αγροτουρισμού, κλπ.*

1.2.6 Ο νέος Χωροταξικός Νόμος (Ν. 2742/99)

Εξάλλου στο Νόμο 2742/99, «Χωροταξικός Σχεδιασμός και Αειφόρος Ανάπτυξη και άλλες διατάξεις» ορίζεται ως βασικός στόχος *η στήριξη της οικονομικής και κοινωνικής συνοχής στο σύνολο του εθνικού χώρου και ιδίως στις περιοχές που παρουσιάζουν προβλήματα αναπτυξιακής υστέρησης...καθώς και στις περιφερειακές και απομονωμένες περιοχές ή σε άλλες περιοχές που παρουσιάζουν μειονεκτικά χαρακτηριστικά λόγω της γεωγραφικής τους θέσης* (Ν.2742/99).

Στα πλαίσια του παραπάνω Νόμου, ορίζονται τα *Ειδικά Πλαίσια Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης*, τα οποία αποτελούν σύνολα κειμένων ή και διαγραμμάτων που συνοδεύονται από προγράμματα δράσης και αφορούν την οργάνωση ορισμένων παραγωγικών τομέων ή την ανάπτυξη ειδικών τύπων περιοχών. Στις περιοχές αυτές περιλαμβάνονται οι ορεινές και προβληματικές ζώνες. Παράλληλα ο Νόμος δίνει τη δυνατότητα του χαρακτηρισμού περιοχών με μειονεκτικά χαρακτηριστικά, λόγω ιδιαιτέρων προβλημάτων χωρικής ανάπτυξης (π.χ. δυσμενούς προσπελασιμότητας) ως *Περιοχών Ειδικών Χωρικών Παρεμβάσεων(Π.Ε.Χ.Π.)*. Τα Π.Ε.Χ.Π. ορίζονται μετά από ειδική χωροταξική μελέτη που καταρτίζεται από το ΥΠΕΧΩΔΕ. Στη συνέχεια, οι περιοχές αυτές οριοθετούνται και καθορίζονται οι γενικές κατηγορίες χρήσεων χώρου κατά λειτουργίες και τομείς παραγωγής, καθώς και ένα συντονισμένο πρόγραμμα μέτρων και έργων για την ανάπτυξη, ενίσχυση, αποκατάσταση και εν γένει διαχείριση των περιοχών αυτών.

Πίνακας 1.1: Το νομικό πλαίσιο που αφορά τις ημιορεινές και μειονεκτικές ζώνες

Νόμος ή Έτος Νομοθετήματος	Τίτλος	Μέτρα που αφορούν τις μειονεκτικές και ημιορεινές περιοχές
Ευρωπαϊκή Νομοθεσία		
Οδηγία 75/268 του 1975	<i>Ευρωπαϊκή Περιφερειακή Πολιτική</i>	Θεσμοθέτηση της έννοιας και οικονομική ενίσχυση των Μειονεκτικών ζώνων
LeaderI(1991-1993) LeaderII(1994-1999) Leader+(2000-2006)	<i>Κοινοτική Πρωτοβουλία Leader</i>	<i>Εκ των κάτω προς τα ανω</i> ανάπτυξη των αγροτικών περιοχών
Μάρτιος 1999	<i>Δεύτερη Μεταρρύθμιση της ΚΑΠ</i>	Μέτρα ενίσχυσης του αγρότη για τη διαχείριση του υπαίθρου χώρου
Κανονισμός ΕΚ αριθ. 1257/1999	<i>Ευρωπαϊκή Πολιτική Ανάπτυξης της Υπαιθρου</i>	Μέτρα στήριξης των μειονεκτικών περιοχών (ενίσχυση δασοκομίας, γεωργοπεριβαλλοντικά μέτρα, κλπ)
Ελληνική Νομοθεσία		
Περίοδος 1983-1987	<i>5 ετές Πρόγραμμα Κοινωνικής και Οικονομικής Ανάπτυξης</i>	Ενίσχυση των κομποπόλεων ως συνδετικού πόλου μεταξύ της υπαίθρου και των αστικών κέντρων
1999	<i>Σχέδιο Εθνικής Οδηγίας για τον Αγροτικό Χώρο</i>	Ειδικές κατευθύνσεις για τη διαχείριση των ημιορεινών και μειονεκτικών περιοχών
Νόμος 2742/99	<i>Χωροταξικός Σχεδιασμός και Αειφόρος Ανάπτυξη και άλλες διατάξεις</i>	Ορισμός Περιοχών Ειδικών Χωροταξικών Παρεμβάσεων (Π.Ε.Χ.Π.)

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2^ο : ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ – ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΤΗΣ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ¹

2.1 Ο Δήμος Ναρθακίου

Διοικητικά ο Δήμος Ναρθακίου ανήκει στο Νομό Λαρίσης και στην Περιφέρεια Λαρίσης. Μάλιστα, η περιοχή του Δήμου αποτελεί το νοτιότερο άκρο του Νομού, συνορεύοντας νοτιοανατολικά με το Νομό Μαγνησίας και νοτιοδυτικά με το Νομό Φθιώτιδας (βλ. Παράρτημα I, Χάρτη 1). Στα βορειοανατολικά του Δήμου Ναρθακίου βρίσκεται ο Δήμος Πολυδάμαντα και στα βορειοδυτικά ο Δήμος Φαρσάλων, οι οποίοι ανήκουν επίσης στο Νομό Λαρίσης.

Ο Δήμος Ναρθακίου αποτελείται από πέντε δημοτικά διαμερίσματα (βλ. Παράρτημα I, Χάρτης 2). Τα δημοτικά διαμερίσματα του δήμου, με τους οικισμούς που περιλαμβάνουν, είναι τα εξής:

- 1) Δ.Δ. Δένδρων - οικισμός Δένδρα
  - 2) Δ.Δ. Δίλοφου - οικισμός Δίλοφο
  - 3) Δ.Δ. Καλλιθέας - οικισμοί Καλλιθέα, Άγιος Αντώνιος, Δενδροχώρι, Κοκκίνω (ή Κιτίκι), Πλάτανος
  - 4) Δ.Δ. Ναρθακίου - οικισμοί Ναρθάκι, Καστράκι
  - 5) Δ.Δ. Σκοπιάς - οικισμός Σκοπιά
- Η έδρα του Δήμου βρίσκεται στο Ναρθάκι.

Η περιοχή του δήμου χαρακτηρίζεται από έντονο ανάγλυφο, με την εναλλαγή υψωμάτων με πεδιάδες (βλ. Παράρτημα I, Χάρτες 3 & 4). Ο χαρακτήρας της είναι αγροτικός και παρουσιάζεται αρκετά αραιοδομημένη. Συγκεκριμένα, η συνολική έκταση του Δήμου Ναρθακίου είναι 164.101 στρ, από τα οποία, τα 104.860,5 στρ. (ή το 63,9% του συνόλου της έκτασης) ανήκουν στην ημιορεινή ζώνη και τα υπόλοιπα 59.240,5 στρ. (ή 36,1%) είναι πεδινές εκτάσεις. Ημιορεινά είναι τα δημοτικά διαμερίσματα της Καλλιθέας και της Σκοπιάς, που βρίσκονται στα νοτιοανατολικά του Δήμου, ενώ τα υπόλοιπα δημοτικά διαμερίσματα (Ναρθακίου, Δένδρων και Δίλοφου) είναι πεδινά. Συνεπώς, ο Δήμος Ναρθακίου είναι ένας ημιορεινός δήμος.

---

¹ Στο 2^ο Κεφάλαιο χρησιμοποιήθηκαν στοιχεία από το «Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα του Δήμου Ναρθακίου», ΑΝΚΑ, 2000

2.2 Ιστορικά στοιχεία για την περιοχή

Το 1881 έγινε η ένωση της Θεσσαλίας με το Βασίλειο της Ελλάδας. Η απελευθέρωση της Θεσσαλίας από τον τουρκικό ζυγό και η ένταξη της στο νέο ελληνικό κράτος αποτέλεσε σταθμό στην οικονομική και πολιτική της ιστορία.

Με το Νόμο ΠΜ΄ της 19^{ης} Μαρτίου 1882 (ΦΕΚ 16) «Περί εισαγωγής της Ελληνικής νομοθεσίας εις τας άρτι προσαρτηθείσας Θεσσαλικάς και Ηπειρωτικές Επαρχίας», σχηματίστηκε η επαρχία Δομοκού και Φαρσάλων εντός των ορίων του Νομού Λαρίσης. Το Β.Δ. της 31^{ης} Μαρτίου 1883 (ΦΕΚ 126) «Περί διαιρέσεως εις δήμους της κατά τον νομόν Λαρίσης επαρχίας Δομοκού και Φαρσάλων», ορίστηκαν οι έξι δήμοι που θα αποτέλεσαν την επαρχία και ήταν οι εξής: Φαρσάλων, Εϋδρίου, Σκοτούσσης, Θαυμακών, Ξυνιάδος και Μελιταίας.

Ο Δήμος Φαρσάλων ειδικότερα, κατατάχθηκε στη Β΄ τάξη δήμων, με συνολικό πληθυσμό 4.149 κατοίκους και έδρα τα Φάρσαλα. Στο Δήμο Φαρσάλων κατατάσσονταν όλοι οι οικισμοί που ανήκουν σήμερα στο Δήμο Ναρθακίου, δηλαδή οι οικισμοί: Κιοπεκλί (Ναρθάκι) με 245 κατοίκους, Άνω Σιατερλί (Δίλοφο) με 96 κατοίκους, Κάτω Σιατερλί (Δένδρα) με 163 κατοίκους, Κουκλόμπασι (Καστράκι) με 161 κατοίκους, Τσιακερλί (Πλάτανος) με 157 κατοίκους, Κισλάρ (Καλλιθέα) με 176 κατοίκους, Κουτσελί (Άγιος Αντώνιος) με 231 κατοίκους, Ντινόμπασι (Δενδροχώρι) με 66 κατοίκους, Ταμπακλί (Σκοπιά) με 133 κατοίκους, Κιτίκι (Κοκκίνω) με 144 κατοίκους.

Μέχρι τις παραμονές του δευτέρου Παγκόσμιου Πολέμου τα σημαντικότερα προβλήματα που απασχολούν την εν λόγω περιοχή, όπως και όλη την υπόλοιπη αγροτική Θεσσαλία, πηγάζουν από τα κατάλοιπα που άφησε πίσω της η τουρκοκρατία και τις αδυναμίες ενός παραμελημένου αγροτικού τομέα. Το σημαντικότερο ζήτημα της περιόδου αυτής ήταν η αγροτική μεταρρύθμιση (βλ. Εισαγωγή).

Μετά το 1950 σημειώνονται μεγάλες αλλαγές σε όλη τη Θεσσαλία, οι οποίες πηγάζουν από την μακρόχρονη ηρεμία που ακολουθεί τον Εμφύλιο Πόλεμο. Οι αλλαγές αυτές συνδέονται με την εκμηχάνιση του αγροτικού τομέα, την εισαγωγή νέων καλλιεργητικών ειδών (βαμβάκι, ζαχαρότευτλα), την εμφάνιση των πρώτων εργοστασίων και τη βελτίωση των κατοικιών. Στο δημογραφικό τομέα, η μείωση της θνησιμότητας αντισταθμίστηκε, ή και υπερσκελίστηκε, από την παράλληλη μείωση της γεννητικότητας και τα ρεύματα της εξωτερικής και εσωτερικής μετανάστευσης. Οι δημογραφικές αυτές εξελίξεις, σε συνδυασμό με την άνοδο της αγροτικής

παραγωγής, που ήρθε σαν επακόλουθο του εκσυγχρονισμού των παραγωγικών μεθόδων του γεωργικού τομέα, συντέλεσαν στην ανάπτυξη και στην άνοδο του βιοτικού επιπέδου στην ευρύτερη περιοχή.

2.3 Φυσικά χαρακτηριστικά της περιοχής

Γεωλογία - Γεωμορφολογία

Το μέσο υψόμετρο της περιοχής είναι περίπου 300 μέτρα.

Στην περιοχή μελέτης απαντούν αλπικοί σχηματισμοί που ανήκουν στο Ανωκρητιδικό κάλυμμα. Γεωτεκτονικά ανήκουν στην ενότητα της Ανατολικής Ελλάδας, η οποία ανήκει στις εσωτερικές Ελληνίδες. Στην ευρύτερη περιοχή συναντώνται Κρητιδικοί ασβεστόλιθοι και φλύσχης που αποτέθηκαν σε έναν ενιαίο παλαιογεωγραφικό χώρο, όπου όμως με τη δράση της τεκτονικής και με εφαπτόμενες κινήσεις τοποθετήθηκαν πάνω στην προϋπάρχουσα Αλπική δομή. Γεωλογικά η περιοχή μελέτης αποτελείται, από πάνω προς τα κάτω, από λιμναίες και λιμνοποτάμιες αποθέσεις, φλύσχης, ανωκρητιδικούς ασβεστόλιθους, κροκαλοπαγή της ανωκρητιδικής επίκλησης, σχιστοκερατολιθική διάπλαση με οφιόλιθους και σερπεντίτες, εκρηξιγενή πετρώματα και ηφαιστειακά λατυποπαγή.

Γεωμορφολογικά η περιοχή μελέτης ανήκει στην υδρολογική λεκάνη του Ενιπέα. Το ανάγλυφο είναι έντονο (βαθείς χαράδρες, απότομα πρανή) στην περιοχή των ανθρακικών σχηματισμών, ενώ ομαλοποιείται στην περιοχή όπου εξαπλώνονται οι σχιστοκερατόλιθοι (υπολειμματικής φύσης επιμήκεις λόφοι, ομαλές κλιτείς). Το γεωμορφολογικό στάδιο εξέλιξης της περιοχής για τους ανθρακικούς σχηματισμούς βρίσκεται στο στάδιο της νεότητας, ενώ οι σχιστοκερατόλιθοι βρίσκονται στο στάδιο της ωριμότητας.

Υδρολογία

Το υδρογραφικό δίκτυο που αναπτύσσεται σε μια περιοχή έχει σχέση με την γεωλογική δομή, τη λιθολογική σύσταση και τις κλιματικές συνθήκες που επικρατούν. Στην περιοχή μελέτης, όπως αναφέρθηκε παραπάνω, επικρατούν ανθρακικοί σχηματισμοί και σχιστοκερατόλιθοι. Στους ανθρακικούς σχηματισμούς αναπτύσσεται υδρογραφικό δίκτυο αραιό, τραχείας υφής. Στους σχιστοκερατόλιθους

αναπτύσσεται δενδριτικού τύπου υδρογραφικό δίκτυο, που είναι πυκνό και έχει μια πιο λεπτή υφή.

Η περιοχή διαρρέετε από τον ποταμό Ενιπέα και τους κλάδους του. Το μέσο ετήσιο ύψος βροχής είναι περίπου 650mm. Η περιοχή μελέτης παρουσιάζει μια μάλλον φτωχή υδροφορία. Έχει γίνει ανόρυξη λίγων γεωτρήσεων, των οποίων το βάθος φθάνει και σε κάποιες περιπτώσεις ξεπερνά τα 300 μέτρα, με σταθερή παροχή νερού από 20 έως 50 m³/h.

Εδαφολογικά στοιχεία

Οι παράγοντες εδαφογένεσης είναι το μητρικό υλικό, το κλίμα, οι οργανισμοί, η τοπογραφία και ο χρόνος. Η συνδυασμένη επίδραση αυτών είχε σαν αποτέλεσμα την ανάπτυξη διαφόρων τύπων εδαφικών στρωμάτων στην περιοχή. Οι βασικότεροι όμως παράγοντες που διαμορφώνουν το έδαφος στην περιοχή μελέτης είναι το μητρικό υλικό και το τοπογραφικό ανάγλυφο.

Η περιοχή μελέτης αποτελείται από διλουβιακές αποθέσεις αργιλικών υλικών και από αλλύβια που μεταφέρθηκαν και αποτέθηκαν από τους χείμαρρους της περιοχής. Στα ψηλότερα σημεία (Δίλοφο, κλπ) παρουσιάζονται ακόμα κλαστικά εδάφη (ασβεστώδη) σχεδόν άσπρου χρώματος, αναπτυγμένα σε μαργώδης υπέδαφος. Στο παρελθόν το μεγαλύτερο μέρος της περιοχής (τα ψηλά τμήματα) καλύπτονταν από θάμνους και δάση. Οι παράγοντες εδαφογένεσης συντέλεσαν στη γένεση σχοτεινόχρωμων εδαφών, μαρμαρογενών ρενεζίνων και ορφανών δασικών εδαφών.

Τα εδάφη της περιοχής, από απόψεως προέλευσης ανήκουν στα αλλούβια (στα πεδινά και στις περιοχές μικρής κλίσης) και στα αυτόχθονα (στις επικλινείς λοφώδεις θέσεις). Οι πεδινές εκτάσεις έχουν μέση έως βαριά μηχανική σύσταση στο υπέδαφος, μέτρι βραδεία έως μέτρια βασική διηθητικότητα και ικανοποιητική υδατοϊκανότητα. Τα εδάφη αυτά κατατάσσονται στις κατηγορίες άρδευσης I, II και III. Τα αυτόχθονα εδάφη των επικλινών περιοχών έχουν υψηλή έως συνήθης διηθητικότητα και μέτρια ως χαμηλή υδατοϊκανότητα. Η μηχανική τους σύσταση στην επιφάνεια και στο υπέδαφος είναι αργιλοπηλώδης έως πηλοαργιλώδης. Κατατάσσονται κυρίως στις κατηγορίες αρδευσιμότητας II, III και IV.

Συμπερασματικά για την περιοχή μελέτης μπορούμε να πούμε τα εξής:

- Δεν παρατηρούνται περιοριστικοί παράγοντες για την ανάπτυξη των φυτών μεγάλης καλλιέργειας, εκτός των εκτάσεων εκείνων που περιέχουν υψηλό

ενεργό ανθρακικό ασβέστιο, ικανό να προκαλέσει χαλάρωση στα μη ανθεκτικά στο ασβέστιο φυτά

- Πρόκειται για μέσα προς βαριά εδάφη, που παρουσιάζουν μέτρια ως ικανοποιητική υδατοϊκανότητα
- Μπορούν να εφαρμοστούν όλες οι μέθοδοι άρδευσης. Μεγάλη προσοχή πρέπει να καταβάλλεται κατά την εφαρμογή της τεχνητής βροχής στις επικλινείς και λοφώδεις εκτάσεις, για τον κίνδυνο της διάβρωσης των εδαφών
- Στις επικλινείς εκτάσεις καλό είναι να εφαρμόζονται χλωρές λιπάνσεις για τη βελτίωση της υδατοπερατότητας των εδαφών

Θερμοκρασία και Βροχοπτώσεις

Με βάση τα στοιχεία του Μετεωρολογικού Σταθμού Φαρσάλων, για την 20ετία 1961-1980, η μέση ετήσια θερμοκρασία στην περιοχή μελέτης ανέρχεται στους 16,2°C, που αποδεικνύει τον ηπειρωτικό χαρακτήρα του κλίματος. Η μεγαλύτερη μέση μηνιαία θερμοκρασία παρουσιάζεται τον Ιούλιο και είναι 26,9 °C και η μικρότερη τον Ιανουάριο και είναι 5,3 °C. Στη διάρκεια αυτής της 20ετίας σημειώθηκε μέγιστη απόλυτη θερμοκρασία 43,6 °C τον Αύγουστο και ελάχιστη απόλυτη θερμοκρασία -15 °C τον Ιανουάριο. Μέση μέγιστη ετήσια θερμοκρασία 38,7°C παρουσιάστηκε τον Αύγουστο και η μέση ελάχιστη ετήσια θερμοκρασία - 5,6°C παρουσιάστηκε τον Ιανουάριο.

Μέσες θερμοκρασίες κάτω των 0 °C δεν υπάρχουν. Η περίοδος με θερμοκρασία άνω των 18 °C αρχίζει από τον Μάιο και διαρκεί μέχρι και τον Σεπτέμβριο. Ως θερμή περίοδος θεωρείται το εξάμηνο Μαΐου – Οκτωβρίου.

Όπως προκύπτει από τα στοιχεία του Μετεωρολογικού Σταθμού Φαρσάλων, το μέσο ετήσιο ύψος βροχής ανέρχεται στα 648,6 χιλιοστά. Οι ημέρες βροχής κυμαίνονται από 65 έως 80 το χρόνο, με μέγιστη συνεχή διάρκεια ξηρασίας τις 84 ημέρες.

2.4 Δημογραφικά στοιχεία

Στην ΕΣΥΕ του Νομού Λαρίσης υπάρχουν πληθυσμιακά στοιχεία για το Δήμο Ναρθακίου από την απογραφή του 1951 και μετά. Η εξέταση της πληθυσμιακής εξέλιξης του δήμου αποδεικνύει την ομοιότητα που παρουσιάζουν οι πληθυσμιακές τάσεις στην εν λόγω περιοχή με την πορεία των περισσότερων αγροτικών περιοχών

μεταπολεμικά. Ειδικότερα, με βάση την απογραφή του 1951, ο Δήμος Ναρθακίου παρουσιάζει μόνιμο πληθυσμό 2.695 κατοίκους. Ο πληθυσμός αυτός αυξάνεται κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '50 με ρυθμό που φτάνει το 9,91%. Έτσι, στην απογραφή του 1961 ο Δήμος Ναρθακίου αριθμεί 2.962 κατοίκους, που αποτελεί και τον μεγαλύτερο πληθυσμό του δήμου μεταπολεμικά. Από το 1961 αρχίζει μια συνεχώς φθίνουσας πληθυσμιακή πορεία, η οποία καταλήγει στην απογραφή του 2001 σε 1781 κατοίκους. Παρατηρώντας τα ποσοστά μείωσης του πληθυσμού διαπιστώνουμε ότι η μεγαλύτερη μείωση σημειώθηκε κατά τη δεκαετία του '60 και ήταν της τάξης του 23,13% (βλ. Πίνακα 2.4.1). Το υψηλό αυτό ποσοστό δικαιολογείται από τις γενικότερες συνθήκες που επικρατούσαν στην ελληνική κοινωνία εκείνη την εποχή, που χαρακτηρίστηκε από τα μεγάλα κύματα της εξωτερικής μετανάστευσης και από την εκδήλωση ισχυρών τάσεων αστυφιλίας.

Λαμβάνοντας υπόψη το γεγονός ότι στην Ελλάδα οι απογραφέντες ενός δήμου δεν είναι κατ' ανάγκη και μόνιμοι κάτοικοι του, εκτιμάται ότι ο πραγματικός πληθυσμός είναι μικρότερος από αυτόν που παρουσιάζουν οι επίσημες απογραφές. Σύμφωνα με εκτιμήσεις στοιχείων που συλλέχθηκαν το 2000 με τη μέθοδο των ερωτηματολογίων, ο πραγματικός πληθυσμός του Δήμου Ναρθακίου, σήμερα, δεν υπερβαίνει τα 1600 άτομα.

Εξετάζοντας τις πληθυσμιακές τάσεις των δημοτικών διαμερισμάτων χωριστά, για την περίοδο 1951-2001, παρατηρούμε ότι την μεγαλύτερη μείωση γνώρισε το δημοτικό διαμέρισμα της Καλλιθέας, της ημιορεινής ζώνης. Αντίθετα, τι μικρότερη πληθυσμιακή μείωση γνώρισε το δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου, στα πεδινά. Μάλιστα, ένα άλλο πεδινό δημοτικό διαμέρισμα, του Διλόφου, παρουσίασε κατά την ίδια περίοδο πληθυσμιακή αύξηση. Στην τελευταία απογραφή (2001), τον μεγαλύτερο πληθυσμό εμφανίζεται να έχει το δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου.

Η πληθυσμιακή πυκνότητα του δήμου δεν παρουσίασε μεταβολή κατά τις τρεις τελευταίες δεκαετίες, παραμένοντας στο επίπεδο των 11 κατοίκων/ Km². Στον Πίνακα 2.4.2 παρουσιάζεται η πυκνότητα του πληθυσμού κατά δημοτικό διαμέρισμα για τις τρεις τελευταίες δεκαετίες.

Από τη σύγκριση των δημογραφικών στοιχείων της περιόδου 1991 - 2001 προκύπτει μια σταδιακή τάση γήρανσης του πληθυσμού του Δήμου Ναρθακίου. Ειδικότερα, σύμφωνα με την απογραφή του 1991, η ηλικιακή ομάδα άνω των 45 ετών αποτελεί το 44,5% του συνολικού πληθυσμού του δήμου, ενώ οι ηλικιακές ομάδες των νέων, 15-29 και κάτω των 15 ετών, μοιράζονται χαμηλότερα ποσοστά, 20,2% και

18,1% αντίστοιχα. Αντιθέτως, στο τέλος της δεκαετίας του '90 τα ποσοστά αυτά μεταβάλλονται, με την ηλικιακή ομάδα των 45 και άνω να ανέρχεται στο 55% περίπου και την ομάδα των νέων, κάτω των 19 ετών, να μειώνεται στο ποσοστό του 10% επί του συνολικού πληθυσμού.

Η ηλικιακή διάρθρωση του πληθυσμού διαφέρει στο εσωτερικό του δήμου, καθώς κάποια δημοτικά διαμερίσματα εμφανίζονται, σήμερα, πιο γερασμένα από κάποια άλλα. Συγκεκριμένα, Στα δημοτικά διαμερίσματα Δένδρων και Καλλιθέας δεν υπάρχουν πλέον παιδιά ηλικίας κάτω των 9 ετών, ενώ στο δημοτικό διαμέρισμα της Σκοπιάς εμφανίζονται μόνο 6 παιδιά αυτής της ηλικίας. Παράλληλα, από το δημοτικό διαμέρισμα της Καλλιθέας λείπει εντελώς και η ηλικιακή ομάδα 10-19 ετών. Τα μεγαλύτερα ποσοστά νέων εμφανίζονται στο Δίλοφο και δευτερευόντως στο Ναρθάκι. Τα μεγαλύτερα ποσοστά ατόμων από 45 και άνω εμφανίζονται στα δημοτικά διαμερίσματα της Καλλιθέας, των Δένδρων και της Σκοπιάς, με την Καλλιθέα να παρουσιάζει ένα ανησυχητικά μεγάλο ποσοστό, της τάξης του 53% επί του συνολικού της πληθυσμού, στην ηλικιακή ομάδα άνω των 65 ετών.

Από την παραπάνω ανάλυση προκύπτουν δύο συμπεράσματα. Πρώτον, ο πληθυσμός του Δήμου Ναρθακίου παρουσιάζει τάσεις πληθυσμιακής γήρανσης και δεύτερον, *ο πληθυσμός των ημιορεινών περιοχών της Καλλιθέας και της Σκοπιάς εμφανίζεται πιο γερασμένος*. Στον Πίνακα 2.4.3 παρουσιάζεται η ηλικιακή διάρθρωση του πραγματικού πληθυσμού του Δήμου Ναρθακίου κατά δημοτικά διαμερίσματα, κατ' εκτίμηση, όπως διαμορφώθηκε σήμερα.

Όσον αφορά την κατανομή του πληθυσμού κατά φύλο, σύμφωνα με την απογραφή του 1991, το ποσοστό των ανδρών ανέρχεται στο 52,3% επί του συνολικού πληθυσμού, ενώ των γυναικών στο 47,7%. Σε όλα τα δημοτικά διαμερίσματα οι άνδρες εμφανίζονται με ποσοστά λίγο πάνω από το 50% επί του συνολικού πληθυσμού (βλ. Πίνακας 2.4.4). Το μεγαλύτερο ποσοστό ατόμων και από τα δύο φύλα εμφανίζεται στην ηλικιακή ομάδα 45-64.

Από στοιχεία που συλλέχθηκαν το 2000 μέσω ερωτηματολογίων, προκύπτουν κατά προσέγγιση οι πληθυσμιακές μετακινήσεις (είδος και μέγεθος) που σημειώθηκαν μετά το 1981 από την περιοχή μελέτης. Τα στοιχεία αυτά παρουσιάζονται στον Πίνακα 2.4.5.

Τα παραπάνω στοιχεία δείχνουν ότι δεν εκδηλώθηκε εξωτερική μετανάστευση από το Δήμο Ναρθακίου μετά το 1981. Οι περισσότερες μετακινήσεις του πληθυσμού σημειώθηκαν προς τα Φάρσαλα, το γειτονικότερο αστικό κέντρο και δευτερευόντως

προς τη Λάρισα και την Αθήνα. Τα Δένδρα και το Δίλοφο παρουσίασαν σχεδόν μηδενική μετανάστευση από το 1981 και μετά. Ο πληθυσμός της ημιορεινής Καλλιθέας παρουσίασε τη μεγαλύτερη κινητικότητα, η οποία στο μεγαλύτερο μέρος της διοχετεύτηκε στα κοντινά Φάρσαλα. Το ίδιο συνέβη και με το δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου, αν και σε μικρότερο βαθμό.

Πίνακας 2.4.1: Μεταβολές του πληθυσμού στο Δήμο Ναρθακίου από το 1951 έως το 2001

α/α	Δημοτικό διαμέρισμα	1951	1961	1971	1981	1991	2001	Μεταβολή 1961/1951	Μεταβολή 1971/1961	Μεταβολή 1981/1971	Μεταβολή 1991/1981	Μεταβολή 2001/1991
1	Ναρθάκι	773	841	633	627	668	682	8,80%	-24,73%	-0,95%	-13,58%	1,02%
2	Δένδρα	256	247	177	124	115	110	-3,52%	-28,34%	-29,94%	-55,08%	-0,95%
3	Δίλοφο	339	475	467	383	399	369	40,12%	-1,68%	-17,99%	17,70%	-0,92%
4	Καλλιθέα	773	833	507	385	297	313	7,76%	-39,14%	-24,06%	-61,58%	0,04%
5	Σκοπιά	554	566	493	380	332	307	2,17%	-12,90%	-22,92%	-40,07%	-0,11%
ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ		2695	2962	2277	1899	1811	1781	9,91%	-23,13%	-16,60%	-32,80%	-0,98%

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2.4.2: Μεταβολές πληθυσμιακής πυκνότητας στο Δήμο Ναρθακίου την περίοδο 1981 - 2001

α/α	Δημοτικό διαμέρισμα	Έκταση (Κμ ²)	Πυκνότητα 1981 (κάτοικοι / Κμ ²)	Πυκνότητα 1991 (κάτοικοι / Κμ ²)	Πυκνότητα 2001 (κάτοικοι / Κμ ²)
1	Ναρθάκι	33,5	18,72	19,94	20,36
2	Δένδρα	9,5	13,05	12,11	11,58
3	Δίλοφο	16,3	23,50	24,48	22,64
4	Καλλιθέα	68,5	5,62	4,34	4,57
5	Σκοπιά	36,3	10,47	9,15	8,46
ΣΥΝΟΛΟ		164,1	11,57	11,04	10,85

Πηγή: ΕΣΥΕ

Πίνακας 2.4.3: Ηλικιακή διάρθρωση του πραγματικού πληθυσμού του Δήμου Ναρθακίου

α/α	Δημοτικό διαμέρισμα	Συνολικός αριθμός κατοίκων	Κάτοικοι 0-9 ετών	Ποσοστό %	Κάτοικοι 10-19 ετών	Ποσοστό %	Κάτοικοι 20-44 ετών	Ποσοστό %	Κάτοικοι 45-64 ετών	Ποσοστό %	Κάτοικοι 65+ ετών	Ποσοστό %
1	Ναρθάκι	650	20	3,1	35	5,4	220	33,8	225	34,6	150	23,1
2	Δένδρα	120	0	0,0	10	8,3	35	29,2	35	29,2	50	41,7
3	Δίλοφο	420	30	7,1	35	8,3	200	47,6	85	20,2	70	16,7
4	Καλλιθέα	56	0	0,0	0	0,0	6	10,7	20	35,7	30	53,6
5	Σκοπιά	350	6	1,7	20	5,7	110	31,4	120	34,3	94	26,9
	ΣΥΝΟΛΟ	1596	56	3,5	100	6,3	571	35,8	485	30,4	394	24,7

Πηγή: ΑΝ.ΚΑ, 2000

Πίνακας 2.4.4: Κατανομή πληθυσμού κατά φύλο στο Δήμο Ναρθακίου το 1991

α/α	Δημοτικό διαμέρισμα	Συνολικός αριθμός κατοίκων	Σύνολο ανδρών	Ποσοστό %	Σύνολο γυναικών	Ποσοστό %
1	Ναρθάκι	668	352	52,7	316	47,3
2	Δένδρα	115	58	50,4	57	49,6
3	Δίλοφο	399	204	51,1	195	48,9
4	Καλλιθέα	297	154	51,9	143	48,1
5	Σκοπιά	332	179	53,9	153	46,1
	ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ	1811	947	52,3	864	47,7

Πηγή: ΕΣΥΕ, Γενική Απογραφή 1991

Πίνακας 2.4.5: Μετακινήσεις πληθυσμού από το Δήμο Ναρθακίου μετά το 1981

α/α	Δημοτικό διαμέρισμα	Προς Αθήνα	Προς Λάρισα	Προς Φάρσαλα	Προς Εξωτερικό
1	Ναρθάκι	30	20	50	0
2	Δένδρα	0	0	10	0
3	Δίλοφο	0	0	0	0
4	Καλλιθέα	10	20	100	0
5	Σκοπιά	10	15	5	0
ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ		50	55	165	0

Πηγή: ΑΝ.ΚΑ, 2000

2.5 Τομείς της οικονομίας

2.5.1 Πρωτογενής Τομέας

Η οικονομία του Δήμου Ναρθακίου στηρίζεται κυρίως στον πρωτογενή τομέα. Το 1991, η συνολική καλλιεργήσιμη γη, συμπεριλαμβανομένων των αγραναπαύσεων, αποτελεί το 52,5% της συνολικής έκτασης, ενώ οι βοσκότοποι καταλαμβάνουν το 30,4%. Συνεπώς, αθροιστικά, το 83% της συνολικής έκτασης του δήμου απασχολείται από δραστηριότητες του πρωτογενούς τομέα (Παράρτημα Ι, Χάρτης 5 & 6).

Γεωργία

Αναφορικά με την καλλιεργήσιμη γη, σύμφωνα με την απογραφή του 1991, 86.100 στρέμματα καταλαμβάνονται από καλλιεργήσιμες εκτάσεις και αγραναπαύσεις, σε σύνολο 164.100 στρεμμάτων που αποτελούν την συνολική έκταση του δήμου. Η κατανομή των καλλιεργήσιμων εκτάσεων μεταξύ των δημοτικών διαμερισμάτων του δήμου είναι άνιση. Η Καλλιθέα συγκεντρώνει τις μεγαλύτερες εκτάσεις (32.000 στρέμματα), ενώ ακολουθεί το Ναρθάκι (22.100 στρέμματα) (βλ. Πίνακα 2.5.1α).

Μια σημαντική παρατήρηση προκύπτει από τη σύγκριση των στοιχείων των απογραφών 1981 και 1991. Πρώτον, στο δημοτικό διαμέρισμα της Καλλιθέας 2.700 στρέμματα κοινοτικών βοσκοτόπων μετατρέπονται σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις και

αγροναπαύσεις. Δεύτερον, στο δημοτικό διαμέρισμα της Σκοπιάς 700 στρέμματα δασικής έκτασης μετατρέπονται σε καλλιεργήσιμες εκτάσεις και αγροναπαύσεις. Έτσι, στο Δήμο Ναρθακίου *οι καλλιεργήσιμες εκτάσεις και οι αγροναπαύσεις αυξήθηκαν σε μια δεκαετία κατά 3.400 στρέμματα και η αύξηση αυτή προήλθε εξολοκλήρου από τα δύο ημιορεινά δημοτικά διαμερίσματα, της Καλλιθέας και της Σκοπιάς.*

Εξάλλου, αύξηση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων στο Δήμο Ναρθακίου προκύπτει και από τη σύγκριση των Χαρτών 5 και 6 (βλ. Παράρτημα), όπου απεικονίζονται οι χρήσεις γης το 1985 και το 1995 αντίστοιχα. Η μεγαλύτερη αύξηση παρατηρείται στο δημοτικό διαμέρισμα της Καλλιθέας, όπου μια έκταση καμένης γης το 1985, απεικονίζεται σαν μη αρδευόμενη καλλιεργήσιμη έκταση το 1995. Επιπλέον, κατά μήκος των ορίων των δημοτικών διαμερισμάτων Καλλιθέας, Διλόφου και Ναρθακίου παρατηρείται μικρή αύξηση των καλλιεργήσιμων εκτάσεων σε βάρος των δασικών εκτάσεων.

Από το σύνολο των 420 αγροτικών εκμεταλλεύσεων που καταγράφηκαν στο Δήμο Ναρθακίου το 1991, το 44% αναφέρεται σε καθαρά γεωργικές εκμεταλλεύσεις, το 6% σε αμιγώς κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις και το 50% σε μικτές εκμεταλλεύσεις. Οι περισσότερες αριθμητικά εκμεταλλεύσεις εμφανίζονται στο δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου, όπου μάλιστα υπερισχύουν οι γεωργικές εκμεταλλεύσεις. Αντίθετα, η ημιορεινή Καλλιθέα διαθέτει τις 14 από τις 25 κτηνοτροφικές εκμεταλλεύσεις, ενώ στη Σκοπιά βρίσκονται οι περισσότερες μικτές εκμεταλλεύσεις.

Η μέση έκταση των καλλιεργήσιμων αγροτεμαχίων των εκμεταλλεύσεων του δήμου είναι 22,6 στρέμματα. Ωστόσο, υπάρχει μεγάλη διαφοροποίηση μεταξύ των δημοτικών διαμερισμάτων, καθώς στην Καλλιθέα η μέση έκταση ανέρχεται στα 47,5 στρέμματα, ενώ στα Δένδρα δεν ξεπερνά τα 15,7 στρέμματα. Σε κάθε εκμετάλλευση αντιστοιχούν 5 κατά μέσο όρο αγροτεμάχια.

Μόνο το 16% της συνολικής καλλιεργήσιμης έκτασης του δήμου είναι αρδευόμενη. Τα δημοτικά διαμερίσματα του Ναρθακίου και των Δένδρων διαθέτουν τις περισσότερες αρδευόμενες εκτάσεις, ενώ το δημοτικό διαμέρισμα της Καλλιθέας τις λιγότερες. Ωστόσο, οι αρδευόμενες εκτάσεις παρουσιάζουν διαχρονικά μικρή αύξηση, όπως φαίνεται και από τη σύγκριση των Χαρτών 5 και 6 (βλ. Παράρτημα). Αξιοσημείωτο είναι ότι το 1991 αρδεύεται μόνο το 1% της καλλιεργήσιμης έκτασης

της Καλλιθέας, ποσοστό που αυξάνεται στο 4% μέχρι το 1999². Στη Σκοπιά, επίσης, αρδεύεται μόλις το 10% της καλλιεργήσιμης έκτασης.

Η καλλιεργήσιμη γη των εκμεταλλεύσεων διατίθεται κυρίως στην καλλιέργεια ετήσιων φυτών, όπως σιτηρά και βαμβάκι. Το δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου ασχολείται ως επί το πλείστον με την καλλιέργεια ετήσιων φυτών και ακολουθεί το δημοτικό διαμέρισμα της Σκοπιάς. Στην περιοχή του δήμου υπάρχουν επίσης ελάχιστοι δενδρώνες, αμπελώνες και οικολογικοί λαχανόκηποι. Εκμεταλλεύσεις με δενδρώδεις καλλιέργειες υπάρχουν στο Ναρθάκι και τη Σκοπιά. Εκμεταλλεύσεις με αμπελώνες βρίσκονται στη Σκοπιά και στο Δίλοφο (βλ. Πίνακα 2.5.1β).

Η κύρια κατηγορία καλλιεργειών στην περιοχή μελέτης είναι οι αροτραίες καλλιέργειες, που καταλαμβάνουν το 93% της συνολικής καλλιεργήσιμης έκτασης. Στην κατηγορία των αροτραίων καλλιεργειών ανήκουν τα σιτηρά, τα όσπρια, τα βιομηχανικά φυτά, τα κτηνοτροφικά φυτά και τα μπιστανικά φυτά, όπως οι πατάτες. Το 82% της έκτασης που καταλαμβάνουν οι αροτραίες καλλιέργειες καλλιεργείται με σιτηρά, το 13% με βιομηχανικά φυτά, το 4,5% με κτηνοτροφικά φυτά και το υπόλοιπο 0,5% με όσπρια και μπιστανικά φυτά. Από τα σιτηρά καλλιεργείται το σκληρό σιτάρι και το κριθάρι και σε μικρότερες ποσότητες το μαλακό σιτάρι η βρώμη, σίκαλη και καλαμπόκι, χωρίς συγκαλλιέργεια. Μέσα στη δεκαετία του '90, μειώθηκαν οι εκτάσεις των σιτηρών, ενώ παράλληλα, σημείωσαν αύξηση όλες οι υπόλοιπες αροτραίες καλλιέργειες (κυρίως τα όσπρια και οι πατάτες), τα βιομηχανικά φυτά και τα κτηνοτροφικά φυτά (βλ. Πίνακα 2.5.1γ).

Το δημοτικό διαμέρισμα του Διλόφου ασχολείται βασικά με την καλλιέργεια οσπρίων και κυρίως φακής. Αντίθετα, το Ναρθάκι και η Καλλιθέα δεν διαθέτουν καθόλου καλλιέργειες με όσπρια. Από τα βιομηχανικά φυτά υπερισχύει το βαμβάκι, που καλλιεργείται σε όλα τα δημοτικά διαμερίσματα, ενώ στα Δένδρα και στη Σκοπιά καλλιεργούνται και ελάχιστες ποσότητες ζαχαρότευτλων. Κτηνοτροφικά φυτά καλλιεργούνται επίσης σε όλα τα δημοτικά διαμερίσματα, αλλά κυρίως στην Καλλιθέα και στη Σκοπιά, όπου είναι πιο αναπτυγμένη η κτηνοτροφία. Μπιστανικά είδη (πατάτες, πεπόνια, καρπούζια) καλλιεργούνται στη Σκοπιά.

Η καλλιεργούμενη έκταση με λαχανοκομικά φυτά διπλασιάστηκε στη δεκαετία του '90 για να φτάσει τα 2.317 στρέμματα το 1999. Τα λαχανοκομικά είδη που καλλιεργούνται είναι η βιομηχανική τομάτα, που καλλιεργείται σε όλα τα δημοτικά

---

² Σύμφωνα με τα Δελτία της Ετήσιας Γεωργικής Απογραφής του 1999

διαμερίσματα και τα κηπευτικά, που καλλιεργούνται κυρίως στην Καλλιθέα (βλ. Πίνακα 2.5.1γ).

Ραγδαία αύξηση παρουσίασαν και οι εκτάσεις με δενδρώδεις καλλιέργειες. Εκτιμάται ότι η αύξηση προήλθε από την επιδότηση που δόθηκε στους παραγωγούς για τη φύτευση δενδρώνων με ακακίες, για την παραγωγή ξυλείας. Έτσι, σε όλα τα δημοτικά διαμερίσματα, εκτός της Καλλιθέας, παρατηρήθηκε η εγκατάσταση δενδρώνων με ακακίες. Στην περιοχή του δήμου υπάρχουν επίσης δενδρώνες με αμυγδαλιές, καρδιές και φιστικιές (βλ. Πίνακα 2.5.1γ).

Αντίθετα, σημαντική μείωση σημειώθηκε στις καλλιεργήσιμες εκτάσεις με αμπελώνες. Πρόκειται κυρίως για αμπέλους οινοπαραγωγής που κατανέμονται σε όλα τα δημοτικά διαμερίσματα, εκτός της Σκοπιάς, με την Καλλιθέα να διαθέτει τις μεγαλύτερες εκτάσεις (βλ. Πίνακα 2.5.1γ).

Συμπερασματικά, όσον αφορά τα καλλιεργήσιμα είδη, την τελευταία δεκαετία παρατηρούμε μια μείωση των καλλιεργούμενων εκτάσεων με σιτηρά, των αμπελώνων, αλλά και των αγραναπαύσεων, προς όφελος των υπόλοιπων καλλιεργειών και κυρίως των δενδρώνων με ακακίες, των οσπρίων και της καλλιέργειας της πατάτας.

Κτηνοτροφία

Οι βοσκότοποι καταλαμβάνουν συνολικά 35.300 στρέμματα στο Δήμο Нарθακίου, από τα οποία τα 28.600 στρέμματα βρίσκονται στο ημιορεινό δημοτικό διαμέρισμα της Καλλιθέας. Μικρότερης έκτασης κοινοτικούς βοσκότοπους διαθέτουν το Нарθάκι και η Σκοπιά, ενώ τα Δένδρα και το Δίλοφο διαθέτουν μόνο μικρής έκτασης ιδιωτικούς βοσκότοπους (βλ. Πίνακα 2.5.1α).

Σε όλη την περιοχή μελέτης, η κτηνοτροφία σημείωσε αύξηση κατά την τελευταία δεκαετία σε όλους τους τομείς εκτροφής ζωικού κεφαλαίου, με εξαίρεση της εκτροφή γαιών που παρουσίασε μείωση.

Ο κλάδος της αγελαδοτροφίας – βοοτροφίας στο διάστημα 1993-1999 σημείωσε αύξηση του ζωικού κεφαλαίου της τάξης του 56%. Η μεγαλύτερη αύξηση σημειώθηκε στο δημοτικό διαμέρισμα της Σκοπιάς (175% ποσοστιαία αύξηση) και δευτερευόντως στο δημοτικό διαμέρισμα των Δένδρων (81% αύξηση). Μονάδες αγελάδων γαλακτοπαραγωγής υπάρχουν στα δημοτικά διμερίσματα του Нарθακίου (1) και των Δένδρων (2), ενώ βοοτροφικές μονάδες κρεατοπαραγωγικής κατεύθυνσης

υπάρχουν στα δημοτικά διαμερίσματα του Διλόφου (1), της Καλλιθέας (1) και της Σκοπιάς (3).

Μεταξύ των διαφόρων τομέων της κτηνοτροφίας το μεγαλύτερο αριθμό ζώων στην περιοχή μελέτης παρουσιάζει ο τομέας της προβατοτροφίας, με 15.285 πρόβατα. Ο τομέας αυτός έχει διατηρηθεί σχεδόν σταθερός κατά την τελευταία δεκαετία. Το μεγαλύτερο αριθμό προβάτων εμφανίζει το δημοτικό διαμέρισμα της Καλλιθέας, όπου μάλιστα βρίσκεται ο οικισμός Κιτίκι (ή Κοκκίνω) που κατοικείται μόνο το Χειμώνα από μετακινούμενος κτηνοτρόφους. Οι κτηνοτρόφοι των υπόλοιπων οικισμών διαμένουν μόνιμα στην περιοχή μελέτης και δεν μετακινούνται εποχιακά. Έτσι, στο δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου υπάρχουν 30 ποιμνιοστάσια, εκ των οποίων τα 20 βρίσκονται εντός των οικισμών. Στα Δένδρα υπάρχουν 8 ποιμνιοστάσια, όλα εντός του οικισμού. Στο Δίλοφο υπάρχουν 12 ποιμνιοστάσια, εκ των οποίων τα 5 βρίσκονται εντός του οικισμού. Στη Σκοπιά υπάρχουν 40 ποιμνιοστάσια εντός του οικισμού και 2 εκτός.

Ο τομέας της μελισσοκομίας παρουσιάζει άνθιση στην περιοχή, με την παρατηρούμενη αύξηση της τάξης του 70% στον αριθμό των κυψελών. Όλα τα δημοτικά διαμερίσματα ασχολούνται με τη μελισσοκομία, εκτός των Δένδρων. Το 1999³ καταγράφηκαν 496 κυψέλες σε όλο το δήμο.

Συμπερασματικά, ο κυριότερος κτηνοτροφικός κλάδος στην περιοχή είναι η προβατοτροφία, όπως συμβαίνει στις περισσότερες περιοχές της ορεινής και ημιορεινής Ελλάδας. Το δημοτικό διαμέρισμα της Καλλιθέας έχει τη μεγαλύτερη κτηνοτροφική παραγωγή. Το σύστημα παραγωγής είναι το εκτατικό και βασίζεται στην χρήση βοσκοτόπων χαμηλής παραγωγικότητας.

Στο Δήμο Ναρθακίου 530 άτομα απασχολούνται στον πρωτογενή τομέα, σε σύνολο 420 αγροτικών εκμεταλλεύσεων. Από αυτούς, οι περισσότεροι εμφανίζονται στη Σκοπιά (34%), ενώ οι λιγότεροι στα Δένδρα (3%). Σε όλα τα δημοτικά διαμερίσματα αντιστοιχεί 1 άτομο ανά εκμετάλλευση, εκτός της Σκοπιάς όπου αντιστοιχούν 2 άτομα ανά εκμετάλλευση. Μόνιμοι εργάτες δεν υπάρχουν στις εκμεταλλεύσεις της περιοχής μελέτης. Οι εποχιακοί εργάτες ανέρχονται σε 212 άτομα και εργάζονται σε 60 αγροτικές εκμεταλλεύσεις (βλ. Πίνακα 2.5.1δ).

---

³ Σύμφωνα με τα Δελτία της Ετήσιας Γεωργικής Απογραφής του 1999

Κάθε δημοτικό διαμέρισμα του δήμου έχει τον δικό του Αγροτικό Συνεταιρισμό. Ωστόσο, οι δραστηριότητες τους περιορίζονται στην συνεταιριστική προμήθεια γεωργικών εφοδίων (σπόροι, γεωργικά φάρμακα, κλπ).

Πίνακας 2.5.1α: Κατανομή των εκτάσεων του Δήμου Ναρθακίου ανά δημοτικό διαμέρισμα στις βασικές κατηγορίες χρήσεων γης το 1991

α/α	Δημοτικό διαμέρισμα	Συνολική έκταση (χιλ. στρ.)	Καλλιεργούμενες εκτάσεις & αγροναπαύσεις	Βοσκότοποι		Δασικές εκτάσεις	Νερά	Οικισμοί	Λοιπές εκτάσεις
				Κοινοτικοί	Ιδιωτικοί				
1	Ναρθάκι	33,5	22,1	3,7	5,8	0,1	1,1	0,7	0
2	Δένδρα	9,5	7,4	0	1,5	0	0,2	0,4	0
3	Δίλοφο	16,3	8,0	0	7,3	0	0,3	0,7	0
4	Καλλιθέα	68,5	32,7	28,6	0	0,3	4,1	2,8	0
5	Σκοπιά	36,3	15,9	3,0	0	15,6	0,9	0,9	0
ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ		164,1	86,1	35,3	14,6	16,7	6,6	5,5	0

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφή 1991

Πίνακας 2.5.1β: Εκμεταλλεύσεις και εκτάσεις αυτών κατά είδος καλλιέργειας, το 1991

α/α	Δημοτικό διαμέρισμα	εκμεταλλεύσεις			Ετήσιες καλλιέργειες		Δενδρόνες		Αμπέλια		Λοιπές	
		σύνολο	Με καλλιεργήσιμη έκταση	έκταση	Εκτάσεις καλλιέργειες		Εκμεταλλ.	Έκταση (στρ.)	Εκμεταλλ.	Έκταση (στρ.)	Εκμεταλλ.	Έκταση (στρ.)
					Εκμεταλλ.	Έκταση (στρ.)						
1	Ναρθάκι	139	136	14731	136	14711	2	20	0	0	0	0
2	Δένδρα	19	19	1350	19	1350	0	0	0	0	0	0
3	Δίλοφο	93	86	4945	86	4937	0	0	1	1	63	7
4	Καλλιθέα	79	65	9937	65	9937	0	0	0	0	0	0
5	Σκοπιά	90	89	14840	86	12271	3	31	2	2	37	2536
ΣΥΝΟΛΟ ΔΗΜΟΥ		420	395	45803	392	43206	5	51	3	3	100	2543

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφή 1991

Πίνακας 2.5.1γ: Καλλιεργήσιμη έκταση ανά είδος καλλιέργειας και η εξέλιξη της μεταξύ 1992-1999, στο Δήμο Ναρθακίου

Είδος Καλλιέργειας	1992	1993	1998	1999	% επί της συνολικής έκτασης	Μεταβολή 1999-1993 (%)
Σιτηρά	74.222	71.784	66.948	66.159	40,34%	-7,84%
Όσπρια	85	50	251	352	0,21%	604,00%
Βιομηχανικά φυτά	7.882	9.049	10.683	10.515	6,41%	16,20%
Κτηνοτροφικά φυτά	1.578	3.224	2.536	3.680	2,24%	14,14%
Μποστανικά-πατάτες	4	5	19	18	0,01%	260,00%
Σύνολο αροτραίων καλλιεργειών	83.771	84.112	80.437	80.724	49,22%	-4,03%
Λαχανοκομικά	860	1.095	1.992	2.317	1,41%	111,50%
Δενδρώνες	98	88	2.489	2.519	1,54%	2762,50%
Άμπελοι	104	104	72	72	0,04%	-30,77%
Αγροαναψύσεις	1.237	1.544	1.950	1.308	0,80%	-15,28%
ΣΥΝΟΛΟ	86.070	86.943	86.940	86.940	53,01%	0,00%

Πηγή: Δελτία Ετήσιας Γεωργικής Απογραφής, 1992, 1993, 1998, 1999

Πίνακας 2.5.1δ: Απασχολούμενοι στον πρωτογενή τομέα ανά δημοτικό διαμέρισμα, το 1991

Δημοτικά διαμερίσματα	Αριθμ. εκμεταλλ. κούρως	Αριθμ. εκμεταλλ. απασχολ.	Κάτοχοι και μέλη νοικοκυριών που εργάστηκαν στην εκμετάλλευση		Μόνιμοι εργάτες		Εποχιακοί εργάτες		
			Από αυτούς απασχολούνται στην εκμετάλλευση: αποκλειστικά κυρίως	Από αυτούς απασχολούνται στην εκμετάλλευση: δευτερευόντως	Αριθμός εκμεταλλ. απασχολ.	Αριθμός απασχολ.	Αριθμός εκμεταλλ. απασχολ.	Αριθμός απασχολ.	
Ναρθάκι	139	139	135	1	3	0	0	18	18
Λένδρα	19	19	17	2	0	0	0	8	8
Δίλοφο	93	109	95	4	10	0	0	6	44
Καλλιθέα	79	79	78	0	1	0	0	11	12
Σκοπιά	90	184	167	11	6	0	0	17	130
ΣΥΝΟΛΑ	420	530	492	18	20	0	0	60	212

Πηγή: ΕΣΥΕ, απογραφή 1991

2.5.2 Δευτερογενής Τομέας

Ο δευτερογενής τομέας είναι σχεδόν ανύπαρκτος στην περιοχή μελέτης. Αν και ο πρωτογενής τομέας είναι αναπτυγμένος, από το Δήμο Нарθακίου λείπουν οι μονάδες μεταποίησης των προϊόντων του, όπως τα τυροκομεία για την επεξεργασία της μεγάλης ποσότητας γάλατος που παράγεται. Υπάρχει ένα οινοποιείο στο δημοτικό διαμέρισμα του Нарθακίου και δύο παραδοσιακού τύπου καζαναριά για την παραγωγή τσίπουρου, από τα οποία το ένα βρίσκεται στο δημοτικό διαμέρισμα του Нарθακίου και το άλλο στο Δίλοφο. Ωστόσο, πέρα από την μεταποίηση των προϊόντων των λίγων αμπελώνων της περιοχής, τα υπόλοιπα προϊόντα του πρωτογενούς τομέα στέλνονται από τους παραγωγούς χωρίς καθόλου επεξεργασία ή τυποποίηση εκτός Δήμου.

Άλλου τύπου βιομηχανικές μονάδες, βιοτεχνίες μικρότερου μεγέθους ή οικοτεχνίες δεν υφίστανται στην περιοχή μελέτης, εκτός από τα 3 σιδηρουργία που υπάρχουν στο δημοτικό διαμέρισμα του Нарθακίου, συνολικής δυναμικότητας 4 ατόμων.

2.5.3 Τριτογενής Τομέας

Ο τριτογενής τομέας είναι περιορισμένος στο Δήμο Нарθακίου.

Η κύρια μορφή εμπορίου που ασκείται είναι το λιανικό εμπόριο, απευθείας από τον παραγωγό. Όση από την γεωργική και κτηνοτροφική παραγωγή δεν καταναλώνεται στην περιοχή μελέτης, κατευθύνεται προς πώληση στα κοντινότερα αστικά κέντρα του Νομού Λαρίσης (Φάρσαλα) και του Νομού Φθιώτιδας (Δομοκός, Σοφάδες). Η εμπορία γίνεται με μεμονωμένες πρωτοβουλίες των παραγωγών, χωρίς να έχει προηγηθεί η τυποποίηση των προϊόντων και χωρίς να έχει οργανωθεί ένα εμπορικό δίκτυο πώλησης των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα, το οποίο θα εγγυούνταν την απορρόφηση της παραγωγής και την εξασφάλιση των τιμών στους παραγωγούς.

Εξάλλου, και η εμπορία των βιομηχανικών γεωργικών προϊόντων, όπως του βαμβακιού και των ζαχαρότευτλων, που χαρακτηρίζεται ως πιο μαζική, γίνεται ασυντόνιστα και μεμονωμένα από κάθε παραγωγό προς τον έμπορο. Ο έμπορος είναι ο μεσολαβητής μεταξύ του παραγωγού και των δευτερογενών μονάδων επεξεργασίας των προϊόντων, γεγονός που δεν είναι πάντα συμφέρον για τον παραγωγό. Σε κάποιες περιπτώσεις γίνεται απευθείας συμφωνία μεταξύ παραγωγού και εργοστασίου, αλλά

αυτό συμβαίνει για μεμονωμένες περιπτώσεις και προϋποθέτει την μεταφορά των προϊόντων στον τόπο επεξεργασίας τους από τον ίδιο τον παραγωγό.

Οι δυσκολίες που αναφέρθηκαν παραπάνω αναφορικά με την εμπορία της παραγωγής, σε συνδυασμό με τη σταθερότητα ή και πτώση των τιμών των προϊόντων που σημειώνεται τα τελευταία χρόνια, επέδρασαν αρνητικά στην οικονομία της περιοχής, που στηρίζεται καθαρά στον πρωτογενή τομέα. Τα προβλήματα αυτά, ενίσχυσαν την έξοδο των νέων από την περιοχή με σκοπό την εξεύρεσης εργασίας σε άλλους τομείς και σε άλλες περιοχές της χώρας.

Σύμφωνα με στοιχεία που συλλέχθηκαν με τη μέθοδο του ερωτηματολογίου, το Μάρτιο του 2000, οι ανάγκες της περιοχής καλύπτονται από τα καταστήματα που καταγράφονται στη συνέχεια. ανά κάθε δημοτικό διαμέρισμα.

Στο δημοτικό διαμέρισμα Ναρθακίου, λειτουργούν 3 παντοπωλεία, 1 φούρνος, 2 καφεενία και 1 ψησταριά.

Στο Δίλοφο υπάρχουν 2 μόνο μικτά καταστήματα, το πρώτο λειτουργεί σαν παντοπωλείο-καφεενίο-ψησταριά, ενώ το δεύτερο λειτουργεί σαν καφεενίο-ψησταριά.

Στη Σκοπιά λειτουργούν 2 παντοπωλεία, 4 καφεενία και 1 περίπτερο.

Στα δημοτικά διαμερίσματα Δένδρων και Καλλιθέας δεν υπάρχουν σήμερα καταστήματα σε λειτουργία. Οι κάτοικοι εξυπηρετούνται από τα καταστήματα των κοντινών περιοχών.

Στον τριτογενή τομέα των υπηρεσιών κατατάσσονται και οι τουριστικές δραστηριότητες. Στην περιοχή μελέτης δεν υπάρχει τουριστική ανάπτυξη, παρότι διαθέτει αξιόλογο φυσικό πλούτο και πολιτιστική κληρονομιά.

2.6 Δίκτυα Υποδομής

2.6.1 Οδικό δίκτυο

Το οδικό δίκτυο αποτελεί βασικό στοιχείο πάγιας υποδομής καθώς η επίδραση του είναι καθοριστική σε όλους τους τομείς της παραγωγικής δραστηριότητας, ενώ επηρεάζει και το επίπεδο ζωής των κατοίκων.

Στο Δήμο Ναρθακίου το εσωτερικό οδικό δίκτυο έχει μεγάλη σημασία, στο βαθμό που εξυπηρετεί όχι μόνο τις μετακινήσεις των δημοτών από και προς την έδρα του δήμου, αλλά και τη μεταφορά των αγροτικών προϊόντων μεταξύ των οικισμών.

Το διακοινοτικό δίκτυο, που συνδέει τους διάφορους οικισμούς του δήμου, συγκεντρώνει καθημερινά το μεγαλύτερο κυκλοφοριακό φόρτο οχημάτων. Ένα μέρος αυτού του δικτύου κατέχουν οι χαρακτηρισμένοι ως αγροτικοί δρόμοι, που είναι συνήθως χωματόδρομοι κακής ποιότητας με ελλιπή συντήρηση (βλ. Πίνακα 2.6.1).

Ωστόσο, η επικοινωνία μεταξύ της έδρας του δήμου και των υπόλοιπων δημοτικών διαμερισμάτων κρίνεται επαρκείς και η μόνη νέα διάνοιξη δρόμου που απαιτείται είναι εντός του δημοτικού διαμερίσματος Ναρθακίου, για τη σύνδεση του οικισμού Καστράκι με την έδρα του δήμου. Πρόκειται για μια μικρή οδική χάραξη περίπου 2,5 km που εκτιμάται ότι θα διευκολύνει τις μετακινήσεις των δημοτών.

Πίνακας 2.6.1: Υφιστάμενη κατάσταση εσωτερικής οδοποιίας Δήμου Ναρθακίου

Δημοτικό διαμέρισμα	Δημοτική οδοποιία σε χλμ.				κατάσταση
	άσφαλτος	τσιμεντόστρωση	χωματόδρομος	σύνολο	
Ναρθάκι	4,5	0	0	4,5	Μέτρια
Δένδρα	1,0	1,0	0	2,0	Μέτρια
Δίλοφο	1,5	1,5	0	3,0	Μέτρια
Καλλιθέα	3,0	1,0	3	7,0	Μέτρια
Σκοπιά	2,0	2,0	0	4,0	Μέτρια
ΣΥΝΟΛΟ	12,0	5,5	3	20,5	

Πηγή: ΑΝ.ΚΑ, 2000

Η συγκοινωνιακή επικοινωνία μεταξύ των δημοτικών διαμερισμάτων του δήμου, αλλά και μεταξύ του δήμου και άλλων περιοχών, γίνεται με τα δρομολόγια των υπεραστικών λεωφορείων. Τα δρομολόγια δεν είναι τακτικά, με αποτέλεσμα την ανεπαρκή συγκοινωνιακή σύνδεση της περιοχής μελέτης. Συγκεκριμένα, η σύνδεση των οικισμών του δήμου με την πόλη των Φαρσάλων πραγματοποιείται με τα εξής δρομολόγια:

- Φάρσαλα – Σκοπιά – Καλλιθέα – Πλάτανος – Αγ. Αντώνιος – Δενδροχώρι – Ναρθάκι – Φάρσαλα (πραγματοποιείται 1 φορά την εβδομάδα)
- Φάρσαλα – Δένδρα – Ναρθάκι – Δίλοφο – Αχχίλειο – Φάρσαλα (πραγματοποιείται καθημερινά εκτός Κυριακής, 1 φορά την ημέρα)
- Φάρσαλα – Ναρθάκι – Δίλοφο – Δένδρα – Φάρσαλα (πραγματοποιείται καθημερινά εκτός Κυριακής, 1 φορά την ημέρα)
- Φάρσαλα – Αχχίλειο – Δίλοφο – Ναρθάκι – Δένδρα (σχολικό δρομολόγιο)

2.6.2 Υποδομές ύδρευσης

Έλλειψη πόσιμου νερού δεν υφίσταται στην περιοχή μελέτης, εξαιτίας του πλούσιου υδάτινου δυναμικού που διαθέτει. Όλοι οι οικισμοί του δήμου υδρεύονται ικανοποιητικά από γεωτρήσεις και πηγές. Σε όλες τις περιπτώσεις το νερό συγκεντρώνεται σε επίγειες δεξαμενές αποθήκευσης και διανέμεται μέσω καταθλιπτικού δικτύου ύδρευσης με ελεύθερη ροή. Η διαμόρφωση των δικτύων όλων των οικισμών κρίνεται ικανοποιητική, εξυπηρετώντας και τον πιο απομακρυσμένο κάτοικο.

Βέβαια, τα δίκτυα ύδρευσης των δημοτικών διαμερισμάτων δεν μπορούν να χαρακτηριστούν ως σύγχρονα, μιας και στις περισσότερες περιπτώσεις η ηλικία τους φτάνει τα 30 έτη και αποτελούνται εξ ολοκλήρου από αμιαντοτσιμέντο. Εξαιρέση αποτελεί το δίκτυο ύδρευσης του Διλόφου, του οποίου έγινε πλήρης αντικατάσταση με σωλήνες πλαστικού το 1996. Στα δίκτυα ύδρευσης των υπόλοιπων οικισμών έγινε μερική μόνο αντικατάσταση με σωλήνες πλαστικού, η οποία κρίνεται σκόπιμο να συνεχιστεί, για λόγους διασφάλισης της υγιεινής των κατοίκων (βλ. Πίνακα 2.6.2).

Πίνακας 2.6.2: Υφιστάμενη κατάσταση υποδομών ύδρευσης στο Δήμο Ναρθακίου

Δημοτικό διαμέρισμα	Έκταση δικτύου ύδρευσης (χλμ.)			Ηλικία δικτύου (ετη)	Κάλυψη δικτύου
	αμιαντοτσιμέντο	πλαστικό	χάλυβας		
Ναρθάκι	4	4	0	30	100%
Δένδρα	2	3,5	0	30	100%
Δίλοφο	0	3	0	4	100%
Καλλιθέα	9	1	0	28	100%
Σκοπιά	0	2	1,3	31	100%

Πηγή: ΑΝ.ΚΑ. 2000

Η ποιότητα του πόσιμου νερού αποτελεί δείκτη του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων. Για το λόγο αυτό κρίνεται απαραίτητη η συνεχή μέτρηση των βιοχημικών παραμέτρων του νερού στις δεξαμενές συγκέντρωσης του.

2.6.3 Υποδομές αποχέτευσης

Η περιοχή μελέτης δεν διαθέτει αποχετευτικό δίκτυο λυμάτων και ομβρίων. Η διάθεση των οικιακών λυμάτων στα δημοτικά διαμερίσματα γίνεται σε απορροφητικούς και σηπτικούς βόθρους. Η διάθεση των λυμάτων δεν αποτελεί

ουσιαστικό πρόβλημα, εφόσον η υδατοκατανάλωση είναι σχετικά χαμηλή και η διαπερατότητα του εδάφους είναι ικανοποιητική. Επίσης, το γεγονός ότι στην περιοχή δεν υπάρχουν βιομηχανικές και βιοτεχνικές μονάδες, δεν επιβαρύνει την κατάσταση.

Η περιοχή μελέτης έχει αξιόλογο υδρογραφικό δίκτυο. Έτσι, στα δημοτικά διαμερίσματα Δένδρων, Διλόφου και Ναρθακίου, λόγω του πεδινού εδάφους που εμποδίζει την ελεύθερη διαφυγή των νερών, παρουσιάζεται εποχιακά το πρόβλημα της αποχέτευσης των ομβρίων της λεκάνης απορροής του ποταμού Ενιπέα και των νότιων ορεινών όγκων. Ιδιαίτερα κατά τους χειμερινούς μήνες, λόγω της αυξημένης βροχόπτωσης στην περιοχή, οι οικισμοί των πεδινών δημοτικών διαμερισμάτων αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα από την επιφανειακή απορροή των υδάτων.

2.6.4 Διαχείριση απορριμμάτων

Η διαχείριση των απορριμμάτων στην περιοχή μελέτης χαρακτηρίζεται από την απουσία της ολοκληρωμένης αντιμετώπισης του προβλήματος.

Στα πεδινά δημοτικά διαμερίσματα του Ναρθακίου, των Δένδρων και του Διλόφου, η συλλογή των απορριμμάτων γίνεται με απορριμματοφόρο του Δήμου 2 φορές την εβδομάδα. Η διάθεση των απορριμμάτων όλων των πεδινών οικισμών γίνεται σε μη θεσμοθετημένο χώρο απόρριψης, που βρίσκεται στην περιοχή του Αγ. Γεωργίου του Δήμου Ενιπέα.

Στα ημιορεινά δημοτικά διαμερίσματα της Καλλιθέας και της Σκοπιάς η συλλογή των απορριμμάτων γίνεται από τους ίδιους τους κατοίκους και η απόρριψη τους γίνεται ανεξέλεγκτα σε μη ελεγχόμενους χώρους.

2.6.5 Δίκτυα τηλεπικοινωνιών

αναφορικά με τις τηλεπικοινωνίες, οι κάτοικοι της περιοχής μελέτης εξυπηρετούνται από το τηλεπικοινωνιακό κέντρο του ΟΤΕ που βρίσκεται στον Δήμο Φαρσάλων. Οι γραμμές είναι αναλογικές.

Η περιοχή εξυπηρετείται και από την κινητή τηλεφωνία και συγκεκριμένα καλύπτεται από τα δίκτυα της Telestet, της Vodafone, και της Cosmote.

2.6.6 Πολιτιστικές υποδομές

Ο πολιτισμός είναι ένας παραμελημένος τομέας στην περιοχή μελέτης, καθώς καταβάλλονται ελάχιστες προσπάθειες για την ανάπτυξη αυτού του τομέα και δίνεται μικρή σημασία από τους κατοίκους. Έτσι, οι πολιτιστικές υποδομές της περιοχής κρίνονται εντελώς ανεπαρκείς και η πολιτιστική κίνηση υστερεί.

Στο δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου υπάρχει 1 Μορφωτικός σύλλογος που όμως αποτελείται από τρία μέλη και δεν έχει ενεργό δράση. Η μόνη μορφή πολιτιστικής εκδήλωσης που λαμβάνει χώρα στην περιοχή είναι ο εορτασμός του Αγίου – Προστάτη κάθε οικισμού, που έχει τη μορφή παραδοσιακού πανηγυριού.

Η πολιτιστική κληρονομιά του Δήμου Ναρθακίου αν και κρίνεται αξιόλογη, δεν έχει αξιοποιηθεί και αναδειχτεί. Οι εγκαταλελειμμένοι νερόμυλοι στα δημοτικά διαμερίσματα Σκοπιάς και Ναρθακίου, το Κάστρο της Καλλιθέας, τα αρχαιολογικά ευρήματα που δεν έχουν αναδειχτεί πλήρως και τα διάσπαρτα εξωκλήσια που δένουν αρμονικά με το φυσικό τοπίο, δεν θα ήταν αδιάφορα προς επίσκεψη. Ωστόσο, παραμένουν άγνωστα για τον περισσότερο κόσμο και, το σημαντικότερο, δεν αντιμετωπίζονται σαν άξια προστασίας στοιχεία της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου.

2.6.7 Αθλητικές υποδομές

Οι αθλητική υποδομή του δήμου Ναρθακίου είναι περιορισμένη. Σε όλα τα δημοτικά διαμερίσματα, εκτός των Δένδρων, υπάρχουν γήπεδα ποδοσφαίρου. Στο δημοτικό διαμέρισμα της Καλλιθέας υπάρχει ένα γήπεδο μπάσκετ. Τέλος, στο δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου υπάρχει Αθλητικός Σύλλογος.

2.6.8 Υποδομές υγείας

Οι υποδομές υγείας και πρόνοιας που διαθέτει η περιοχή μελέτης για την εξυπηρέτηση των κατοίκων της είναι τα αγροτικά ιατρεία. Στο δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου υπάρχει επί καθημερινής βάσης αγροτικός γιατρός. Οι κάτοικοι των υπόλοιπων δημοτικών διαμερισμάτων εξυπηρετούνται από τον αγροτικό ιατρό μια φορά την εβδομάδα, εκτός από τη Σκοπιά, όπου η συχνότητα επίσκεψης του αγροτικού ιατρού είναι μια φορά στις 15 ημέρες.

Τα σοβαρά περιστατικά εξυπηρετούνται από το Κέντρο Υγείας Φαρσάλων ή από ιδιωτικά ιατρεία που διαθέτει ο Δήμος Φαρσάλων. Στο Δήμο Ναρθακίου δεν υπάρχουν ιδιωτικά ιατρεία. Ούτε φαρμακεία λειτουργούν στο Δήμο Ναρθακίου και οι κάτοικοι εξυπηρετούνται από τα φαρμακεία του Δήμου Φαρσάλων.

2.6.9 Εκπαίδευση

Στατιστικά στοιχεία που να αναφέρονται στο επίπεδο εκπαίδευσης των κατοίκων ανά δημοτικό διαμέρισμα δεν υπάρχει, για το λόγο αυτό θα χρησιμοποιηθούν συνολικά στοιχεία που αναφέρονται στις αγροτικές περιοχές της πρώην επαρχίας Φαρσάλων. Σύμφωνα με την απογραφή του 1991, το μεγαλύτερο ποσοστό (κοντά στο 50%) των κατοίκων των αγροτικών περιοχών της πρώην επαρχίας Φαρσάλων είναι απόφοιτοι στοιχειώδους εκπαίδευσης, ενώ ακολουθούν, με σαφώς μικρότερα ποσοστά, εκείνοι που δεν ολοκλήρωσαν την στοιχειώδη εκπαίδευση και οι αγράμματοι. Τα στοιχεία αυτά υποδηλώνουν ότι το μεγαλύτερο μέρος (αρκετά πάνω από το 50%) των κατοίκων της περιοχής, στην καλύτερη περίπτωση έχουν τελειώσει το δημοτικό σχολείο. Τα άτομα που έχουν προχωρήσει στη δευτεροβάθμια εκπαίδευση ή την έχουν ολοκληρώσει επιτυχώς φτάνουν σε ποσοστό 20%, ενώ όσοι έχουν λάβει ανώτερη ή ανώτατη μόρφωση δεν ξεπερνούν το 3%.

Οι υποδομές εκπαίδευσης στο Δήμο Ναρθακίου αποτελούνται συνολικά από 1 νηπιαγωγείο, 2 δημοτικά σχολεία και 1 γυμνάσιο. Το μοναδικό νηπιαγωγείο του δήμου βρίσκεται στην έδρα του, το Ναρθάκι. Από το 1993 το νηπιαγωγείο λειτουργεί με 9 κατά μέσο όρο νήπια και ο χαμηλός αυτός αριθμός, δικαιολογεί τη λειτουργία ενός μόνο νηπιαγωγείου σε όλο το δήμο. Τα δύο δημοτικά σχολεία της περιοχής βρίσκονται στο Ναρθάκι και στο Δίλοφο. Από το 1993 μέχρι σήμερα, ο μέσος όρος των εγγεγραμμένων μαθητών στα δημοτικά σχολεία της περιοχής δεν ξεπερνούσε τα 30 άτομα στο καθένα, ενώ οι εκπαιδευτικές ανάγκες των μαθητών καλύπτονται από 4 συνολικά δασκάλους. Το μοναδικό γυμνάσιο που υπάρχει στην περιοχή μελέτης βρίσκεται επίσης στην έδρα του δήμου, το Ναρθάκι. Από το 1993 μέχρι σήμερα, παρατηρείται μεγάλη μείωση στον αριθμό των εγγεγραμμένων μαθητών, που φτάνει το 50%. Στο ίδιο διάστημα, ο αριθμός των καθηγητών παραμένει σταθερός, 9 άτομα. Οι ανάγκες εκπαίδευσης των μαθητών του λυκείου, σε ορισμένες περιπτώσεις και του γυμνασίου, καλύπτονται από τα σχολεία του Δήμου Φαρσάλων.

2.6.10 Κατοικίες

Οι οικισμοί της περιοχής μελέτης διαθέτουν αρκετά νεόκτιστα κτίρια, τα οποία χτίστηκαν μετά το μεγάλο σεισμό που έπληξε την περιοχή το 1981. Στη συνέχεια παρουσιάζονται οι κατοικίες των οικισμών του Δήμου Ναρθακίου, στοιχείο που φανερώνει τη δυναμική κάθε οικισμού:

- **Ναρθάκι:** διαθέτει 140 οικίες. Από αυτές οι 120 κατοικούνται όλο το χρόνο, ενώ οι 20 μόνο κατά περιόδους. Μετά το 1990 έχει χτιστεί μόνο 1 οικοδομή
- **Καστράκι:** διαθέτει 40 οικίες, από τις οποίες κατοικούνται μόνο οι 2. Τα υπόλοιπα σπίτια είναι εγκαταλειμμένα.
- **Δένδρα:** διαθέτει 50 οικίες, από αυτές οι 30 κατοικούνται όλο το χρόνο και οι 20 κατοικούνται κατά περιόδους. Δεν έχουν χτιστεί νέες οικοδομές μετά το 1990
- **Δίλοφο:** διαθέτει 120 οικίες, από τις οποίες οι 100 κατοικούνται όλο το χρόνο και οι 20 κατά περιόδους. Δεν υπάρχουν εγκαταλειμμένα σπίτια. Μετά το σεισμό του 1981 χτίστηκαν συνολικά 25 οικίες
- **Καλλιθέα:** διαθέτει 40 οικίες, από τις οποίες οι 20 κατοικούνται όλο το χρόνο και οι 20 κατά περιόδους
- **Άγιος Αντώνιος:** διαθέτει 40 οικίες που κατοικούνται μόνο κατά περιόδους. Οι ιδιοκτήτες τους διαμένουν στον οικισμό κατά τη διάρκεια της θερινής περιόδου, ενώ τον υπόλοιπο χρόνο κατοικούν σε αστικά κέντρα, κυρίως στη Λάρισα και την Αθήνα
- **Δενδροχώρι:** διαθέτει 15 οικίες, από τις οποίες κατοικείται μόνο η μια. ενώ οι υπόλοιπες είναι εγκαταλειμμένες
- **Κοκκίω (Κιτίκι):** διαθέτει 20 οικίες που κατοικούνται μόνο κατά τη χειμερινή περίοδο. Οι κάτοικοι του οικισμού είναι ορεινή κτηνοτρόφοι που το χειμώνα διαμένουν στον οικισμό και το καλοκαίρι μετακινούνται στα ορεινά του Νομού Τρικάλων.
- **Πλάτανος:** διαθέτει 30 οικίες, από τις οποίες οι 7 κατοικούνται όλο το χρόνο, ενώ οι υπόλοιπες 23 είναι εγκαταλειμμένες
- **Σκοπιά:** διαθέτει 120 οικίες, από τις οποίες οι 80 κατοικούνται όλο το χρόνο και οι υπόλοιπες 40 κατά περιόδους. Δεν υπάρχουν εγκαταλειμμένες οικίες στον οικισμό

Σύμφωνα με στοιχεία της απογραφής του 1991, το δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου διαθέτει τα περισσότερα νοικοκυριά (171 νοικοκυριά με 647 μέλη), ενώ

το δημοτικό διαμέρισμα των Δένδρων τα λιγότερα (29 νοικοκυριά με 109 μέλη) (βλ. Πίνακα 2.6.10).

Πίνακας 2.6.10: Νοικοκυριά και μέλη αυτών στο Δήμο Ναρθακίου το 1991

Δημοτικό διαμέρισμα	Σύνολο		Νοικοκυριά που διαμένουν			
	νοικοκυριά	μέλη	Σε κανονικές κατοικίες		Σε μη κανονικές κατοικίες	
			νοικοκυριά	μέλη	νοικοκυριά	μέλη
Ναρθάκι	171	647	171	647	0	0
Δένδρα	29	109	29	109	0	0
Δίλοφο	95	359	95	359	0	0
Καλλιθέα	89	294	89	294	0	0
Σκοπιά	105	301	104	300	0	
ΣΥΝΟΛΟ	489	1710	488	1709	1	1

Πηγή: ΕΣΥΕ

2.7 Περιβάλλον

Οι δασικές εκτάσεις καταλαμβάνουν το 9,7% της συνολικής έκτασης του δήμου Ναρθακίου. Σχεδόν το σύνολο της δασικής έκτασης βρίσκεται στο ημιορεινό δημοτικό διαμέρισμα της Σκοπιάς. Συγκεκριμένα, από τα 16.000 στρέμματα δασικής έκτασης της περιοχής μελέτης, τα 15.600 στρέμματα βρίσκονται στο δημοτικό διαμέρισμα της Σκοπιάς, ενώ 300 στρέμματα ανήκουν στο δημοτικό διαμέρισμα της Καλλιθέας και 100 μόλις στρέμματα ανήκουν στο δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου (βλ. Παράρτημα Ι, Χάρτης 6). Οι δασικές εκτάσεις του δήμου δεν είναι εκμεταλλεύσιμες.

Η βλάστηση των δασών της ευρύτερης περιοχής κυριαρχείται από δρυς και αειφύλλα πλατύφυλλα. Η βλάστηση των λόφων συντίθεται από καλά αναπτυγμένους θάμνους (μακκία βλάστηση) με κυρίαρχα είδη το πουρνάρι και το σχίνο, τα οποία προσδίδουν μια χαρακτηριστική φυσιογνωμία στην περιοχή. Το ύψος των θάμνων κυμαίνεται από 1 έως 1,2 μέτρα. Σε ορισμένα σημεία των θαμνώνων συναντώνται αδιαπέραστες συστάδες, στη σύνθεση των οποίων συμμετέχουν ξυλώδη – θαμνώδη είδη όπως κοκκορεβυθιές, σπάρτα, αφάνες, αστοιίβη, ασφάκα, θυμάρι και σπαράγγια. Εκτός από το αναφερθέντα είδη μακκίας βλάστησης και των φρυγανικών διαπλάσεων, ένα πλήθος ακόμα ποώδων φυτών συμμετέχει στη σύνθεση της φυτοκάλυψης.

Οι επιμέρους μονάδες βλάστησης των υψηλών θαμνώνων συντηρούν μια πλούσια ποιοτικά και ποσοτικά πανίδα. Αντίθετα, οι φρυγανικές φυτοκοινωνίες

χαρακτηρίζονται από μειωμένη ποικιλότητα ειδών της πανίδας. Στους θαμνώνες υψηλής ανάπτυξης, η πανίδα των σπονδυλωτών αντιπροσωπεύεται από μεγάλη ποικιλία πουλιών (σαρκοφάγα, εντομοφάγα, παμφάγα, ημερόβια και νυκτόβια αρπακτικά) και θηλαστικών (χειρόπτερα, εντομοφάγα, τρωκτικά και μικρά σαρκοφάγα). Στις ζωοκοινωνίες των χαμηλών και υψηλών θάμνων περιλαμβάνονται πληθυσμοί ερπετών όπως οι χελώνες, οι σαύρες και τα φίδια. Η περιοχή αποτελεί επίσης χώρο διαμονής ενδημικών ειδών.

Αναφορικά με τις υδάτινες εκτάσεις (ποταμός Ενυπέας και κλάδοι αυτού), καλύπτουν 4.100 στρέμματα στο δημοτικό διαμέρισμα της Καλλιθέας, 1100 στρέμματα στο δημοτικό διαμέρισμα του Ναρθακίου, 900 στρέμματα στο δημοτικό διαμέρισμα της Σκοπιάς, 300 στρέμματα στο δημοτικό διαμέρισμα του Διλόφου και 200 στρέμματα στο δημοτικό διαμέρισμα των Δένδρων.

2.8 Χρηματοδότηση των έργων και προγραμματισμένες παρεμβάσεις

Για την κατασκευή βασικών υποδομών και την υποστήριξη της οργάνωσης και λειτουργίας του ο Δήμος Ναρθακίου χρηματοδοτείται από το Ειδικό Πρόγραμμα Τοπικής Αυτοδιοίκησης (Ε.Π.Τ.Α.), από την Σ.Α.Τ.Α και από τους Κεντρικούς Αυτοτελείς Πόρους, σύμφωνα με τα στοιχεία και τις διαδικασίες που προβλέπει ο Νόμος 2537/97.

Το έργο προτεραιότητας, όπως παρουσιάστηκαν από τον Δήμο Ναρθακίου στο Ε.Τ.Π.Α. της περιόδου 1998-2002, είναι τα εξής:

- Εσωτερική οδοποιία των δημοτικών διαμερισμάτων
- Αντικατάσταση του υπάρχοντος δικτύου ύδρευσης
- Αξιοποίηση της υδρευτικής γεώτρησης του Διλόφου και εξυπηρέτηση της από τη ΔΕΗ
- Κατασκευή της δημοτικής οδού Δένδρων – Καστρακίου - Ναρθακίου
- Αναπλάσεις κοινόχρηστων χώρων – συντήρηση δημοτικών πάρκων
- Αθλητικές υποδομές στο Δήμο Ναρθακίου
- ΠΧ, ΜΠΕ και Προέγκριση άδειας διάθεσης αποβλήτων σφαγείων
- Μελέτη για την κατασκευή Δημαρχείου
- Μετατροπή κτιρίου σε Πολιτιστικό Κέντρο
- Ανόρυξη και αξιοποίηση υδρευτικών γεωτρήσεων
- Μελέτες λιμνοδεξαμενών

- Δημοτική οδός Διλόφου – Κιτικίου
  - Αποκατάσταση και αναστήλωση Κάστρου ακρόπολης της αρχαίας Κορωνείας
- Αναφορικά με την ιδιωτική πρωτοβουλία, τα τελευταία χρόνια δεν πραγματοποιήθηκαν ιδιωτικές επενδύσεις στο Δήμο Ναρθακίου που να χρηματοδοτήθηκαν από τον Αναπτυξιακό Νόμο 1892/92 ή άλλο χρηματοδοτικό μέσο. Αναμένεται, όμως, με την εφαρμογή του νέου Αναπτυξιακού Νόμου 2601/98 και με την εισροή κεφαλαίου στην περιοχή μελέτης από άλλα χρηματοδοτικά μέσα, να προωθηθούν οι παραγωγικές επενδύσεις στον κλάδο της μεταποίησης.

2.9 Ιεραρχία αστικού δικτύου της περιοχής

Ο Δήμος Ναρθακίου είναι ένας μικρός αγροτικός δήμος στην ημιορεινή περιοχή της πρώην επαρχίας Φαρσάλων. Ο μεγαλύτερος οικισμός, το Ναρθάκι που είναι και η έδρα του δήμου, αριθμεί πληθυσμό μόλις 682 κατοίκους. Πρόκειται για οικισμό 4^{ου} επιπέδου - κεφαλοχώρι, στον οποίο έχουν συγκεντρωθεί οι διοικητικές υπηρεσίες ενός πρωτοβάθμιου ΟΤΑ. Στο Ναρθάκι εξυπηρετούνται οι περισσότερες ανάγκες των δημοτών, γιατί ακόμα και οι μεγαλύτεροι από τους υπόλοιπους οικισμούς του δήμου (Δίλοφο, Καλλιθέα, Σκοπιά, Δένδρα) διαθέτουν μηδαμινές ή υποτυπώδεις υπηρεσίες υγείας, εκπαίδευσης, κλπ.

Για τις εξυπηρετήσεις που δεν διαθέτει η έδρα του Δήμου Ναρθακίου, οι κάτοικοι καταφεύγουν στα κοντινότερα αστικά κέντρα και κυρίως στα Φάρσαλα, που απέχουν μόλις 13 χιλιόμετρα από το Ναρθάκι (βλ. Παράρτημα Ι, Χάρτης 1). Οι ανάγκες των δημοτών που καλύπτονται στο Δήμο Φαρσάλων αναφέρονται στον τομέα της εκπαίδευσης (παρακολούθηση του λυκείου από τους μαθητές), της υγείας (εξυπηρέτηση από το Κέντρο Υγείας και τα φαρμακεία), του εμπορίου (πώληση αγροτικών προϊόντων) και της απασχόλησης. Τα Φάρσαλα είναι μια πεδινή κομόπολη με τη δική της αγροτική ενδοχώρα. Το μέγεθος των Φαρσάλων σε συνδυασμό με την απουσία κάποιου μεγάλου αστικού κέντρου στην ευρύτερη περιοχή, διευρύνουν τη ζώνη επιρροής τους, εντός της οποίας βρίσκεται ο Δήμος Ναρθακίου, δεδομένης της κοντινής απόστασης μεταξύ τους. Με το Δήμο Φαρσάλων και ειδικότερα με την πόλη των Φαρσάλων, ο Δήμος Ναρθακίου διατηρούσε στενές σχέσεις και κατά το παρελθόν, όντας τμήμα της Επαρχίας Φαρσάλων. Παρόμοιες σχέσεις εξάρτησης αναπτύσσονται μεταξύ των Φαρσάλων και των άλλων μεγαλύτερων αστικών κέντρων της περιοχής, Λάρισα και Καρδίτσα, που

αντιστοιχούν σε έδρες Νομών και Περιφερειών και συνεπώς συγκεντρώνουν περισσότερες και μεγαλύτερης εμβέλειας εξυπηρετήσεις.

Οι κάτοικοι του Δήμου Ναρθακίου εξυπηρετούνται από τη Λάρισα σε διοικητικά θέματα, καθώς ο δήμος ανήκει στον Νομό Λαρίσης. Με τους γειτονικούς δήμους της περιοχής αναπτύσσονται σχέσεις εμπορίου (διακίνηση και πώληση των αγροτικών προϊόντων). Η διοικητική συνεργασία μεταξύ των γειτονικών δήμων και κοινοτήτων είχε εισαχθεί με τα Συμβούλια Περιοχής (Ν.1422/86) και σταμάτησε με την κατάργησή τους και τη δημιουργία των Καποδιστριακών Δήμων. Ο Δήμος Ναρθακίου ανήκε στο 11^ο Συμβούλιο Περιοχής, που περιλάμβανε όλη την πρώην επαρχία Φαρσάλων, δηλαδή τους Δήμους Ναρθακίου, Ενιπέα, Πολυδάμαντα και Φαρσάλων. Από την κατάργηση του 11^{ου} Συμβουλίου Περιοχής, καμιά πρωτοβουλία για διαδημοτική συνεργασία δεν έχει εκδηλωθεί στην περιοχή.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3^ο : ΔΙΕΡΕΥΝΗΣΗ ΠΡΟΟΠΤΙΚΩΝ – ΑΝΑΛΥΣΗ SWOT ΓΙΑ ΤΟ ΔΗΜΟ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

3.1 Η ανάλυση SWOT στην περίπτωση ενός δήμου

Η Ανάλυση SWOT¹ (Strengths, Weaknesses, Opportunities, Threats) είναι μια μέθοδος που αναπτύχθηκε, αρχικά, με σκοπό την καθολική αξιολόγηση μιας επιχείρησης, μιας εταιρίας ή ενός οργανισμού, που θα βοηθούσε στην επιλογή των καταλληλότερων εναλλακτικών σεναρίων μελλοντικής δράσης, για τη βελτίωση της λειτουργίας της. Επειδή όμως η μέθοδος αυτή, στην απλοποιημένη της μορφή, κρίνεται μάλλον εύκολη, γρήγορη και αρκετά αξιόπιστη, μπορεί και έχει χρησιμοποιηθεί και σε άλλες περιπτώσεις (Αραβώσης Κ., 1999).

Στην παρούσα διπλωματική εργασία η μέθοδος αυτή χρησιμοποιείται με σκοπό την καθολική αξιολόγηση ενός Δήμου, ως μονάδας τοπικής αυτοδιοίκησης και ταυτόχρονα ως χώρου με συγκεκριμένα και διαφοροποιημένα κοινωνικό-οικονομικά χαρακτηριστικά. Στο πλαίσιο αυτό και με βάση τα στοιχεία που προέκυψαν από την ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης (βλ. 2^ο κεφάλαιο), εφαρμόζουμε, παρακάτω, την Ανάλυση SWOT για το Δήμο Ναρθακίου.

3.2 Εσωτερικό περιβάλλον (πλεονεκτήματα & αδυναμίες)

Η φάση ανάλυσης του εσωτερικού περιβάλλοντος του Δήμου, που αποκαλείται αλλιώς και φάση «αυτογνωσίας», έχει ως επιδιωκόμενο στόχο τον προσδιορισμό των εσωτερικών του *Πλεονεκτημάτων (Strengths)* και *Αδυναμιών (Weaknesses)*. Σύμφωνα με τις θεωρητικές προσεγγίσεις του place/city marketing (Sandhusen, 1993), για τη μελέτη του εσωτερικού περιβάλλοντος μιας περιοχής πρέπει να εξετάσουμε τους τομείς κάτοικοι, οικονομία, πολιτισμός, δημογραφία, κοινωνικές σχέσεις, φορείς, διοικούσες αρχές, αποφάσεις, τεχνολογία, μηχανισμοί ανάπτυξης, στρατηγικές τακτικές, δόμηση, αρχιτεκτονική, διαμόρφωση έργων, κλπ.

Για το Δήμο Ναρθακίου, προσδιορίζονται τα εξής Πλεονεκτήματα (Strengths):

- **S1:** Ο ημιορεινός χαρακτήρας του δήμου

---

¹ Η αλλιώς Ανάλυση ΑΔΕΑ, δηλαδή Ανάλυση Αδυναμιών, Δυνάμεων, Ευκαιριών, Απειλών

- **S2:** Αναπτυγμένος πρωτογενής τομέας με υψηλή παραγωγικότητα
- **S3:** Εύκολη προσβασιμότητα του δήμου
- **S4:** Σχεδόν ανέπαφο φυσικό περιβάλλον, στις ημιορεινές περιοχές
- **S5:** Σημαντικό κτιριακό απόθεμα (παραδοσιακά εγκαταλειμμένα κτίρια) σε όλους τους μικρούς οικισμούς
- **S6:** Ύπαρξη δασικών εκτάσεων στην ημιορεινή περιοχή της Σκοπιάς
- **S7:** Πλούσιο υδάτινο δυναμικό

Ο ημιορεινός χαρακτήρας του δήμου Ναρθακίου θεωρείται ισχυρά θετικό χαρακτηριστικό και αποτελεί αξιοποιήσιμο παράγοντα στην προσπάθεια ανάπτυξης του. Επειδή η ευρύτερη περιοχή του δήμου, καθώς και ένα κομμάτι αυτού, ανήκουν στα πεδινά, οι ημιορεινές περιοχές παρουσιάζονται σήμερα αποκομμένες και χάνουν διαρκώς πληθυσμό με ταχείς ρυθμούς. Ένα σχέδιο ολοκληρωμένης ανάπτυξης του δήμου δεν θα πρέπει να αγνοήσει το μεγάλο ημιορεινό του τμήμα. Χρειάζεται να καταβληθεί προσπάθεια ώστε να αναζωογονηθεί και να τονωθεί ο χαρακτήρας των ημιορεινών περιοχών, που μπορούν και πρέπει να ενσωματωθούν στην ευρύτερη περιοχή. Επιπλέον, η διατήρηση των ιδιομορφιών της τοπικής κοινωνίας και του φυσικού τοπίου των ημιορεινών περιοχών και η δυνατότητα ανάπτυξης κάποιων δραστηριοτήτων που δεν αναπτύσσονται στα πεδινά (όπως η δασοκομία και ο τουρισμός), αποτελούν σημεία τα οποία πρέπει να βασιστεί ο Δήμος Ναρθακίου για να τονίσει τη ιδιαιτερότητα του σε σχέση με τους υπόλοιπους πεδινούς δήμους της περιοχής του.

Για το Δήμο Ναρθακίου, προσδιορίζονται οι εξής Αδυναμίες (Weaknesses):

- **W1:** Τάσεις πληθυσμιακής μείωσης, ιδίως στην ημιορεινή περιοχή
- **W2:** Ανεπαρκείς ευκαιρίες μόρφωσης και εκπαίδευσης
- **W3:** Ελλειπείς υποδομές υγείας
- **W4:** Στασιμότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων – αδυναμία προσέλκυσης νέων επενδύσεων στην περιοχή
- **W5:** Έλλειψη μονάδων μεταποίησης των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα
- **W6:** Ανεπαρκείς εκμετάλλευση των υδάτινων πόρων της περιοχής και έλλειψη αρδευτικών μέτρων
- **W7:** Διατήρηση απαρχαιωμένων μεθόδων στην κτηνοτροφία
- **W8:** Προβλήματα στη διαχείριση των πορριμμάτων
- **W9:** Χαμηλή πολιτιστική κίνηση

- **W10:** Έλλειψη ξενοδοχειακής υποδομής
- **W11:** Μη αξιοποίηση και ανάδειξη του κτιριακού αποθέματος των οικισμών
- **W12:** Ανυπαρξία ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού για την ανάπτυξη της περιοχής

Το κεντρικό πρόβλημα του δήμου Ναρθακίου, όπως τέθηκε και από τους ίδιους τους κατοίκους, είναι η «ερήμωση της περιοχής». Η πληθυσμιακή πορεία της περιοχής χαρακτηρίζεται προβληματική με ιδιαίτερα φθίνοντες ρυθμούς και, μάλιστα για το ημιορεινό κομμάτι του δήμου. Το πρόβλημα συνοψίζεται στην έλλειψη ευκαιριών απασχόλησης και ικανοποιητικού εισοδήματος, καθώς επίσης και στην έλλειψη ευκαιριών εκπαίδευσης και μόρφωσης για τους κατοίκους. Η ανεπαρκής διάρθρωση της παραγωγικής βάσης στους κυριότερους τομείς της οικονομίας της περιοχής (γεωργία και κτηνοτροφία) δεν επιτρέπει τη συγκέντρωση κεφαλαίου, που θα διασφάλιζε την άνετη και ποιοτική διαβίωση των κατοίκων και θα περιόριζε τις μεταναστευτικές τάσεις. Συνεπώς, πηγή του προβλήματος της πληθυσμιακής αποψίλωσης είναι η ανασφάλεια που νοιώθουν οι κάτοικοι απέναντι στο οικονομικό αδιέξοδο. Όπως έχει αναφερθεί ήδη στην ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης, η παρουσία του δευτερογενή τομέα στην περιοχή είναι σχεδόν ανύπαρκτη. Παρατηρείται μια ατολμία που δεν επιτρέπει την ανάληψη αναπτυξιακών πρωτοβουλιών και καινοτόμων δράσεων, με αποτέλεσμα την καχεξία στον τομέα των επενδύσεων στην περιοχή. Αντιθέτως, παρατηρείται επένδυση των εισοδημάτων εκτός της περιοχής μελέτης. Η σχέση αιτίου – αποτελέσματος, οδηγεί στη δημιουργία φαύλων κύκλων, επιτείνοντας το αδιέξοδο μέσα στο οποίο βρίσκεται η περιοχή. Για παράδειγμα, η στασιμότητα των οικονομικών δραστηριοτήτων, οδηγεί στην αποθάρρυνση ανάληψης επιχειρηματικών κινδύνων (ΑΝ..ΚΑ., 2000).

3.3 Εξωτερικό περιβάλλον (ευκαιρίες & απειλές)

Στην ανάλυση του εξωτερικού περιβάλλοντος του δήμου, επιδιωκόμενος στόχος είναι η ανίχνευση τυχόν ευκαιριών που θα μπορούσε να εκμεταλλευτεί ο δήμος για να επιτύχει μια σφαιρική κοινωνικό – οικονομική ανάπτυξη (π.χ. ένταξη σε προγράμματα της ευρωπαϊκής ένωσης, συνεργασία με άλλους δήμους). Ταυτόχρονα, διερευνάται τυχόν εμφάνιση κινδύνων, ικανών να επηρεάσουν αρνητικά την ελκυστικότητα του (π.χ. γειτονικοί αγροτικοί δήμοι - ανταγωνιστές στον τομέα της

οικονομίας). Ζητούμενο, επομένως, είναι η αποφυγή των *Κινδύνων (Threats)*, με την εξεύρεση εναλλακτικών διόδων επίλυσης και η αξιοποίηση όλων των διαφαινόμενων *Ευκαιριών (Opportunities)*. Σύμφωνα με τις θεωρητικές προσεγγίσεις του place/city marketing (Sandhusen, 1993), για τη μελέτη του εξωτερικού περιβάλλοντος ενός τόπου πρέπει να εξετάσουμε τους τομείς τοπικός και περιφερειακός ανταγωνισμός, οικονομικοί – πολιτικοί – κοινωνικοί – τεχνολογικοί παράγοντες², διεθνείς τάσεις, ΕΕ, έρευνα, τεχνολογία, επενδύσεις, τουρισμός.

Για το Δήμο Ναρθακίου, προσδιορίζονται οι εξής Ευκαιρίες (Opportunities):

- **O1:** Δυνατότητα ανάπτυξης διαδημοτικών σχέσεων συνεργασίας σε ορισμένους τομείς
- **O2:** Προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης που απευθύνονται σε νέους αγρότες και νέους επιχειρηματίες
- **O3:** Προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για αναπαλαίωση και αποκατάσταση παραδοσιακών κτιρίων
- **O4:** Προγράμματα της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού
- **O5:** Εφαρμογή του νέου Αναπτυξιακού Νόμου 2601/98 για την προώθηση των ιδιωτικών επενδύσεων στην περιοχή

Το μικρό μέγεθος του Δήμου Ναρθακίου (συνολική έκταση 164.101 στρ. και πληθυσμός 1.781 κάτοικοι), περιορίζουν τον οικονομικό ρόλο που μπορεί να παίξει, με δεδομένη και την ύπαρξη μεγαλύτερων αγροτικών κέντρων στην ευρύτερη περιοχή (π.χ. Δήμος Φαρσάλων). Ωστόσο, επειδή το μεγαλύτερο μέρος του δήμου είναι ημιορεινό, υπάρχει μια διαφοροποίηση στα γεωργικά προϊόντα που παράγει (δενδρώνες, λαχανόκηποι, κλπ.). Το γεγονός αυτό κρίνεται θετικό και αποτελεί συγκριτικό πλεονέκτημα του δήμου σε σχέση με τους πεδινούς αγροτικούς δήμους της ευρύτερης περιοχής.

Λόγω του μικρού μεγέθους του δήμου είναι σημαντικό να αποδοθεί μεγαλύτερη σημασία στις διαδημοτικές συνεργασίες σε διάφορους τομείς, στους οποίους ο δήμος αντιμετωπίζει προβλήματα, αλλά είναι δύσκολο λόγω μεγέθους να αντιμετωπίσει μόνος του. Ένα τέτοιο παράδειγμα είναι η διαχείριση των στερεών και υγρών αποβλήτων, για την επεξεργασία και διάθεση των οποίων απαιτούνται μεγάλες

---

² Η μελέτη αυτών των τεσσάρων παραγόντων του άμεσου εξωτερικού περιβάλλοντος, ονομάζεται και Ανάλυση PEST (Political, Economical, Social and Technological factors)

υποδομές, οικονομικά και λειτουργικά δυσβάσταχτες για έναν μικρό δήμο. Ένας άλλος πιθανός τομέας συνεργασίας, μπορεί να είναι η προώθηση της μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων. Συνεπώς, στην όποια προσπάθεια ανάπτυξης του δήμου θα πρέπει να εξεταστούν οι ευκαιρίες συνεργασίας με στο γειτονικό του περιβάλλον, το οποίο δεν λειτουργεί σε όλες τις περιπτώσεις μόνο ανταγωνιστικά.

Για το Δήμο Ναρθακίου, προσδιορίζονται οι εξής Κίνδυνοι (Threats):

T1: Γειτνίαση με τα Φάρσαλα, που αποτελεί το κοντινότερο μεγάλο οικονομικό κέντρο στην περιοχή και πόλο έλξης των ιδιωτικών επενδυτικών κεφαλαίων

T2: Οι γειτονικοί δήμοι είναι αγροτικοί και συνεπώς αποτελούν ανταγωνιστές στην διοχέτευση της παραγωγής των αγροτικών προϊόντων

T3: Περαιτέρω μείωση των επιδοτήσεων της παραγωγής βάμβακος, καλλιέργειας που καταλαμβάνει ένα σημαντικό μέρος των καλλιεργούμενων εκτάσεων, ιδίως στις πεδινές περιοχές του δήμου

Οι κάτοικοι της περιοχής πιστεύουν ότι και αν ακόμα επιλυθεί το οικονομικό πρόβλημα, εάν δηλαδή εκσυγχρονιστεί ο πρωτογενής τομέας και αυξηθεί το κατά κεφαλήν εισόδημα, η εγκατάλειψη της περιοχής θα συνεχιστεί. Εκτιμάται δηλαδή ότι θα εξακολουθήσει το φαινόμενο της επένδυσης των εισοδημάτων εκτός της περιοχής μελέτης, προς άλλα αναπτυγμένα οικονομικά κέντρα με κύρια κατεύθυνση τα Φάρσαλα, τα οποία βρίσκονται σε μικρή απόσταση από το δήμο (απέχουν μόλις 13χλμ. από το Ναρθάκι). Αυτό οφείλεται στο γεγονός ότι τα Φάρσαλα, εκτός από σημαντικό οικονομικό κέντρο της περιοχής μελέτης, προσφέρουν παράλληλα ικανοποιητικές ευκαιρίες στη μόρφωση και στα πολιτιστικά δρώμενα και παρέχουν ικανοποιητική εξυπηρέτηση στον τομέα της υγείας (ΑΝ.ΚΑ., 2000).

3.4 Συμπεράσματα της ανάλυσης

Από την ανάλυση του εξωτερικού περιβάλλοντος προκύπτουν οι βασικές Ευκαιρίες (Opportunities) και οι ενδεχόμενοι Κίνδυνοι (Threats) για το δήμο, που δημιουργούνται εξωγενώς. Η ανάλυση του εσωτερικού περιβάλλοντος βοηθάει στη συνειδητοποίηση των ενδογενών Πλεονεκτημάτων (Strengths) και Αδυναμιών (Weaknesses) του δήμου. Συνδυάζοντας τα τέσσερα παραπάνω σημεία (μέθοδος Ανάλυσης SWOT), καταλήγουμε στην επιλογή των στρατηγικών αποφάσεων και

μέτρων πολιτικής, που θα βοηθήσουν το δήμο να αξιοποιήσει τα συγκριτικά του πλεονεκτήματα, αλλά και να αντιμετωπίσει τις συνθήκες που διαμορφώθηκαν τις τελευταίες δεκαετίες σε κοινωνικό-οικονομικό επίπεδο.

Σύμφωνα με τα παραπάνω, η ανάλυση SWOT για το Δήμο Ναρθακίου, οδηγεί στα εξής συμπεράσματα:

- **W1 + W12:** Ανάγκη ενός ολοκληρωμένου σχεδιασμού για την ανάπτυξη του Δήμου Ναρθακίου, που θα αντιμετωπίζει συνολικά τα προβλήματα της περιοχής και θα λαμβάνει υπόψη τόσο τους ποσοτικούς, όσο και τους ποιοτικούς δείκτες ανάπτυξης
- **S1 + T2 + O2 + T3:** Διαρθρωτική προσαρμογή της γεωργικής βάσης της περιοχής μελέτης – Προώθηση της καλλιέργειας φυτικών ειδών που ευδοκιμούν στις ημιορεινές περιοχές και που ανταποκρίνονται στη ζήτηση της εγχώριας και διεθνούς αγοράς - Ανάπτυξη αμπελώνων, δενδρώνων, οικολογικών λαχανόκηπων
- **S2 + W4 + W5 + W7 + O2 + O4:** Δημιουργία μονάδων μεταποίησης και τυποποίησης των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα, με την εκμετάλλευση των προγραμμάτων της ΕΕ – δημιουργία εκκοκκιστηρίων βάμβακος, σύγχρονων οινοποιιών, μονάδων τυποποίησης φρούτων και λαχανικών, μονάδων επεξεργασίας και συσκευασίας οσπρίων, κλπ
- **S7 + W6:** Δημιουργία αρδευτικών έργων και κυρίως φραγμάτων που θα εκμεταλλεύονται τα νερά του Ενιπέα ποταμού και της ημιορεινής περιοχής για την άρδευση των καλλιεργειών
- **W12 + W7:** Δημιουργία οργανωμένων ζώων κτηνοτροφίας, εντός των οποίων θα λειτουργούν οι κτηνοτροφικές μονάδες της περιοχής – απομάκρυνση των κτηνοτροφικών μονάδων από τους οικισμούς
- **S6 + W1:** Ανάπτυξη ελεγχόμενων δραστηριοτήτων υλοτομίας και δασοκομίας στην περιοχή της Σκοπιάς, με τη βοήθεια της δασικής υπηρεσίας
- **O4 + S3 + S4 + S6:** Ανάπτυξη εναλλακτικών τουριστικών δραστηριοτήτων στην ημιορεινή περιοχή (αγροτουρισμού, οικολογικού τουρισμού, κλπ)
- **O3 + W11 + W10 + S5:** Λειτουργία δημοτικών ξενώνων με την αναστήλωση κάποιων αξιόλογων παραδοσιακών κτιρίων που έχουν εγκαταλειφθεί

- **W2 + W3 + T1:** Ενίσχυση των δικτύων αστικής υποδομής και βελτίωση της παροχής υπηρεσιών στους τομείς της εκπαίδευσης και της υγείας
- **O1 + W8:** Ανάπτυξη διαδημοτικής συνεργασίας στον τομέα της διαχείρισης των υγρών και στερών αποβλήτων
- **W9 + S1:** Διοργάνωση φεστιβάλ παραδοσιακής μουσικής και χορού για την ενίσχυση της τοπικής ταυτότητας και την τόνωση της πολιτιστικής κίνησης

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4^ο : ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΔΗΜΟΥ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

4.1 Προτεραιότητες και Στόχοι της ανάπτυξης

Στο κεφάλαιο αυτό και με βάση τη διερεύνηση που προηγήθηκε, θα επιχειρηθεί η δόμηση ενός ρεαλιστικού σχεδίου ανάπτυξης για το Δήμο Ναρθακίου, ικανό να άρει τους περιοριστικούς παράγοντες και να επιτρέψει την ανάληψη πρωτοβουλιών από τα μέλη της τοπικής κοινωνίας σε όλα τα επίπεδα της κοινωνικό-οικονομικής ζωής της περιοχής. Το προτεινόμενο σχέδιο ανάπτυξης φιλοδοξεί να αντιμετωπίσει συνολικά τα προβλήματα που αντιμετωπίζει σήμερα ο δήμος και στοχεύει στην εξέλιξη της περιοχής σε έναν τόπο που θα μπορεί να προσφέρει στους κατοίκους του, παράλληλα με την οικονομική άνοδο, ποιοτική και άνετη διαβίωση.

Οι προτεραιότητες αυτής της αναπτυξιακής προσπάθειας επικεντρώνονται στα εξής σημεία:

1. Εκσυγχρονισμός της παραγωγικής βάσης του δήμου

Όπως προέκυψε από την ανάλυση, ο Δήμος Ναρθακίου είναι ένας κατά βάση αγροτικός δήμος. Η τοπική οικονομία στηρίζεται κυρίως στον πρωτογενή τομέα, ενώ οι υπόλοιποι τομείς της παραγωγής είναι υποτυπώδεις. Ο εκσυγχρονισμός της παραγωγικής βάσης του δήμου μπορεί να επιτευχθεί με ένα σχέδιο διπλής κατεύθυνσης. Καταρχάς, απαιτείται ο εκσυγχρονισμός του πρωτογενούς τομέα (γεωργία και κτηνοτροφία), που είναι και θα παραμείνει ο βασικός παραγωγικός τομέας για την περιοχή μελέτης. Για να επιτευχθεί αυτό απαιτείται η ενημέρωση και τεχνικό-γνωστική υποστήριξη των αγροτών, η ανάληψη επιχειρηματικών πρωτοβουλιών για τη δημιουργία μονάδων μεταποίησης των αγροτικών προϊόντων και η οργάνωση ενός δικτύου εμπορίας των προϊόντων. Κατά δεύτερο λόγο, πρέπει να αναληφθούν πρωτοβουλίες για την ανάπτυξη εναλλακτικών ή δευτερευόντων πηγών εισοδήματος για τους κατοίκους της περιοχής. Δύο τομείς που παρουσιάζονται αξιοποιήσιμοι και δυναμικά προσοδοφόροι, κυρίως για την ημιορεινή περιοχή (δημοτικά διαμερίσματα Σκοπιάς και Καλλιθέας) είναι η δασοκομία και ο εναλλακτικός τουρισμός. Στους τομείς αυτούς δεν δόθηκε ιδιαίτερη προσοχή από το δήμο και τους κατοίκους παλαιότερα, αν και, όπως έδειξε η ανάλυση, η περιοχή

συγκεντρώνει όλα τα απαιτούμενα χαρακτηριστικά για την επιτυχημένη ανάπτυξη τους.

2. Ανάσχεση των τάσεων πληθυσμιακής μείωσης και ποιοτική αναβάθμιση της ζωής των κατοίκων

Δεύτερη προτεραιότητα του αναπτυξιακού σχεδίου είναι η ολοκληρωμένη ανάπτυξη της περιοχής με στόχο την αποκατάσταση της κοινωνικής ισορροπίας και τη δημιουργία κοινωνικής συνοχής. Με το στόχο αυτό επιδιώκεται η συγκράτηση των νέων και οικονομικά ενεργών ατόμων στην περιοχή. Η επιδίωξη αυτή μπορεί να γίνει εφικτή με την εξασφάλιση κάποιων προϋποθέσεων, όπως είναι η προώθηση ευκαιριών πολύ-απασχόλησης, η διασφάλιση ίσων ευκαιριών μεταξύ των δύο φύλλων στην εργασία και την κοινωνική ζωή και η δημιουργία ενός αναβαθμισμένου κοινωνικού περιβάλλοντος. Μερικά από τα μέτρα που μπορούν να εξασφαλίσουν αυτές τις προϋποθέσεις είναι η ανάπτυξη δικτύου πληροφόρησης των κατοίκων για την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας τους, η δημιουργία γυναικείων συνεταιρισμών, η λειτουργία βρεφονηπιακών σταθμών για τις εργαζόμενες μητέρες, η ανάπτυξη των υποδομών υγείας και πρόνοιας, η βελτίωση των οδικών υποδομών. Η αναβάθμιση των προσφερόμενων υπηρεσιών και η εμπέδωση ενός πλέγματος κοινωνική προστασίας για τους κατοίκους της περιοχής, θα συμβάλλει αποφασιστικά στην αναστροφή των τάσεων εγκατάλειψης της.

3. Διαφύλαξη του περιβάλλοντος

Η διαφύλαξη του περιβάλλοντος αποτελεί σημαντικό παράγοντα για τη επίτευξη μιας βιώσιμης ανάπτυξη της περιοχής. Μέτρα και δράσεις για την προστασία του περιβάλλοντος με στόχο την αειφόρο διαχείριση των φυσικών πόρων, τον έλεγχο της ρύπανσης, τη διαχείριση των αποβλήτων και τη μείωση της κατανάλωσης των μη ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μπορούν να ενταχθούν τόσο στον αγροτικό τομέα όσο και στις νέες προτεινόμενες επενδύσεις στον δευτερογενή και τριτογενή τομέα (μονάδες μεταποίησης αγροτικών προϊόντων και επιχειρήσεις εναλλακτικού τουρισμού). Εξάλλου, η εισαγωγή της διάστασης της περιβαλλοντικής προστασίας στις παραγωγικές δραστηριότητες της περιοχής θα δημιουργήσει νέα πεδία προστιθέμενης αξίας, που έχουν σχέση με την παραγωγή «φιλικών προς το

περιβάλλον προϊόντων», την «περιβαλλοντική ευαισθησία» της σύγχρονης καταναλωτικής κοινωνίας, την οικολογία, κλπ.

4. Διατήρηση της ιστορίας του τόπου και της πολιτιστικής του κληρονομιάς

Η διατήρηση της ιστορίας και της παράδοσης ενός τόπου αποτελεί αναγκαία συνθήκη για την ανάπτυξη του. Οι συνήθειες των κατοίκων και οι ιδιαιτερότητες της περιοχής, είναι αυτές που θα καθορίσουν την αναπτυξιακή κατεύθυνση για το μέλλον. Από την άλλη, η διαφύλαξη της πολιτιστικής ταυτότητας και της φυσιογνωμίας μιας περιοχής είναι παράγοντες προσέλκυσης επισκεπτών σε μια περιοχή, γεγονός που θα τονώσει την τοπική αγορά και θα δημιουργήσει νέες επιχειρηματικές προοπτικές στην περιοχή.

Με βάση τις αναπτυξιακές προτεραιότητες που παρουσιάστηκαν προηγουμένως, καθορίζουμε τους εξής γενικούς στόχους του σχεδίου ανάπτυξης του Δήμου Ναρθακίου:

- 1. Εκσυγχρονισμός γεωργίας και κτηνοτροφίας**
- 2. Ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών εισοδήματος**
- 3. Αναβάθμιση του κοινωνικού περιβάλλοντος και βελτίωσης του ποιοτικού επιπέδου διαβίωσης**
- 4. Διαφύλαξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος**

4.2 Παρουσίαση των προτεινόμενων μέτρων ανά τομέα –στόχο

Για την εξυπηρέτηση των αναπτυξιακών στόχων που καθορίστηκαν παραπάνω, προτείνονται στη συνέχεια συγκεκριμένα μέτρα και δράσεις ανά τομέα – στόχο. Κάθε μέτρο συνιστά μια ολοκληρωμένη αναπτυξιακή πρόταση και έχει συνάφεια με τα υπόλοιπα μέτρα του τομέα – αναπτυξιακού στόχου στον οποίο εντάσσεται. Η δράσεις εντάσσονται στα μέτρα και καθορίζουν τον ακριβή τρόπο υλοποίησής τους.

Αναπτυξιακός Στόχος 1: Εκσυγχρονισμός γεωργίας και κτηνοτροφίας

Η γεωργία και η κτηνοτροφία προβλέπεται ότι θα συνεχίσουν να αποτελούν τους βασικούς κλάδους απασχόλησης και να είναι οι βασικές πηγές εισοδήματος για τους

κατοίκους της περιοχής μελέτης. Στον 1^ο Αναπτυξιακό Στόχο εντάσσονται όλα τα μέτρα και οι δράσεις που αφορούν τον εκσυγχρονισμό των υφιστάμενων κλάδων του πρωτογενούς τομέα στην περιοχή μελέτης (γεωργία και κτηνοτροφία).

Σήμερα, σε όλη την Ευρώπη, αναγνωρίζεται όλο και περισσότερο ο πολύ-λειτουργικός ρόλος του γεωργικού τομέα. Πέραν του οικονομικού ρόλου τους, αναγνωρίζεται ότι οι γεωργικές δραστηριότητες έχουν ένα εύρος διαστάσεων, όπως η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς και η προστασία του τοπίου και του φυσικού περιβάλλοντος.

Συγκεκριμένα, στον 1^ο Αναπτυξιακό Στόχο περιλαμβάνονται μέτρα για τον αναπροσανατολισμό της γεωργικής παραγωγής, τη βελτίωση των παραγωγικών μεθόδων της κτηνοτροφίας και την αύξηση της ανταγωνιστικότητας των αγροτικών προϊόντων της περιοχής. Η υλοποίηση των μέτρων που παρουσιάζονται στη συνέχεια είναι καθοριστική για την οικονομική ανάπτυξη του δήμου, καθώς αναφέρονται στον βασικό παραγωγικό τομέα της περιοχής.

Μέτρο 1.1: Διαρθρωτική προσαρμογή της γεωργικής βάσης της περιοχής μελέτης

Δράση 1.1.1 Προώθηση της καλλιέργειας φυτικών ειδών που ευδοκιμούν στις ημιορεινές περιοχές και που ανταποκρίνονται στη ζήτηση της εγχώριας και διεθνούς αγοράς

Στην περιοχή μελέτης και κυρίως στις ημιορεινές περιοχές, υπάρχουν ήδη κάποιοι αμπελώνες, δενδρώνες και οικολογικοί λαχανόκηποι των οποίων η έκταση μεγαλώνει συνεχώς τα τελευταία χρόνια, με την εκμετάλλευση των ενισχύσεων που δίνονται από την ΕΕ για την ανάπτυξη τέτοιου είδους καλλιεργειών. Η εξασφάλιση της διοχέτευσης αυτών των προϊόντων στην ελληνική και ξένη αγορά μέσω της δραστηριοποίησης των Αγροτικών συλλόγων της περιοχής (βλ. Μέτρο 1.4) θα διασφαλίσει το εισόδημα των παραγωγών και θα επεκτείνει περισσότερο την καλλιέργεια τους.

Δράση 1.1.2 Προώθηση της καλλιέργειας ενεργειακών φυτών που δεν έχουν μεγάλες απαιτήσεις άρδευσης

Τα είδη των ενεργειακών φυτών που θα μπορούσαν να καλλιεργηθούν στην περιοχή μελέτης είναι ο μίσχανθος, η αγραγγινάρα και ο ευκάλυπτος. Η καλλιέργεια

αυτών των φυτών, όχι μόνο θα μειώσει το πρόβλημα της άρδευσης, αλλά θα επιφέρει και μεγαλύτερο εισόδημα στην περιοχή, καθώς πρόκειται για φυτικά είδη που έχουν μεγάλη ζήτηση στην ελληνική και διεθνή αγορά. Ενδεικτικά μερικές από τις χρήσεις του ευκαλύπτου είναι στην οικοδομική, ναυπηγική, επιπλοποιία, φαρμακευτική, παραγωγή χαρτιού, κλπ.

Η ενημέρωση και τεχνικό-γνωστική υποστήριξη των παραγωγών που προτίθενται να ασχοληθούν με την καλλιέργεια των ενεργειακών φυτών αποτελεί απαραίτητη προϋπόθεση για την εξάπλωση τους στην περιοχή μελέτη και μπορεί να γίνει από τους γεωπόνους του Δήμου Ναρθακίου και της Νομαρχίας. Επίσης, πρωτεύοντα ρόλο μπορούν να παίξουν οι Αγροτικοί Σύλλογοι της περιοχής (βλ. Μέτρο 1.4), τόσο θέμα της προμήθειας των καλλιεργητών ενεργειακών φυτών με παραγωγικές πρώτες ύλες, όσο και στο θέμα της εξεύρεσης αγορών και της οργάνωσης του εμπορίου των προϊόντων των ενεργειακών καλλιεργειών που θα παραχθούν στην περιοχή μελέτης.

Μέτρο 1.2: Κατασκευή αρδευτικών έργων στην περιοχή μελέτης

Όπως φάνηκε στην ανάλυση της υπάρχουσας κατάστασης, το αρδευτικό πρόβλημα της περιοχής δεν οφείλεται στην έλλειψη υδάτινων πόρων, αλλά στην απουσία των κατάλληλων αρδευτικών έργων. Εκτιμάται ότι η κατασκευή φραγμάτων σε κατάλληλες θέσεις, θα επιλύσει μια για πάντα το πρόβλημα της άρδευσης των καλλιεργειών της περιοχής μελέτης. Έτσι, προτείνονται οι εξής δράσεις

Δράση 1.2.1 Κατασκευή φράγματος στον Ενιπέα ποταμό

Δράση 1.2.2 Κατασκευή φράγματος στο δημοτικό διαμέρισμα του Διλόφου

Μέτρο 1.3: Εκσυγχρονισμός της κτηνοτροφίας

Δράση 1.3.1 Οριοθέτηση κτηνοτροφικών ζωνών

Η οριοθέτηση κτηνοτροφικών ζωνών, όπου θα ασκείται σχεδόν εξολοκλήρου η κτηνοτροφική δραστηριότητα, κρίνεται απαραίτητη για την περιοχή μελέτης. Σήμερα, σε αρκετούς οικισμούς του δήμου πολλές οι κτηνοτροφικές μονάδες, μικρής και μεγάλης δυναμικότητας, διατηρούνται εντός των ορίων των οικισμών. Η γειτνίαση αυτής της παραγωγικής δραστηριότητας με την κατοικία γεννά συγκρούσεις και υποβαθμίζει την αισθητική του οικιστικού τοπίου. Για την αποφυγή των συγκρούσεων αυτών κρίνεται απαραίτητη η μεταφορά και μετεγκατάσταση όλων των υπαρχόντων κτηνοτροφικών μονάδων εντός των κτηνοτροφικών ζωνών που θα

οριστούν σε συγκεκριμένες περιοχές. Ο καθορισμός των περιοχών όπου θα δημιουργηθούν οι κτηνοτροφικές ζώνες εξαρτάται από την τοπογραφία της περιοχής και τη θέση των υδάτινων πόρων. Ωστόσο, θα πρέπει να βρίσκονται αρκετά κοντά στους οικισμούς όπου κατοικούν οι περισσότεροι κτηνοτρόφοι (π.χ. κοντά στο Κιτίκι και τη Σκοπιά) και να έχουν εύκολη προσβασιμότητα, αλλά σε κατάλληλες θέσεις, ώστε να μην ενοχλούν λειτουργικά και οπτικά τους οικισμούς και να μην βρίσκονται ακριβώς πάνω ή πολύ κοντά στο οδικό δίκτυο.

Δράση 1.3.2 Κτηνοτροφικά προϊόντα βιολογικά παραγόμενα

Στόχος της συγκεκριμένης δράσης είναι η βελτίωση της ποιότητας των κτηνοτροφικών προϊόντων και η αύξηση της ανταγωνιστικότητας τους στην αγορά. Στη χώρα μας, εξαιτίας του χαμηλότερου ρυθμού προσαρμογής της κτηνοτροφίας στις διεθνείς τάσεις της εντατικοποίησης, εφαρμόζονται σε πολλές περιοχές συστήματα που πλησιάζουν σημαντικά στις απαιτήσεις της βιολογικής κτηνοτροφίας. Στην περιοχή μελέτης υπάρχουν οι ευνοϊκές εδαφο-κλιματολογικές συνθήκες, οι φυσικοί πόροι (βοσκότοποι) και το αυτόχθονο γενετικό υλικό, ενώ διατηρούνται και σε μεγάλο βαθμό οι παραδοσιακές τεχνικές προϋποθέσεις που είναι απαραίτητες για την ανάπτυξη της βιολογικής κτηνοτροφίας.

Τα βασικά χαρακτηριστικά του βιολογικού τρόπου εκτροφής των ζώων, συνοπτικά, είναι τα εξής:

- Η καλή υγεία και η σωστή διαβίωση των ζώων
- Η μείωση των εισροών των κτηνοτροφικών εκμεταλλεύσεων, που θα συντελέσει και στην αύξηση του εισοδήματος των παραγωγών
- Η προσαρμογή στις τοπικές συνθήκες και η διατήρηση των παραδοσιακών μεθόδων παραγωγής
- Η αύξηση της ποιότητας των ζωικών προϊόντων

Με βάση τα μέχρι σήμερα δεδομένα, εκτιμάται ότι οι κλάδοι της αιγοτροφίας για γάλα και κρέας, της βοοτροφίας για κρέας, της πτηνοτροφίας για αυγά και κρέας και της μελισσοκομίας, θα μπορέσουν να ενταχθούν σε σύντομο χρονικό διάστημα και με μικρό σχετικά κόστος, στο σύστημα παραγωγής βιολογικών προϊόντων. Άλλωστε, ο Κανονισμός της Βιολογικής Κτηνοτροφίας ΕΚ/1804/99 βρίσκεται σε πλήρη εφαρμογή από τις 24 Αυγούστου 2000.

Δράση 1.3.3 Διαχείριση και βελτίωση βοσκοτόπων

Το 30,4% της συνολικής έκτασης της περιοχής μελέτης καταλαμβάνεται από βοσκοτόπους. Η ορθολογική διαχείριση των βοσκοτόπων μπορεί να συντελέσει στην παραγωγή προϊόντων ποιότητας, τη διαχείριση των φυσικών οικοσυστημάτων για την προστασία από τη διάβρωση του εδάφους και τη διατήρηση των υδάτινων πόρων, κλπ.

Τα διαθέσιμα μέσα για τη βελτίωση και διαχείριση των βοσκοτόπων είναι η ελεγχόμενη βόσκηση, τα ζιζανιοκτόνα, τα μηχανικά μέσα και τα βιολογικά μέσα. Άμεσοι στόχοι είναι η περιθωριοποίηση των ανεπιθύμητων φυτών, η κάλυψη του γυμνού εδάφους, η αύξηση της συγκράτησης του ύδατος, η μείωση των κινδύνων ανεξέλεγκτης πυρκαγιάς, κλπ. Ο κατάλληλος συνδυασμός των ζώων σε είδος και αριθμό με την συγκεκριμένη έκταση προς βόσκηση, θα έχει σαν συνέπεια τη μέγιστη δυνατή απόληψη φυτικής βιομάζας και τη διαμόρφωση της φυτικής σύνθεσης προς την επιθυμητή κατεύθυνση. Για όλα τα παραπάνω απαιτείται η σύνταξη σχετικής μελέτης για τη «διαχείριση και βελτίωση των βοσκοτόπων» της περιοχής.

Μέτρο 1.4: Οργάνωση δικτύων εμπορίας των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα

Δράση 1.4.1 Συνεργασία των Αγροτικών Συνεταιρισμών των δημοτικών διαμερισμάτων για την προώθηση της ζήτησης των αγροτικών προϊόντων της περιοχής

Στόχος της συγκεκριμένης δράσης είναι η συνεργασία και δραστηριοποίηση των Αγροτικών Συνεταιρισμών της περιοχής μελέτης, ώστε να μπορέσουν αν βοηθήσουν ουσιαστικά τους παραγωγούς να ανταποκριθούν στις σύγχρονες απαιτήσεις της αγοράς. Ο ρόλος των Αγροτικών Συνεταιρισμών μέχρι σήμερα περιορίζεται στην προμήθεια γεωργικών εφοδίων και στη διανομή αυτών στα μέλη τους. Ο ρόλος αυτός, όμως, δεν καλύπτει πλέον τις σύγχρονες ανάγκες ανταγωνισμού, που επέβαλλε η παγκοσμιοποίηση της αγοράς. Έτσι, κρίνεται απαραίτητη η στροφή των δραστηριοτήτων των Αγροτικών Συνεταιρισμών στο χώρο της προβολής, εμπορίας και διακίνησης των αγροτικών προϊόντων. Κάποιες από τις ενέργειες που θα μπορούσαν να υιοθετηθούν είναι η διενέργεια έρευνας αγοράς και η μελέτη του κατάλληλου marketing ανά προϊόν, η εκπόνηση προγραμμάτων συλλογικής προώθησης προϊόντων της περιοχής και η παράλληλη συμμετοχή σε κλαδικές εκθέσεις, η συνεργασία με διαφημιστικές εταιρίες που θα προβάλλουν τα τοπικά προϊόντα σε συγκεκριμένες περιοχές και χώρες.

Δράση 1.4.2 Διοργάνωση εβδομάδας προβολής των αγροτικών προϊόντων της περιοχής

Η δράση αυτή έχει σαν στόχο την προβολή των προϊόντων της περιοχής σε πανελλαδικό επίπεδο. Η εβδομάδα προβολής πρέπει να λάβει ευρείας δημοσιότητας, τουλάχιστον από τα τοπικά μέσα μαζικής ενημέρωσης, ώστε να προσελκύσει επισκέπτες. Η διοργάνωση της σε ετήσια βάση θα συντελέσει όχι μόνο στην προώθηση των τοπικών προϊόντων, αλλά και στην γνωριμία του κοινού με την περιοχή και την προσέλκυση περισσότερων επισκεπτών (βλ. Μέτρο 4.1)

Αναπτυξιακός Στόχος 2: Ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών εισοδήματος

Μέτρο 2.1: Δημιουργία μονάδων μεταποίησης των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα

Δράση 2.1.1 Δημιουργία μονάδων μεταποίησης των γεωργικών προϊόντων

Η δράση αυτή αποσκοπεί στην ανάπτυξη εκείνων των κλάδων του δευτερογενούς τομέα που θα βοηθήσουν ουσιαστικά στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, εξαιτίας της στενής σύνδεσής τους με της κυρίαρχες γεωργικές δραστηριότητες. Συγκεκριμένα, προτείνεται η εκμετάλλευση των ευρωπαϊκών προγραμμάτων για την δημιουργία μικρών μονάδων μεταποίησης της τοπικής γεωργικής παραγωγής, όπως οινοποιείων, μονάδων αποφλοίωσης βιομηχανικής ντομάτας, μονάδων τυποποίησης και συσκευασίας προϊόντων, κλπ. Η ανάπτυξη αυτών των δευτερογενών δραστηριοτήτων μεταποίησης θα αυξήσει την προστιθέμενη αξία των γεωργικών προϊόντων πριν την έξοδο τους από την περιοχή μελέτης.

Δράση 2.1.2 Δημιουργία σύγχρονου σφαγείου

Η κτηνοτροφία αποτελεί σημαντικό οικονομικό τομέα της περιοχής μελέτης. Μέσα στην τελευταία μάλιστα δεκαετία, παρουσιάστηκε αύξηση στο ζωικό κεφάλαιο σε όλους σχεδόν τους τομείς εκτροφής ζώων. Εκτιμούμε ότι η λειτουργία ενός σύγχρονου σφαγείου θα βοηθούσε τις αναπτυξιακές τάσεις που παρουσιάζει σήμερα η κτηνοτροφία στην περιοχή.

Σήμερα, οι κτηνοτρόφοι είναι αναγκασμένοι να μεταφέρουν σε μεγάλη απόσταση τα ζώα τους για εκποίηση, γεγονός που αυξάνει το παραγωγικό κόστος. Η δημιουργία ενός σύγχρονου σφαγείου θα έλυνε πολλά από τα υφιστάμενα προβλήματα των κτηνοτρόφων της περιοχής. Η λειτουργία ενός σφαγείου σύμφωνα με τις προδιαγραφές που θέτει η Κτηνιατρική Υπηρεσία, θα ανταποκρίνονταν στις απαιτήσεις της σύγχρονης αγοράς για υγιεινή και θα έδινε στην περιοχή μελέτης το προβάδισμα έναντι άλλων κτηνοτροφικών περιοχών.

Μέτρο 2.2: Ελεγχόμενη ανάπτυξη της δασοκομίας

Δράση 2.2.1 Ανάπτυξη δραστηριοτήτων υλοτόμησης, μεταποίησης και εμπορίας δασοκομικών προϊόντων

Στόχος του συγκεκριμένου μέτρου είναι η ανάπτυξη της αποτελεσματικής διαχείρισης και εκμετάλλευσης των δασικών εκτάσεων της περιοχής. Το μέτρο αφορά κυρίως το δημοτικό διαμέρισμα της Σκοπιάς, που διαθέτει το σύνολο σχεδόν των δασικών εκτάσεων της περιοχής μελέτης, δηλαδή 15.000 στρέμματα.

Οι πυρκαγιές, οι ανεξέλεγκτες υλοτομήσεις, η ανεξέλεγκτη βόσκηση και η έλλειψη του επαρκούς προσωπικού διαφύλαξης του δάσους, είναι μερικοί από τους παράγοντες που έχουν σαν αποτέλεσμα την υποβάθμιση των ποιοτικών χαρακτηριστικών των δασών και τη μείωση των παραγωγικών τους ικανοτήτων. Για το λόγο αυτό, προτείνεται η εκπόνηση ενός ολοκληρωμένου προγράμματος επέκτασης και ανασυγκρότησης του δασικού πλούτου της περιοχής. Βασικό ρόλο στη εφαρμογή του θα παίξει η Δασική Υπηρεσία, δασεργάτες, εργολάβοι συγκομιδής δασικών προϊόντων, μονάδες επεξεργασίας δασικών προϊόντων, κλπ. Η ορθολογική διαχείριση και εκμετάλλευση των δασών της περιοχής, θα έχει σαν αποτέλεσμα την αύξηση της δασικής παραγωγής, των θέσεων απασχόλησης και του τοπικού εισοδήματος.

Μέτρο 2.3 Ανάπτυξη ήπιων τουριστικών δραστηριοτήτων

Δράση 2.3.1 Ανάπτυξη αγροτουρισμού

Ο αγροτουρισμός είναι μια ήπια μορφή τουρισμού που βασίζεται στην παροχή τουριστικών υπηρεσιών μικρής κλίμακας, οικογενειακής ή συνεταιριστικής μορφής. Οι επισκέπτες έχουν τη δυνατότητα να κάνουν τις διακοπές τους κοντά στο φυσικό περιβάλλον, να γνωρίσει τα ήθη και τα έθιμα της τοπικής κοινωνίας, να γευτεί τα

φαγητά της παραδοσιακής κουζίνας, να αθληθεί (πεζοπορία, ορειβασία) ή ακόμα και να πάρει μέρος σε αγροτικές εργασίες. Τα τοπικά προϊόντα διατίθενται στους επισκέπτες, οι οποίοι μπορούν να τα καταναλώσουν κατά τη διάρκεια της παραγωγής τους ή να τα αγοράσουν. Πολλά από τα προϊόντα φτιάχνονται με τις παραδοσιακές μεθόδους παραγωγής τους, όπως γλυκά του κουταλιού, μαρμελάδες, ζυμαρικά, τυριά, χειροποίητα υφαντά, κλπ. Έτσι, προωθούνται τα τοπικά προϊόντα, διατηρείται η λαϊκή τέχνη, ενισχύεται η τοπική απασχόληση και μάλιστα συγκεκριμένων ομάδων του πληθυσμού, όπως οι γυναίκες.

Οι υποδομές που πρέπει να διαθέτει η περιοχή για την ανάπτυξη ενός τέτοιου τουριστικού προγράμματος είναι ενοικιαζόμενα καταλύματα, εστιατόρια, χώροι άθλησης και χώροι αναψυχής. Η ιδιωτική πρωτοβουλία μπορεί να κινηθεί στους τομείς της παροχής τουριστικών υπηρεσιών (π.χ. ενοικίαση αθλητικού εξοπλισμού), ενώ απαραίτητη κρίνεται και η οργάνωση παραδοσιακών πολιτιστικών εκδηλώσεων.

Δράση 2.3.1 Ανάπτυξη εναλλακτικών μορφών τουρισμού

Οι εναλλακτικές μορφές τουρισμού σχετίζονται με τις ιδιαίτερες προτιμήσεις ομάδων τουριστών και οι πιο συνήθεις μορφές του, που μπορούν να αναπτυχθούν στην περιοχή μελέτης, είναι: τουρισμός εναλλακτικής άθλησης (ορειβατικό ποδήλατο, αναρρίχηση, τοξοβολία, ιπασία), οικολογικός – περιβαλλοντικός τουρισμός, κληρονομικός τουρισμός. Η σωστή οργάνωση αυτών των δραστηριοτήτων προϋποθέτει συνολικό σχεδιασμό της ανάπτυξης των κατάλληλων τουριστικών υπηρεσιών, συνεργασία των δημοτικών διαμερισμάτων όπου θα αναπτυχθούν οι τουριστικές υποδομές, ενθάρρυνση των ιδιωτικών επενδύσεων, επαγγελματισμός και γνώση της ομάδας στόχου (συνήθειες, συμπεριφορά, καταναλωτικά πρότυπα).

Αναπτυξιακός Στόχος 3: Αναβάθμιση του κοινωνικού περιβάλλοντος και βελτίωσης του επιπέδου διαβίωσης

Μέτρο 3.1: Βελτίωση των υποδομών του Δήμου Ναρθακίου

Δράση 3.1.1 Βελτίωση των πάγιων υποδομών του Δήμου Ναρθακίου

Με τον όρο πάγιες υποδομές χαρακτηρίζονται όλες οι κατηγορίες σταθερής υποδομής που εξασφαλίζουν την απρόσκοπτη λειτουργία των δραστηριοτήτων που

αναπτύσσονται στο δήμο, όπως το οδικό δίκτυο, το δίκτυο ύδρευσης, το αποχετευτικό δίκτυο και το σύστημα διαχείρισης των απορριμμάτων.

Η χάραξη του οδικού δικτύου του δήμου εξυπηρετεί γενικά όλες τις απαραίτητες συνδέσεις μεταξύ των οικισμών. Απαιτείται μόνο μια μικρού μήκους (περίπου 2,5 km) οδική χάραξη που θα συνδέει τους οικισμούς Καστράκι – Ναρθάκι. Προτείνεται επίσης, η βελτίωση της κατάστασης των υφιστάμενων δρόμων με σημειακή επιδιόρθωση της ασφαλτόστρωσης όπου υπάρχει πρόβλημα, σηματοδότηση και φωτισμό, τουλάχιστον των βασικών αξόνων σύνδεσης των οικισμών.

Το δίκτυο ύδρευσης, αν και καλύπτει πλήρως όλους τους οικισμούς, σε όλους σχεδόν τους οικισμούς έχει μεγάλη ηλικία λειτουργίας, περίπου 30 έτη. Προτείνεται να συνεχιστεί η αντικατάσταση των σωλήνων από αμίαντο-τσιμέντο με σωλήνες από πλαστικό.

Το δίκτυο αποχέτευσης είναι ένα ουσιαστικό πρόβλημα που πρέπει να λύσει ο δήμος, ιδίως αναφορικά με την αποχέτευση των ομβρίων. Δίκτυα αποχετευτικών αγωγών ομβρίων προτείνεται να γίνουν σε όλους τους οικισμούς, με προτεραιότητα στους πεδινούς οικισμούς του Διλόφου και του Ναρθακίου, που αντιμετωπίζουν και το μεγαλύτερο πρόβλημα κατά τους χειμερινούς μήνες. Η αποχέτευση των ακαθάρτων μπορεί να γίνει σε δεύτερη φάση, αφού αυτή τη στιγμή ο Δήμος δεν αντιμετωπίζει ιδιαίτερα προβλήματα, λόγω και της υποτυπώδους ανάπτυξης του δευτερογενούς τομέα. Ωστόσο, προτείνεται η ανάθεση της σύνταξης μελέτης δικτύου αποχέτευσης ακαθάρτων για τους μεγαλύτερους οικισμούς των δημοτικών διαμερισμάτων, στους οποίους στοχεύετε να συγκεντρωθούν στο μέλλον οι περισσότερες αναπτυξιακές δραστηριότητες (δευτερογενής τομέας, τουρισμός).

Το σύστημα διαχείρισης των απορριμμάτων παρουσιάζει επίσης σοβαρές ελλείψεις. Οι ανεξέλεγκτες χωματερές ενέχουν κινδύνους περιβαλλοντικής υποβάθμισης. Ο Δήμος Ναρθακίου σκοπεύει να προχωρήσει σε διαδημοτική συνεργασία για την από κοινού διάθεση των απορριμμάτων στον θεσμοθετημένο Χώρο Υγειονομικής Ταφής (Χ.Υ.Τ.Α.) της Λάρισας. Η σκέψη είναι τα απορρίμματα των Δήμων Ναρθακίου, Ενιπέα, Πολυδάμαντα και Φαρσάλων να συλλέγονται και να συγκεντρώνονται σε σταθμό μεταφόρτωσης στην περιοχή των Φαρσάλων για την περαιτέρω συμπίεση τους. Στη συνέχεια τα απορρίμματα θα μεταφέρονται στο ΧΥΤΑ Λάρισας και ο κάθε Δήμος θα πληρώνει ανάλογα με τους τόνους απορριμμάτων που στέλνει στο ΧΥΤΑ. Οι χώροι ανεξέλεγκτης διάθεσης και οι χωματερές πρέπει να

κλείσουν και η συγκομιδή των απορριμμάτων να γίνεται τακτικά και από όλα τα δημοτικά διαμερίσματα (Καπετάνος Δ.¹, προφορική επαφή).

Μέτρο 3.2: Αναβάθμιση του κοινωνικού περιβάλλοντος και τόνωση της πολιτιστικής κίνησης

Δράση 3.2.1 Βελτίωση των κοινωνικών εξυπηρετήσεων του Δήμου Ναρθακίου

Ο αστικός εξοπλισμός των κοινωνικών εξυπηρετήσεων αναφέρεται στους τομείς της εκπαίδευσης, της υγείας και του πολιτισμού.

Ο τομέας της εκπαίδευσης είναι ένα από τα αδύναμα σημεία του δήμου, τόσο από άποψης κτιριακών υποδομών, όσο και έμφυτου δυναμικού. Οι συνεχείς τάσεις μείωσης των μαθητών, δεν δικαιολογούν την κατασκευή πρόσθετης υποδομής, αλλά από την άλλη, μπορεί να έχουν ως αίτιο την έλλειψη υποδομής. Για το λόγο αυτό, χρειάζεται να γίνει μια μελέτη διερεύνησης, στην οποία θα καθοριστούν λεπτομερή αίτια και αποτελέσματα και θα εκτιμηθούν οι πραγματικές ανάγκες του δήμου σε κτιριακές υποδομές στον τομέα της εκπαίδευσης.

Ο τομέας της υγείας και πρόνοιας, που παρουσιάζει επίσης υστέρηση, χρίζει άμεσης αναβάθμισης για λόγους κοινωνικούς (προστασία δημόσιας υγείας), ψυχολογικούς (καλλιέργεια του αισθήματος της ασφάλειας) και οικονομικούς (προϋπόθεση για την ανάπτυξη κάποιων δραστηριοτήτων, όπως ο τουρισμός). Προτείνεται η αύξηση του προσωπικού των αγροτικών ιατρείων με στόχο την επί καθημερινής βάσης λειτουργία ενός δεύτερου (υπάρχει ήδη στο Ναρθάκι) αγροτικού ιατρείου στην Καλλιθέα, για την εξυπηρέτηση των κατοίκων των ημιορεινών οικισμών. Επίσης, είναι αναγκαίο να δοθεί άδεια για τη δημιουργία φαρμακείου στην περιοχή, για την κάλυψη των άμεσων αναγκών των κατοίκων.

Τέλος, η πολιτιστική υποδομή του Δήμου Ναρθακίου κρίνεται υποβαθμισμένη, όπως και ο ρόλος του πολιτισμού στην συνείδηση των περισσότερων κατοίκων της περιοχής. Για την τόνωση της πολιτιστικής κίνησης της περιοχής, χρειάζεται να ενθαρρυνθεί η δημιουργία συλλόγων πολιτιστικών, χορευτικών, αθλητικών, κλπ. Αναγκαία προϋπόθεση αποτελεί η ενίσχυση της πολιτιστικής υποδομής με τη βελτίωση των υπαρχόντων χώρων και τη δημιουργία νέων. Προτείνεται η δημιουργία χώρων άθλησης ισομερώς κατανεμημένων σε όλη την περιφέρεια του δήμου, η

---

¹ Ο Δήμαρχος του Δήμου Ναρθακίου

δημιουργία λαογραφικών μουσείων στην Καλλιθέα και το Δίλοφο, η ανάδειξη των παραδοσιακών νερόμυλων και του Κάστρου της Καλιθέας. Η διοργάνωση της εβδομάδας προβολής των τοπικών προϊόντων (βλ. Δράση 1.4.2) μπορεί να καθιερωθεί σαν ετήσιο τοπικό φεστιβάλ που θα τονώσει την πολιτιστική κίνηση και θα κάνει γνωστή την περιοχή και στον επισκέπτη.

Αναπτυξιακός Στόχος 4: Διαφύλαξη του φυσικού και της πολιτιστικής κληρονομιάς

Μέτρο 4.1: Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος

Δράση 4.1.1 Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των κατοίκων

Το μέτρο αυτό βρίσκει εφαρμογή σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής και της παραγωγικής διαδικασίας. Η υλοποίηση του είναι θέμα όλων, της δημοτικής αρχής, των επενδυτών και επιχειρηματιών, των κατοίκων και των επισκεπτών. Η διάσταση της προστασίας του περιβάλλοντος είναι ανάγκη να διαπεράσει σαν οριζόντια παράμετρος όλα τα μέτρα που αναφέρθηκαν παραπάνω, ώστε να διασφαλιστεί η αειφορία της αναπτυξιακής διαδικασίας. Η ανάπτυξη των οικονομικών δραστηριοτήτων (γεωργία, κτηνοτροφία, δασοκομία, τουρισμός) οφείλει να γίνεται με σεβασμό προς το περιβάλλον και με στόχο την ορθολογική εκμετάλλευση και όχι την κατάχρηση των φυσικών του πόρων. Βασικός παράγοντας για την κατανόηση όλων των παραπάνω είναι η περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των κατοίκων της περιοχής, ώστε αυτοί οι ίδιοι να διαφυλάξουν τον τόπο τους από την χωρίς περιβαλλοντικούς όρους οικονομική ανάπτυξη.

Μέτρο 4.2: Διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου

Δράση 4.2.1 Παραγωγή ειδών λαϊκής τέχνης και παραδοσιακών προϊόντων

Η διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς αποτελεί απαραίτητο παράγοντα για την ανάπτυξη μιας περιοχής. Η δημιουργία μικρών επιχειρήσεων οικογενειακής μορφής, για την παραγωγή ειδών λαϊκής τέχνης και παραδοσιακών τοπικών προϊόντων θα έχει πολλαπλά οφέλη για την περιοχή. Παράλληλα με την προώθηση της πολυδραστηριότητας, την αύξηση του οικογενειακού εισοδήματος και την ενίσχυση της γυναικείας απασχόλησης, οι παραδοσιακές τέχνες διαφυλάσσονται, οι

νεότεροι γνωρίζουν τις κοινωνικές ιδιαιτερότητες του τόπου τους και έτσι, σφυρηλατείται το αίσθημα της τοπικής ταυτότητας.

Στον Πίνακα 4.1 που παρατίθεται στη συνέχεια, παρουσιάζονται ταξινομημένα κατά άξονα προτεραιότητας και κατά αναπτυξιακό στόχο, τα προτεινόμενα μέτρα και οι ειδικότερες δράσεις για την υλοποίησή τους.

Πίνακας 4.1: Ταξινόμηση των αναπτυξιακών προτάσεων για τον Δήμο Ναρθακίου

Προτεραιότητα	Στόχος	Μέτρο	Δράση
<i>Εκσυγχρονισμός της παραγωγικής βάσης του δήμου</i>	<i>Εκσυγχρονισμός γεωργίας και κτηνοτροφίας</i>	<i>Μέτρο 1.1: Διαρθρωτική προσαρμογή της γεωργικής βάσης της περιοχής μελέτης</i>	<i>Δράση 1.1.1 Προώθηση της καλλιέργειας φυτικών ειδών που ευδοκούν στις ημιορεινές περιοχές και που ανταποκρίνονται στη ζήτηση της εγχώριας και διεθνούς αγοράς</i>
			<i>Δράση 1.1.2 Προώθηση της καλλιέργειας ενεργειακών φυτών που δεν έχουν μεγάλες απαιτήσεις άρδευσης</i>
		<i>Μέτρο 1.2: Κατασκευή αρδευτικών έργων στην περιοχή μελέτης</i>	<i>Δράση 1.2.1 Κατασκευή φράγματος στον Ενιπέα ποταμό</i>
			<i>Δράση 1.2.2 Κατασκευή φράγματος στο δημοτικό διαμέρισμα του Διλόφου</i>
		<i>Μέτρο 1.3: Εκσυγχρονισμός της κτηνοτροφίας</i>	<i>Δράση 1.3.1 Οριοθέτηση κτηνοτροφικών ζωνών</i>
			<i>Δράση 1.3.2 Κτηνοτροφικά προϊόντα βιολογικά παραγόμενα</i>
			<i>Δράση 1.3.3 Διαχείριση και βελτίωση βοσκοτόπων</i>
		<i>Μέτρο 1.4: Οργάνωση δικτύων εμπορίας των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα</i>	<i>Δράση 1.4.1 Συνεργασία των Αγροτικών Συνεταιρισμών των δημοτικών διαμερισμάτων για την προώθηση της ζήτησης των αγροτικών προϊόντων της περιοχής</i>
			<i>Δράση 1.4.2 Διοργάνωση εβδομάδας προβολής των αγροτικών προϊόντων της περιοχής</i>
		<i>Ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών εισοδήματος</i>	<i>Μέτρο 2.1: Δημιουργία μονάδων μεταποίησης των προϊόντων του πρωτογενούς τομέα</i>
<i>Δράση 2.1.2 Δημιουργία σύγχρονου σφαγείου</i>			
<i>Μέτρο 2.2: Ελεγχόμενη ανάπτυξη της δασοκομίας</i>	<i>Μέτρο 3.1: Βελτίωση των υποδομών του Δήμου Ναρθακίου</i>	<i>Δράση 2.2.1 Ανάπτυξη δραστηριοτήτων υλοτόμησης, μεταποίησης και εμπορίας δασοκομικών προϊόντων</i>	
		<i>Δράση 3.1.1 Βελτίωση των πάγιων υποδομών του Δήμου Ναρθακίου</i>	
<i>Ανάσχεση των τάσεων πληθυσμιακής μείωσης και ποιοτική αναβάθμιση της ζωής των κατοίκων</i>	<i>Αναβάθμιση του κοινωνικού περιβάλλοντος και βελτίωσης του ποιοτικού επιπέδου διαβίωσης</i>	<i>Μέτρο 3.2: Αναβάθμιση του κοινωνικού περιβάλλοντος και τόνωση της πολιτιστικής κίνησης</i>	<i>Δράση 3.2.1 Βελτίωση των κοινωνικών εξυπηρετήσεων του Δήμου Ναρθακίου</i>
			<i>Δράση 4.1.1 Περιβαλλοντική ευαισθητοποίηση των κατοίκων</i>
<i>Διατήρηση του περιβάλλοντος</i>	<i>Διαφύλαξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος</i>	<i>Μέτρο 4.1: Προστασία του φυσικού περιβάλλοντος</i>	<i>Δράση 4.2.1 Παραγωγή ειδών λαϊκής τέχνης και παραδοσιακών προϊόντων</i>
<i>Διατήρηση της ιστορίας του τόπου και της πολιτιστικής του κληρονομιάς</i>		<i>Μέτρο 4.2: Διατήρηση της πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου</i>	

Πηγή: Ιδία επεξεργασία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5^ο : ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η παρούσα διπλωματική εργασία ασχολήθηκε με τη μελέτη του ημιορεινού χώρου, τόσο σε θεωρητικό επίπεδο, όσο και σε πρακτικό, με την εξέταση μια συγκεκριμένης ημιορεινής περιοχής (μελέτη περίπτωσης), του Δήμου Ναρθακίου Φαρσάλων.

Η ημιορεινή ζώνη παρουσιάζει ιδιαιτερότητες που δεν έχουν μελετηθεί σε βάθος, καθώς η επιστημονική έρευνα και η υπάρχουσα βιβλιογραφία ασχολούνται περισσότερο με τις ορεινές ή τις πεδινές αγροτικές περιοχές. Ο αναπτυξιακός ρόλος που μπορούν να παίζουν τα ημιορεινά, σαν συνδετικός κρίκος μεταξύ των ορεινών και των πεδινών περιοχών, δεν έχει κατανοηθεί πλήρως. Αυτό αποδεικνύεται από την αναπτυξιακή υστέρηση που παρουσιάζει η ημιορεινή ζώνη, τουλάχιστον στην Ελλάδα, όπου έχει παραμεληθεί. Η ιστορική ανασκόπηση της πορείας των αγροτικών πληθυσμών στον ελληνικό χώρο, έδειξε ότι οι ημιορεινές περιοχές δέχτηκαν ισχυρό πλήγμα από τη μετανάστευση που προκάλεσε η βαθμιαία μεταστροφή των παραγωγικών δραστηριοτήτων (οι κτηνοτρόφοι που μετατρέπονται σε γεωργούς και μετοικούν στα πεδινά), το οποίο δεν επουλώθηκε ακόμα, όπως συνέβη με αρκετές ορεινές περιοχές που αναζωογονήθηκαν πληθυσμιακά, κατά τις τελευταίες δεκαετίες, με την ανάπτυξη νέων παραγωγικών δραστηριοτήτων (π.χ. του τουρισμού). Αντίθετα, οι ημιορεινές περιοχές εξακολουθούν να παρουσιάζουν τάσεις μείωσης ή, στην καλύτερη περίπτωση, στασιμότητας.

Όπως αποδεικνύει η ελληνική νομοθεσία, οι ημιορεινές περιοχές δεν αποτέλεσαν ποτέ μέχρι πρόσφατα ξεχωριστό στόχο της δημόσιας πολιτικής και των αναπτυξιακών παρεμβάσεων του κράτους, εν απουσία μιας πολιτικής χωρικά διαφοροποιημένης και εξειδικευμένης στις ιδιαιτερότητες του αγροτικού χώρου. Η ευρωπαϊκή πολιτική και συγκεκριμένα η πολιτική της Ευρωπαϊκής Ένωσης μετά το 1975, άρχισε να αναγνωρίζει τις ιδιαιτερότητες, το δυναμικό, αλλά και τα προβλήματα που αντιμετώπιζαν συγκεκριμένες περιοχές του κοινοτικού χώρου, αναπτύσσοντας μια περιφερειακή πολιτική προσανατολισμένη χωρικά, εισάγοντας έννοιες όπως αυτή των «μειονεκτικών περιοχών» και ενεργοποιώντας αναπτυξιακά προγράμματα για τις περιοχές της υπαίθρου (αναπτυξιακές Πρωτοβουλίες Leader). Η εισαγωγή στην Ελλάδα των εννοιών και πολιτικών που καλλιεργήθηκαν σε ευρωπαϊκό επίπεδο, υποκίνησε τη συζήτηση για την αναγκαιότητα δόμησης και στη χώρα μας αναπτυξιακών πολιτικών χωρικά εξειδικευμένων. Συγκεκριμένο νομικό

πλαίσιο για τις ημιορεινές περιοχές δεν υπάρχει σήμερα στη χώρα μας. Το κενό αυτό καλύπτεται εν μέρει από την ευρωπαϊκή νομοθεσία για τις μειονεκτικές περιοχές, καθώς οι περισσότερες ημιορεινές περιοχές παρουσιάζουν χαρακτηριστικά μειονεκτικότητας και οικονομικής υστέρησης. Εξάλλου, στην Ελλάδα το 78,2% του συνόλου της ωφέλιμης γεωργικής γης εντάσσεται στη μειονεκτική ζώνη (Γούσιος, 1999).

Ο Δήμος Ναρθακίου, που βρίσκεται στην περιοχή της πρώην επαρχίας Φαρσάλων, αποτελεί την περίπτωση μελέτης της παρούσας διπλωματικής εργασίας. Πρόκειται για έναν δήμο με χαρακτήρα ημιορεινό, καθώς το 63,9% της συνολικής του έκτασης ανήκει στην ημιορεινή ζώνη, ενώ το υπόλοιπο 36,1% συγκαταλέγεται στις πεδινές εκτάσεις. Προσπαθώντας να εξετάσουμε συγκριτικά την ημιορεινή με την πεδινή ζώνη του δήμου, προκύπτουν αρκετές διαφοροποιήσεις. Δύο είναι οι σημαντικότεροι ημιορεινοί οικισμοί, έδρες των αντίστοιχων δημοτικών διαμερισμάτων, ο οικισμός της Καλλιθέας και ο οικισμός της Σκοπιάς. Ο πληθυσμός της ημιορεινής ζώνης του δήμου παρουσιάζει πιο προβληματική ηλικιακή διάρθρωση απ' ότι ο πεδινός πληθυσμός, η κύρια ασχολία του είναι η κτηνοτροφία και σε μικρότερο βαθμό η γεωργία. Βασικές υποδομές όπως σχολεία, ιατρεία, αθλητικοί χώροι λείπουν από τους ημιορεινούς οικισμούς. Ωστόσο, η ανάλυση φανερώνει ότι και οι πεδινές περιοχές παρουσιάζουν αναπτυξιακά προβλήματα. Το Ναρθάκι, έδρα του δήμου, συγκεντρώνει τις υποδομές εκπαίδευσης και υγείας του δήμου, οι οποίες όμως κρίνονται ελλιπείς. Η γεωργία, βασική παραγωγική δραστηριότητα των πεδινών οικισμών, παρουσιάζει προβλήματα όπως η διάρθρωση των καλλιεργειών, η άρδευση τους και η τελική διάθεση της παραγωγής.

Το θέμα λοιπόν δεν είναι τόσο το διαφορετικό επίπεδο ανάπτυξης μεταξύ των περιοχών στο εσωτερικό του δήμου, αλλά κυρίως η αναπτυξιακή υστέρηση που παρουσιάζει ο δήμος στο σύνολο του. Η οικονομική στασιμότητα και η πληθυσμιακή μείωση που συνεχίζεται από το 1961 μέχρι σήμερα, με αυξομειούμενους ρυθμούς, αποτελούν τις συνέπειες της υστέρησης. Η ανεπάρκεια πάγιων αστικών υποδομών, υποδομών υγείας και εκπαίδευσης, η ανυπαρξία εναλλακτικών ευχερειών στην απασχόληση, αποτελούν μερικά από τα αίτια της.

Η απουσία ολοκληρωμένου σχεδιασμού για την ανάπτυξη της περιοχής μελέτης είναι εμφανής. Η ανάλυση έδειξε η περιοχή διαθέτει φυσικούς και πολιτιστικούς πόρους που είναι εκμεταλλεύσιμοι και ικανοί να αποτελέσουν εναλλακτικές πηγές εισοδήματος για τους κατοίκους της περιοχής και να συγκρατήσουν τις τάσεις εξόδου

από αυτή προς τα κοντινότερα οικονομικά κέντρα, όπως τα Φάρσαλα, που παρέχουν περισσότερες ευκαιρίες απασχόλησης και ένα πιο αναβαθμισμένο κοινωνικό περιβάλλον. Η συγκράτηση της εξόδου των κατοίκων μπορεί να γίνει με την κοινωνικό – οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, η οποία όμως πρέπει να σχεδιαστεί προσεκτικά και με γνώμονες την εφικτότητα της εφαρμογής των προτεινόμενων και το σεβασμό προς το φυσικό περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου. Η πρώτη παράμετρος αποτελεί προϋπόθεση για την επιτυχία της αναπτυξιακής προσπάθειας και την απόδοση των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων, η δεύτερη παράμετρος αποτελεί εγγύηση για μια βιώσιμη ανάπτυξης που δεν θα αλλοιώσει την ταυτότητα του τόπου.

Η μεθοδολογία που ακολουθήθηκε για τον εντοπισμό των αναπτυξιακών στόχων ήταν η ανάλυση SWOT. Αρχικά, διερευνήθηκε τόσο το εσωτερικό περιβάλλον του δήμου όσο και εξωτερικές παράμετροι που τον επηρεάζουν ή ενδέχεται να τον επηρεάσουν στο μέλλον. Από την διερεύνηση αυτή και με βάση τα στοιχεία της υπάρχουσας κατάστασης, εντοπίστηκαν οι εσωτερικές αδυναμίες και τα πλεονεκτήματα της περιοχής, καθώς και οι εξωτερικοί κίνδυνοι και οι ευκαιρίες που παρουσιάζονται. Με το συνδυασμό των παραπάνω στοιχείων οδηγηθήκαμε σε βασικά συμπεράσματα, τα οποία αποτέλεσαν τη βάση για την σύνταξη ενός ολοκληρωμένου σχεδίου ανάπτυξης του δήμου.

Το αναπτυξιακό σχέδιο αναπτύχθηκε κατά στάδια, ξεκινώντας από τις γενικές αρχές και καταλήγοντας σταδιακά σε συγκεκριμένες εφαρμόσιμες προτάσεις. Πιο συγκεκριμένα, η διάρθρωση του αναπτυξιακού σχεδίου αποτελείται από τις αναπτυξιακές προτεραιότητες, τους στόχους της ανάπτυξης, τα μέτρα που εντάσσονται σε κάθε στόχο και τέλος, τις δράσεις που αναφέρονται στην υλοποίηση του κάθε μέτρου.

Οι στόχοι του σχεδίου ανάπτυξης του Δήμου Ναρθακίου, ιεραρχημένη με σειρά προτεραιότητας είναι εξής:

Στόχος 1: Εκσυγχρονισμός γεωργίας και κτηνοτροφίας

Στόχος 2: Ανάπτυξη εναλλακτικών πηγών εισοδήματος

Στόχος 3: Αναβάθμιση του κοινωνικού περιβάλλοντος και βελτίωσης του ποιοτικού επιπέδου διαβίωσης

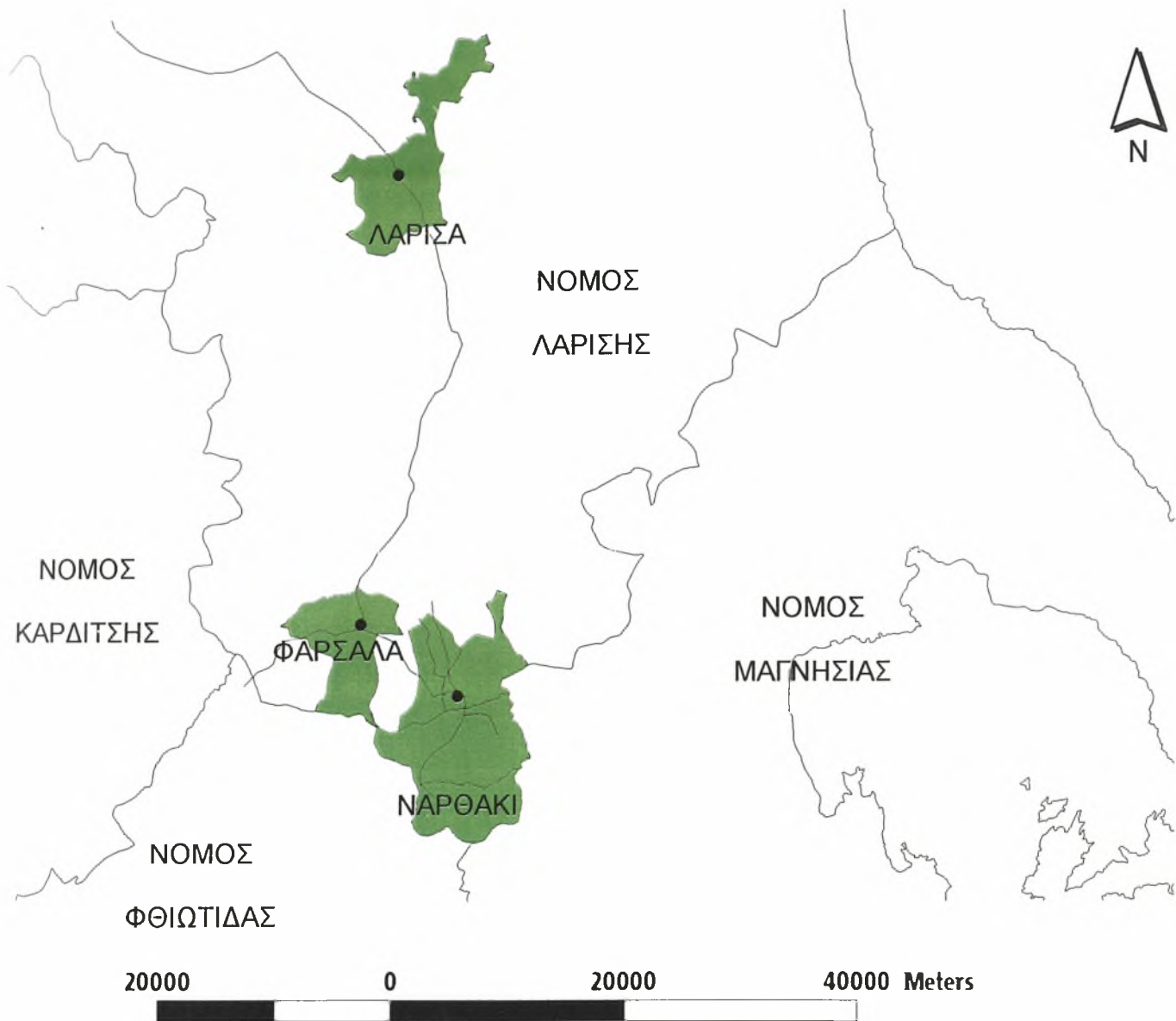
Στόχος 4: Διαφύλαξη του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος

Όπως αποδεικνύει η επιλογή των αναπτυξιακών στόχων, η στρατηγική που προτείνεται για την ανάπτυξη του δήμου Ναρθακίου δεν είναι μονόπλευρη και

προσανατολισμένη μόνο στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής. Η βελτίωση και ο εμπλουτισμός της παραγωγικής βάσης της περιοχής είναι δύο βασικοί αναπτυξιακοί στόχοι, αλλά δεν αποτελούν τις μόνες επιδιώξεις. Παράλληλα με την οικονομική διάσταση, μεγάλη σημασία δίνεται στην αναβάθμιση του κοινωνικού περιβάλλοντος της περιοχής. Η αναβάθμιση αυτή μπορεί να επιτευχθεί με την ανάπτυξη των αστικών υποδομών και του κοινωνικού εξοπλισμού και με την τόνωση της πολιτιστικής κίνησης της περιοχής. Η αξιοποίηση των φυσικών και πολιτιστικών πόρων αποτελεί μια παράμετρο που μπορεί να συμβάλλει τόσο στην οικονομική ανάπτυξη της περιοχής, όσο και στην αναβάθμιση του κοινωνικού περιβάλλοντος. Εκτιμάται ότι μια ανάπτυξη ελεγχόμενη, με σεβασμό προς το περιβάλλον και την πολιτιστική κληρονομιά του τόπου, ανατροφοδοτούμενη από την πράξη και σχεδιασμένη με τη συμμετοχή του τοπικού πληθυσμού, μπορεί να βγάλει την περιοχή από την στασιμότητα και τον οικονομικό μαρασμό, διασφαλίζοντας το μέλλον της σε ένα ανταγωνιστικό τοπικό και παγκόσμιο περιβάλλον.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Ι:

ΧΑΡΤΕΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΣΕ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ
 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ 1:
 Ο ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ ΣΕ
 ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ
 ΦΑΡΣΑΛΩΝ, ΛΑΡΙΣΗΣ

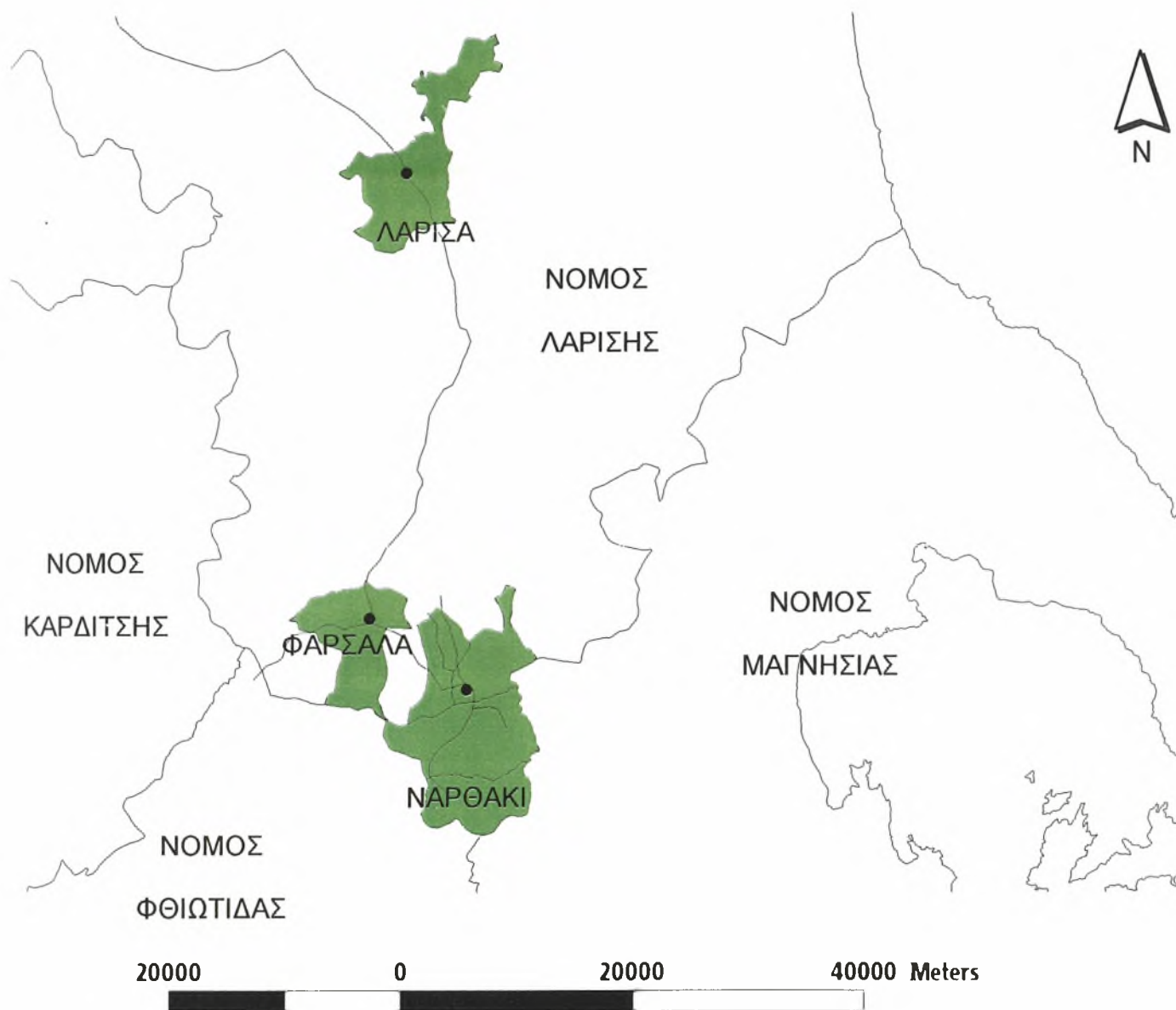
ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ:
 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΗΜΙΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
 ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΟΙΚΙΣΜΟΙ
ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
ΔΗΜΟΤΙΚΑ
ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ
ΝΟΜΟΙ

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
 ΓΚΟΥΖΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΣΕ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ
 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

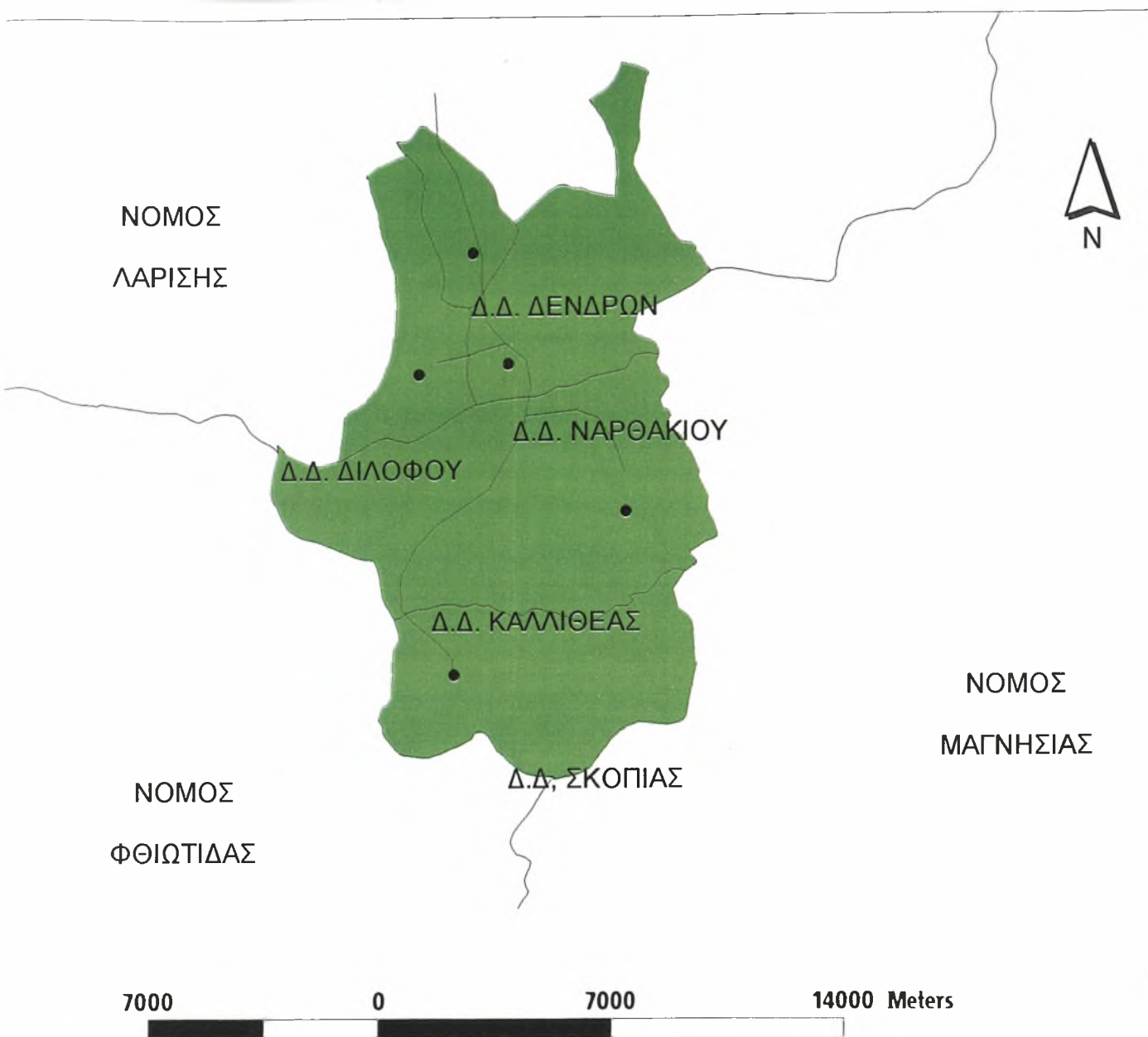
ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ:
 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΗΜΙΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
 ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
 ΓΚΟΥΖΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 1:
 Ο ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ ΣΕ
 ΣΧΕΣΗ ΜΕ ΤΑ ΑΣΤΙΚΑ ΚΕΝΤΡΑ
 ΦΑΡΣΑΛΩΝ, ΛΑΡΙΣΗΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ΟΙΚΙΣΜΟΙ
- ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
- ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ
- ΝΟΜΟΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΣΕ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ
 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΧΑΡΤΗΣ 2:
 ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ
 ΔΗΜΟΥ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ ΚΑΙ
 ΕΣΩΤΕΡΙΚΟ ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ:
 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΗΜΙΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
 ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
 ΓΚΟΥΖΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

- ΟΙΚΙΣΜΟΙ
- ΟΔΙΚΟ ΔΙΚΤΥΟ
- ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ
- ΝΟΜΟΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΣΕ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ:
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΗΜΙΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
ΓΚΟΥΖΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 3:
ΥΨΟΜΕΤΡΙΚΗ ΔΙΑΦΟΡΟΠΟΙΗΣΗ
ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

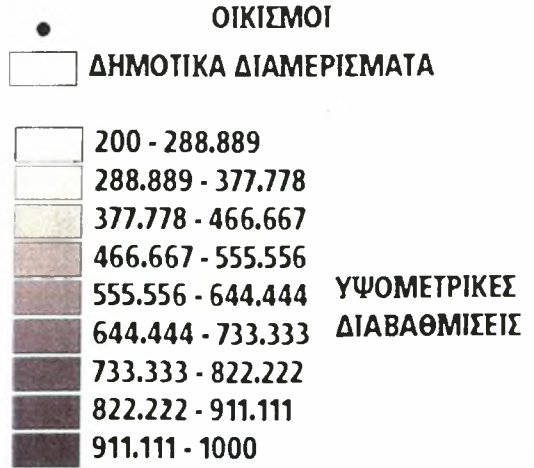
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΣΕ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ:
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΗΜΙΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
ΓΚΟΥΖΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 4:
ΥΨΟΜΕΤΡΙΚΟ ΑΝΑΓΛΥΦΟ
ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΝΟΜΟΣ
ΛΑΡΙΣΗΣ

ΝΟΜΟΣ
ΦΘΟΙΩΤΙΔΑΣ

ΝΟΜΟΣ
ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ

8 0 8 Kilometers

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
ΠΣΕ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ
ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ:
ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΗΜΙΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
ΔΗΜΟΥ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

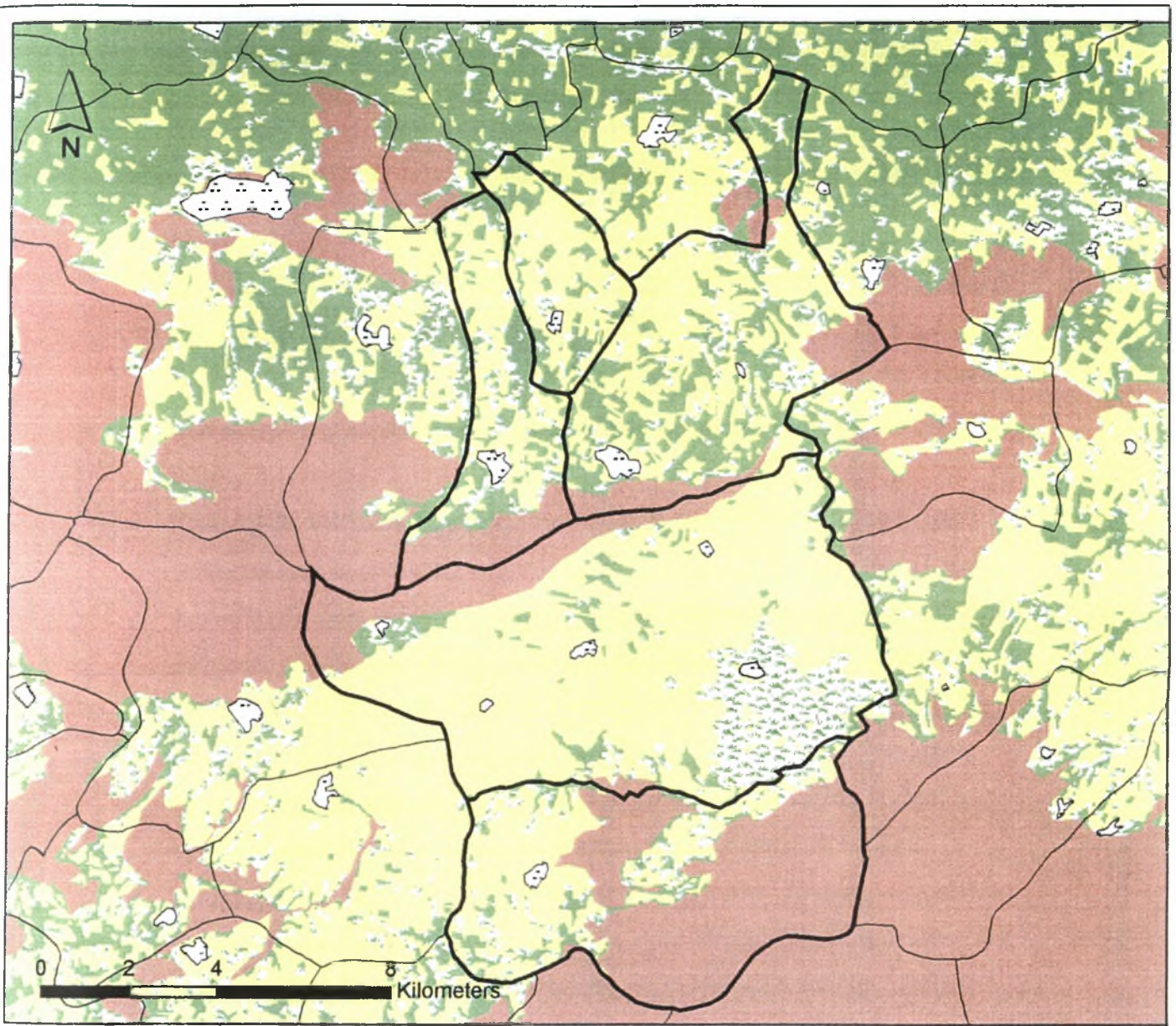
ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
ΓΚΟΥΖΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 5:
ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ
ΔΗΜΟΥ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

	ΑΣΥΝΕΧΕΙΣ ΑΣΤΙΚΕΣ ΚΑΤΑΣΚΕΥΕΣ
	ΜΗ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΕΣ ΟΡΓΩΣΙΜΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ
	ΜΟΝΙΜΑ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ
	ΕΚΤΑΣΕΙΣ ΑΓΡΟΤΙΚΩΝ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΩΝ
	ΔΑΣΗ ΠΛΑΤΥΦΥΛΛΩΝ
	ΦΥΣΙΚΑ ΧΟΡΤΟΛΙΒΑΔΑ
	ΣΚΛΗΡΟΦΥΛΛΗ ΒΛΑΣΤΗΣΗ
	ΚΑΜΕΝΕΣ ΕΚΤΑΣΕΙΣ
	ΝΟΜΟΙ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ
 ΠΣΕ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ ΑΓΡΟΤΙΚΟΥ
 ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝΤΟΣ ΚΑΙ ΦΥΣΙΚΩΝ ΠΟΡΩΝ

ΘΕΜΑ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ:
 ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΗΜΙΟΡΕΙΝΩΝ ΠΕΡΙΟΧΩΝ
 ΔΗΜΟΣ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ

ΣΥΝΤΑΚΤΗΣ:
 ΓΚΟΥΖΗΣ ΘΕΟΔΩΡΟΣ

ΧΑΡΤΗΣ 6

ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ ΔΗΜΟΥ ΝΑΡΘΑΚΙΟΥ
 ΤΑΞΙΝΟΜΗΣΗ ΔΟΥΡΥΦΟΡΙΚΗΣ ΕΙΚΟΝΑΣ
 LANDSAT TM 1997

ΥΠΟΜΝΗΜΑ

 ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑΤΑ

ΧΡΗΣΕΙΣ ΓΗΣ

- ΒΟΣΚΟΤΟΠΟΙ
- ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΗ ΕΚΤΑΣΗ
- ΜΗ ΚΑΛΛΙΕΡΓΗΣΙΜΗ ΕΚΤΑΣΗ
- ΜΗ ΑΡΔΕΥΟΜΕΝΗ ΕΚΤΑΣΗ
- ΟΡΙΑ ΟΙΚΙΣΜΩΝ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- ΑΝ.ΚΑ (2000), *Τοπικό Αναπτυξιακό Πρόγραμμα Δήμου Ναρθακίου*, Καρδίτσα.
- Αραβώσης Κ. (1999), *Σημειώσεις-Βοήθημα Μαθήματος Επιχειρηματικού Σχεδιασμού*, ΤΜΧΠΙΑ, Βόλος: Πανεπιστημιακές Εκδόσεις.
- Γούσιος, Δ.: (1999) Σημειώσεις μαθήματος στο τμήμα Διαχείρισης Αγροτικού Περιβάλλοντος και Φυσικών Πόρων. Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας, Βόλος.
- Γούσιος, Δ.: (1998) «Υπαιθρος, Αγροτικός Χώρος και Μικρή Πόλη : από τη γεωργοποίηση στην τοπική ανάπτυξη», στο Οικονόμου Δ. , Πετράκος Γ. (επ.), *Η ανάπτυξη των ελληνικών πόλεων, διεπιστημονικές προσεγγίσεις αστικής ανάλυσης και πολιτικής*, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας.-GUTENBERG Βόλος, σς.157-207.
- Πετράκος Γ. (1995), *Τα μέσα άσκησης περιφερειακής πολιτικής - Πανεπιστημιακές Σημειώσεις*, Τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστημιακές Εκδόσεις Θεσσαλίας.
- Χριστοπούλου, Ό.: (1997) : *Ανάπτυξη Αγροτικού Χώρου*, σημειώσεις μαθήματος, Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας, τμήμα Μηχανικών Χωροταξίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης, Πανεπιστημιακές εκδόσεις Θεσσαλίας , Βόλος.
- Sandhusen R. (1993), *Marketing*, Αθήνα: Κλειδάριθμος.
- Siviñnon, M.: (1992) Θεσσαλία, Γεωργική Ανάλυση μιας Ελληνικής Περιφέρειας, Μορφωτικό Ινστιτούτο Αγροτικής Τράπεζας.

Θεσμικό Πλαίσιο

- *Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1257/1999 του Συμβουλίου, της 17ης Μαΐου 1999, για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ) και για την τροποποίηση και κατάργηση ορισμένων κανονισμών.*
- *Κανονισμός (ΕΚ) αριθ. 1750/1999 της Επιτροπής, της 23ης Ιουλίου 1999, για τη θέσπιση λεπτομερών κανόνων εφαρμογής του κανονισμού (ΕΚ) αριθ.1257/1999 του Συμβουλίου για τη στήριξη της αγροτικής ανάπτυξης από το Ευρωπαϊκό Γεωργικό Ταμείο Προσανατολισμού και Εγγυήσεων (ΕΓΤΠΕ).*

- Ν.2742/99, Χωροταξικός Σχεδιασμός και Αειφόρος Ανάπτυξη και άλλες διατάξεις, ΦΕΚ 207/Α/7-10-99.
- ΥΠΕΧΩΔΕ (1999), Σχέδιο Εθνικής Οδηγίας του Αγροτικού Χώρου.

Διευθύνσεις Internet

- <http://europa.eu.int/rapid/start/cgi/> . «Η Επιτροπή εγκρίνει το Leader +, την πρωτοβουλία της Κοινότητας για την αγροτική ανάπτυξη»
- http://europa.eu.int/comm/dg06/publi/newsletter/specl_el.htm , «Συμβούλιο Γεωργίας: Συμφωνία επί πολιτικού επιπέδου ως προς τη μεταρρύθμιση της ΚΑΠ»
- http://europa.eu.int/comm/dg06/publi/cap2000/rd/rd_en/farmstru.htm , «Situation and outlook Rural Developments»
- <http://www.rural-europe.acidl.be/rural-en/biblio/cork/art02.htm>, «Rural Europe, A Living Countryside».
- http://europa.eu.int/comm/dg06/rur/index_n.htm, «Σχέδιο, Ανακοίνωση της Επιτροπής προς τα κράτη μέλη με την οποία καθορίζονται οι γενικές κατευθύνσεις για την κοινοτική πρωτοβουλία όσον αφορά την αγροτική ανάπτυξη Leader +»